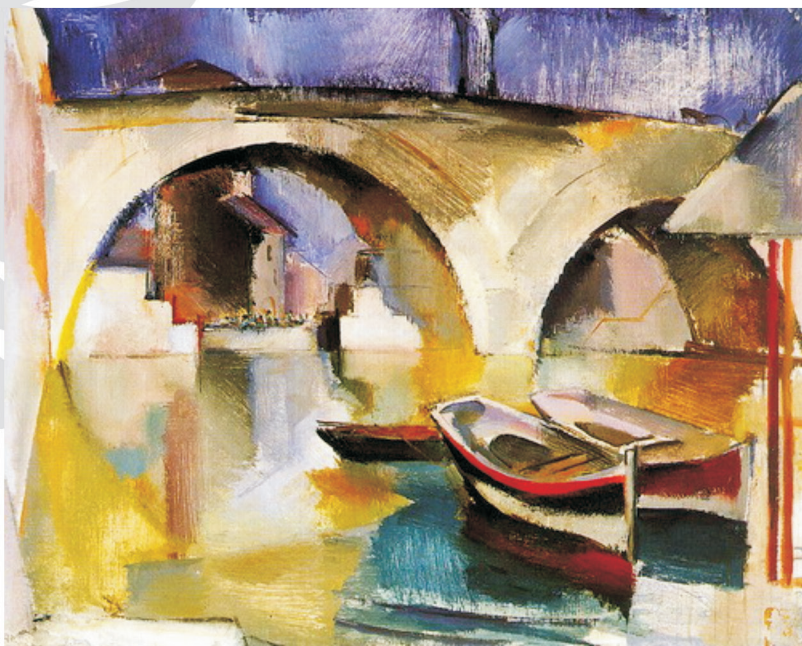

Irodalmi Jelen

XVIII. évfolyam, 201. szám
2018. JÚLIUS

Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:
310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,
1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5
tel.: +40-257-280-751, +40-257-280-596 (fax),
<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**
Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**
Főmunkatársak: **Szőcs Géza, Makkai Ádám** (Budapest)
Munkatársak: **Varga Melinda** (vers, interjú), **Király Farkas** (próza,
műfordítás), **Laik Eszter** (helyszíni tudósítások), **dr. Hegyi Pál**
(tudomány, esszé), **Simon Adri** (kritika), **Szőcs Tekla** (fotó)
Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**
Lektor: **Jámbor Gyula**

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

A borítón **Aba-Novák Vilmos(1894–1941)** festménye

Böszörményi Zoltán

A költő trófeái

*Ritka szavakat gyűjtök, metaforákat,
városok illatát,
mint ahogy Schumacher halmozta fel
versenyautóit,
kezelébasait, a sok trófeát.*

*A kötődések és az emlékeztető vajúdások
lila litániáit.*

*Hiszen nem vezet-e minden ahhoz az egyhez,
a megismételhetetlenhez –, és őrzi a pillanatot,
a száguldás ízét a szájban,
a legendákban?*

*Az univerzális mozzanatok morzsáit gyűjtögetem,
a lendület allegóriáit, a felmagasztalt
és áhított szerelmet.*

*Titánok vállán mozdul
az alapjaiban megváltozott valóság,
hogy a mágneses térerő arabeszkjeit,
az igazi mást
elmondhassam,*

*miről soha nem szóltak elődeim,
csak a jelenségek tekintetéből olvasták ki,
mi törvényszerű: egyedi evidencia,
és nem beszél önmagáról,
de biztos,*

*precíz,
bennünket is meghatároz.*

*Csak a csókban érzem ezeket az ízeket,
a felbolydultság zűrzavarában,
az imákban.*

*S ha megláncolják is kezem,
de szabadon száguldó
gondolattal működik képzeletem,
új világot teremthetek,
új határt a fényűző szónak,
dimenziót,
látványt,
fényességet
a felém igyekvő szárnyalásnak.*

Aba-Novák Vilmos (1894–1941)/galeriasavaria.hu

Gáspár Ferenc

Galeotto

Regényrészlet

A Galeotto bizonyos mértékig a *Janus (Trubadúrvarázs)* tükörregénye, de nem csak az. Galeotto Marzio, aki Magyarországon Janus Pannonius barátjaként és a Mátyás királynak kiváló, bölcs, tréfás mondásairól és tetteiről szóló könyv megírójaként lett ismert, számos fontos munkát alkotott. Ezek egyike volt a *De incognitis vulgo*, amiért a velencei inkvizíció börtönbe zárta. A *Galeotto* egy hitében hol megerősödő, zarándoklatot járó, hol elgyengülő racionalista gondolkodó életét mutatja be újszerű módon. A versbetéteket Diószegi Szabó Pál írta.

1.

Hideg, van, borzasztó hideg. Hogy fogom én ezt kibírni? Már nem vagyok annyira fiatal. Öt lépés erre, nyolc meg amarra. Kellett nekem az üdvösségről írni... Sok mindet kibírtam már, de börtönben még nem voltam. A hírhedt ólomkamrák. Nyáron meleg, télen hideg. Most tél van, és hideg. És hó, és halál. Mivel töltöm majd az időt? Nálunk, Narniban mennyivel melegebb van... ott sétálgatnék a Ponte d'Augusto alatt, vagy átmennék a Tevere hídján a túlpartra. Ilyenkor, február végén már virágoznak a fák, és a tenger felől selymes illatokat hoz a szél. De itt, Velencében még jég borítja a lagúnák hátát, s a karneválozó népség a Grande Canalén korcsolyázik. Én, Galeotto Marzio pedig itt fagyok meg, az úr 1478-ik évében, ötvenegy esztendőskoromban. Mert leírtam, hogy aki normálisan él, eljuthat az üdvösséghez. Nem kell neki Rómába zarándokolni, sem bűnbocsátó cédulákat venni, mint ahogy én tettem ifjúkoromban. Hogy is

írta annak idején a barátom? Hogy hívő soha nem lehet poeta. Rég volt, igaz sem volt.

Sétáljunk egy kicsit. Hideg ellen is jó. Öt lépés erre, nyolc meg amarra... egy... kettő... Mostanra megváltoztam! Örülhetsz, Janus! Hű vagyok hozzád s elveidhez, amelyek immár enyémekek is – és hová jutottam? Eretnekséggel vádolnak! Inkvizíció! Még megérjük, hogy szentnek nevezzék... Először kiültettek a főtérre. Hátam mögött Szent Márk temploma, előttem a röhögő sokaság. Tagadjam meg a tanaim. Jobbra nézek: ott égetik a könyveim. Ha megfeszítem a nyakam, és balra nézek, két gránitoszlopot látok, akasztottak tetemeivel. Azt mondják, egykor kocsmá volt közöttük. Kártyások, kockavető konyája. Aztán valamelyik dózsának eszébe jutott, hogy oda kell föllógnak a halálraítélteket. Fuccs a boltnak! Itt ülök kint tehát, ördögsipka a fejemen, a csöcselék pedig röhög és dobál. Káposztával, kövekkel, kinek mi esik a keze ügyébe. Az egyik kő kitöri két fogamat. Vérzik az ínyem. Ájulás környékez. Látom, hogy egy vékonydongájú fickó a combját csapkodja és kiabál. Eleinte a hangja nem jut el a fülemhez, csak a tátogó száját látom. De aztán meghallom a hangját:

– Te piszkos, kövér disznó! – kiabálja a legény nekem, én meg válaszul visszaordítom:

– Jobb a tányéron egy kövér malac, mint egy csontos csóka!

Ettől persze nem dobálnak kevésbé...

Hoppsz, valaki firkálja a falat!

Galeotto Marzio abba hagyja a járkálást. Odakint pirkad, s a növekvő fényben furcsa írás tűnik a szeme elé. Azt mindjárt kiveszi, hogy nem latin betűk, s nem is görögök. Akkor mi lehet? S ahogy végighúzza ujjait a furcsa és éles rovásokon, lassan, mint-ha köd szállna fel, eltűnik a fal. Mégsem lesz világosabb...

Álmodom... Szőrös figurát látok, fekete a bőre, csak szeme fehére világít. A kezében dob. Kampó az, a magyarföldi Mátyás király táltosa. Jó régen nem láttam, talán hat éve is annak...

2.

Hat éve már, hogy egyre jobban hiányzik a barátja. Szél fúj, hó hull, nap süt, évszakok repülnek el benne, évek, évtizedek. Sétált az utcán, és egyszer csak meglátta magát öregemberként, sántikálva. Aztán sötét lett. *„Együtt lett prédád élet, s hírnév, te sötét nap. Kincset mért gyűjtünk, ó, mi szegények? Ezért?”* Szörnyepofák meredtek rá a budai kapuk alól, vigyorogtak, portékáikat kínálták. Itt is jártunk, meg ott is, bólint egy ismerős kocsmáros felé. Egyedül vagyunk, mindörökké egyedül. Hiába a hét gyerek, hiába a házsártos feleség. Hogy is írta a hű barát? *„...rejtsen el a tenger, az erdő; mindig az ember sorsa elől menekülj, mely csupa fájdalom itt!”*

Meggyorsította járását. Milyen évszak van most? Fent, a magasban gólyák repülnek... Ott repül a lelkünk velük... Ott repül ő is. Befordult a palota kapuján. Legyen, aminek lennie kell.

3.

– Írd le, Galeotto. Bátran írd le, ahogy megtörtént. Egy szót se hagyj ki belőle. És én nem mutatom meg senkinek, megígérem.

– Akkor minek? Ha nem mutatod meg senkinek, királyom.

Mátyás nem válaszolt azonnal. Kampóra gondolt, a táltosára. Meg a bolondjaira. Ők a legőszintébbek vele. Bolond és táltos. Egy bűdös ember. A felső ég küldötte, egyben csermelycsobogás alulról.

– Jó, ha megvan. Talán egyszer majd elolvassák.

– Latinul írjam?

– Írhatod újolaszul. Annak a Petrarcanak a nyelvén. Közérthetőbb, és talán szebb is.

– Úgy lesz, királyom.

– A másik munkádat tavaly úgyis befejezted.

– Mátyás király mindent tud.

Mátyás kibámult az ablakon. A teremben csönd lett, odakint hirtelen kelepelni kezdett egy gólya.

– Neked nem kell hízelegned, Galeotto.

Erre most mit feleljek? Délelőtt van, gyomrom korog. Új cipőm nyomja a lábam. És a zsebkendőm...

– Éhes vagyok uram. Azért beszélek összevissza.

Mátyás bosszúsán sóhajtott, majd elmosolyodott. Éppen válaszolni akart, amikor valaki nagy robajjal beesett az ajtón. Galeotto először csak porfelhőt látott, kavargást, szélfúttá ördögsekezet. A zúrzavarból először egy fej bontakozott ki, majd bohókás, csíkos ruha. Lebersit volt az, a király bolondja. Hogy honnan kapta ezt a fura nevet, azt senki sem tudta. De köpködős, fura fajta volt ez is, akárcsak Kampó, a táltos. Vajon honnan van a neve? Senki nem tudja. A német *Leber* magyarul máj, eddig világos. De a *sit*? Talán *ülő máj*? Vagy az angol *shit*re hajaz? Ha megkérdezte, a bolond odébb bukfencezett. Vagy röhögni kezdett, s idéetlen szójátékokat gyártott.

Nem olyan az udvar, mint régen. Kicsinyített szivárványok csúsznak be az ablakokon, emberek beszélnek hozzá, ugratják, parancsokat adnak. Most a bolond az arcát az enyémbé tolja. Ha nem lennék puhány könyvtáros, a képébe másznék. Amúgy meg ki mondja, hogy az vagyok? Beintek balról és jobbról is egy akorát...

– Menj reggelizni, Galeotto.

Bólintok, és megyek. Persze, hogy nem húztam be a bolondnak. Persze, hogy csak képzeltem az egészet.

4.

Megyek, köszöngetek. Itt, Budán, mindenki ismer. A kofák, a mesterek, az inasok. Még a kurvák is, pedig már nem látogatom őket. Lehet, hogy kéne? Mit szólna az asszony? Hopp, itt egy pék! Sült cipó illata. Vegyek neki is? Nem képes megtanulni a nyelvet. Ezt a gyönyörű, kemény nyelvet. Ferrarában hallottam először. Ott találkoztam Janusszal.

- Mondj nekem valamit a nyelveden!
 – *Föld szülte pálmáját* – kezdi és röhög. Tizenhárom éves kamasz. Én meg húsz. Még csak a vállamig ér.
 – Ez mit jelent? – kérdezem. Ő meg fordít, szépen, folyamatosan, öröklődés nélkül:
 – *Föld szülte pálmáját*
Pálmafa ágát
Ága bimbaját
Virágja Szent Annát
Szent Anna Szűz Máriát
Szűz Mária a világ megváltóját.
 – Ki írta?
 – Nem tudom.
 – Aha – mondom. – Nálunk is van ilyen. Népköltészet. És olyat tudsz, aminek ismerjük a szerzőjét?
 Ingatja a fejét. Aztán mégis belevág:
 – *„János volt a nevem, s Janus, ki e verseket írta! Joannes fueram, Janum quem pagina dicit, Admonitum ne te, lector amice, neges.”*
 – Várj csak! Ez nem te vagy?
 Mosolyog hamiskásan: *„...Janus lettem, amint a Múzsza magához emelt s megkoszorúzta fejem.”*
 – Nem vagy te egy kicsit beképzelt? Bajszod sem serken, s már koszorúz a múzsá?
 – *„Mindezt én zengtem, fenséges Dráva szülötte, olvasd el, ha netán olvasol ezt meg amazt.”*

– Két cipót kérek.

Két cipó két dénár. Felment az ára. Cipók, mint keblek. Az én asszonyomé már nem ilyen. Ledolgozta a sok gyerek. Fialalító krém, az kellene. Állítólag van olyan forrás... Belemegy az ember, mint csontos vénség, és kijön, akár egy festett madonna. Csak túl sokáig nem szabad benne maradni, mert akkor csecsszopó lesz a fürdőzőből. Ott van valahol Bereg vármegyében, ahol sötétek a nappalok, és jobban érezni észak leheletét. Örök fagy. Szóval írjak meg mindent? Azt kívánja a király. Hogy mindent... Min-

dent nem lehet megírni. Nyilván arra gondol, ami Janusszal történt. De hát mi történt igazából? Halálhírért keltették, keltettem, ő meg eltűnt. Valakit eltemettünk helyette, ez kétségtelen. Vagy mégiscsak őt magát... Hát akkor miről írnak? Az a gyanús pofa lehet, hogy jobban tud mindent. Mármint Kampó. Honnan került elő, senki nem tudja. Legalábbis én nem. El kellene tűnnöm Budáról. Talán Bolognába. Tréfás ötlet. Azokért szeretett meg Mátyás... az ideáimért. Vagy...

Galeotto hirtelen elhatározással nyitott be az ivóba. Gyakran járt ott, a kocsmárost jól ismerte. De ezúttal nem akart beszélgetni. Pergament kotort elő, lúdtollat meg tintát kért, és sietős betűkkel kaparni kezdett. Hamarosan többen mögé álltak. A kocsmá népe ritkán lát ilyet. Galeotto nem zavartatta magát, rendületlenül véste a sorokat, s lassan a báméskodók is odébb álltak. Ő pedig úgy merült el mindinkább a múltba, ahogy kerek betűi sorjázta egymás után...

5.

- Te miért jöttél Ferrarába?
- Király leszek, azt mondták otthon.
- Látom, már nem lehet veled komolyan beszélni.
- Velem csak komolyan lehet! – és nevet teli szájjal. Meg akarom róni, de nem bírom megállni mosolygás nélkül. Annyira pajos az arca, oly vidáman csillog a szeme, nem tudok ellenállni a bájának. Levesz a lábamról egészen.
- Mégis – unszalom. – Nyilván tanulni akarsz itt.
- Eszem ágában sincs! – kiáltja. – Verselni akarok, meg – és suttogósra váltja a hangját, közelebb hajol – szép lányokkal ismerkedni!
- Nocsak – mondom. – Azért ezt ne mondjad a mesternek.
- Pedig van itt egy Gertrúd nevű rúddörzsölő – vihog.
- Te már róla is tudsz? – kérdem szigorúan. Ő meg csak legyint.
- Tájékozódni kell az embernek gyorsan.

– Mesélj inkább a hazádról – próbálom elterelni a figyelmét, sejtve, ez jó téma lesz.

De ő csak ingatja a fejét, és néz kétértelműen. Aztán belekap egy nótába:

– *Nem úgy van az, mint volt régen, nem az a nap süt az égen...*

Nem tudja befejezni, mert társak tűnnek fel: a robusztus Rufus, a hiú Guido és Balázs, a törpe. Guido pedig már messziről kiabál:

– Megtalálta zsák a foltját! A két nyaló! A mester kedvencei!

Rufus röhög, neki lassabban forog az agya. A törpe pedig ránk mereszti nagy, hideg szemét. Janus abbahagyja az éneket, lassan megvonja a vállát, de ajkáról nem tűnik el a mosoly.

– Stréberek! – folytatja ordítva Guido, pedig már kartávolságra van tőlünk. Lapogatja hátunk, jelzi, nem komoly, ez csak tréfa, ne bánkódjunk miatta. Persze, kétértelmű tréfa ez, és Rufus nem is veszi annak. Meghökkenve néz Guidóra.

– Hát... – kezdi idétlenül – nem verjük meg őket?

De mielőtt választ kapna, újabb cimborák érkeznek, az egyik pénzt kér kölcsön Guidótól, ő a kéregető zsebébe csúsztat néhány dénárt, mire az megcsókolja Guido kezét. Ő nem húzza el. Rufus elégedetten szemléli a jelenetet. Többen egymás szavába vágva dicsérik Guido nagylelkűségét, s szinte el is feledkeznek rólunk. Ekkor szólal meg Janus: *Cum sis pauperior... Koldusabb te Guido, akár a koldus Irus, Codrus, ugyan mivégre ugrálsz?*

A halálról

*Árnyékod e napon nem követ,
a bőrcipőd ül rajta.
Örület esetén vigyorgás az előjel,
elmebaj esetén pedig
szálak tépegetése és tekergetése
az ágytakarónak.
S hogy nem figyel arra, aki álomból
ébreszti. A vizeletmegtartás
hiánya. Szignál a szemek és az
orrhegy alakja, az állandó
fekvés is, hanyatt, az erek kósza
pulzálása, minden egyéb, amit
Hippokratész megfigyelt.
Számptalan jele létezik a halálnak,
az egészségnek és az élet biztonságának egy sem.
Van, kinek testéből férgek törnek elő,
vagy csökken a testhőmérséklete,
Maecenasnak utolsó éveiben
egyetlen óra egyetlen percében sem jött
hűs álom a szemére.
Aki költő, minden év azonos napján
lázasodik be, és azon a napon is hal meg,
kínzó öregség után.
Egy konzul
saját halotti máglyáján kelt
ismét életre, de a lángok miatt
elégett elevenen,
már nem lehetett segíteni rajta.
Ilyen a halandók sorsa.*

*Arra születünk, hogy a szerencse
véletlenjeinek legyünk kitéve,
nehogy bízunk bármiben,
még a halálban se.
Volt, akinek elhagyván a lelke
a testét, nagy sokáig bolyongott,
s miközben vándorolt, hírt adott sok
olyas dolgról, amelyek bizonyítják,
jelen volt, és mindent megtapasztalt.
A teste mindeközben félholt állapotban,
amíg el nem hamvasztották,
megakadályozva ezzel,
a lélek a korpuszba, mint hüvelybe visszatérjen.
Van, aki kisfiú korában elfáradva
a hosszú úttól egy barlangban ledől,
és ott ötven évig alszik,
s amikor felébred, csodálkozik,
mennyire át- s megváltoztak a dolgok,
s maga is megöregedett.
A határvonalon tévelygőknek mindig
üzenete van a visszamaradóknak,
hol annyi, hogy Hippokratész rossz megfigyelő,
hol, hogy a láz megbízhatatlan bérlője a testnek,
és C. Maecenas jól tette volna,
ha a verssorok helyet az álmait fizeti meg,
hol, hogy sem vándorlás végével visszatérni, sem fél
évszázad után visszaébredni a jelenbe felesleges.
Mint levetett cipők a gödörszáj mellett
hevernek egymáson az ilyesmik.*

Másik példabeszéd

*Amikor a földrész rőt partjánál kikötött,
észrevette a lényt,
aki száját tátva, fenyegetően járt fel-alá,
megdermedt a döbbenettől,
az állat fején két bojt,
s még egy a hátulján,
akár a szíriai szolgák papucsán,
sietve menekült fel a fára,
könyörögve égi atyjához segítségért.
Tér akkor nyílik a fogadkozásnak,
ha a reménynek semmije nem marad.
Az ég pedig a felajánlott
sóhajokat némán magába fogadta.
A vadállat, noha képes rá,
nem üldözte a menekülőt,
nem mintha félt volna a kékségtől,
hisz az benne lakott a szemében is.
A fa alá hevert azzal a kitátott szájjal,
amitől megrémült az utazó,
zarándoklatát abbahagyva
fordította arcát a magasság irányába,
és megpróbált maga iránt szájalmat kelteni.
Csont szorult a fogai közé,
minthogy nem tudott enni,
foglyává vált saját fogsorának,
fegyvere az éhségtől nem óvta meg,
prédának dobta, eközben felfele nézett,
néma könyörgéssel nézte a férfit,
ki nem tett semmit,
inkább csodálkozás,
a félelem miatt tétlenkedett.*

*Később mégis lemászott a fáról,
óvatosan az oroszlán szájából
kivette a kis csontot.
Amíg a parton állt a hajó,
mondják, a jószág hálája
jeléül odahordta a zsákmányt.
Szőréből nem készült bojtos papucs.
A zarándokot viszont tettéért elítélték,
veszélyes meghagyni
annak a szabadságát, aki előtt
a vad természet meghunyászkodik.*

Aba-Novák Vilmos (1894–1941)/Önarckép

Pál Marianna

Intermezzo

Zsúfolt buszról szállok le, szalandomozok az imbolygó testek közt, nem látok arcokat, csak lefelé nézek, keresem a lábamnak a helyet a lábak erdejében, még az úttestre is lelépek, hogy kikerüljek pár lassabban igyekvő alakot, ki van számítva minden perc, minden mozdulatot be kell osztani. Egyszer csak feltöri a külvilág a rohanás burkát, sosem hallott hang hasít a térbe, a gerincvelőm is belerándul, nem értem, mi ez, iszonyat van benne, közelebb megyek, arra visz az utam, amerről a hang jön, talán egy sebzett állat lehet, de van valami fura dallama, kísértetiesen zengi be a teret, elnyomja az utcazajt, a villamosok zörgését, nem szűnik, és akkor meglátom: emberből jön az az artikulálatlan hang, egyetlen pillantással felmérem, egy szakadt nő áll az egyik élelmiszer-áruház bejárata előtt, kora meghatározhatatlan, ruházata nem mutat alakot, arca eltorzult, szája félrerándult, minden ereje hanggá olvad, egyetlen szava sem vehető ki, beszédhibás lehet, vagy egyenesen néma, talán szellemi fogyatékos is, gondolom rohanás közben, fejhargon üvölt, mégis lehet érteni, ki van borulva, karjaival összevissza hadonászik, magából kikelve magyaráz, ágaskodik, az egész ember egy merő felháborodás, életének minden keserősége pattant ki belőle, mintha egy gejzír tört volna fel a Móriczon¹.

Egy másik ember áll előtte. Egy rendőr. A férfi hihetetlenül magas, legalább két fejjel az üvöltő fölé magasodik, nyugodtan áll, kezében papír, teszi a dolgát, magasra emeli az írást, hogy ne ériék el az orra előtt hadonászó kezek, és ír. Illegális árusítás, megszokott dolog a Móriczon, rutinfeladat. Vagy lopott valamit a boltban. Nyilván éhes volt. Nincs időm kideríteni, mi történt, megyek tovább, mit tehetnék, menni kell, még ebben a gerincet hasogató üvöltésben is visznek a lábaim. A villamosmegállóból visszanézek, még mindig ugyanaz a kép, árad tovább a hang-

özön. Várni kell. Két huszonéves fiú megy el mellettem, két erős fiatal, izmos karjukon feszül a póló, egyiknek tetoválás is van a karján, már távolodnak, amikor kurta üvöltést hallat az egyik; hamisan szól, látom, ahogy összeröhögnek. Valahogy engem is sért ez a szálnalmas karikatúra, ez a gyenge utánzat. Az a másik, az iszonyat hangja ezerszer erősebb, könnyek nélkül sír fel, beszökik a bőr alá, a kapualjakba, megtölti a gyorséttermek kiülős helyeit, beteríti a Móricz fölött az eget, és száll fölfelé, mint egy elszabadult dzsinn, és ki tudja, hova, milyen messzire jut.

A villamos megérkezik, majd kötött pályánkon fut velem tovább.

¹ Móricz Zsigmond körtér, Budapest

Aba-Novák Vilmos (1894–1941) festménye

Salánki Anikó

Átalakulás

Ha jól belegondolok, nem történt velem az égvilágon semmi különleges, amiről érdemes lenne szót ejteni. Elvégeztem az iskolákat, az érettségim is meglett, aztán a mostohaapám azt mondta, keressem meg az életrealómat. Értettem a szóból, eljöttem abból az alföldi porfészekből. Albérletet meg munkát kerestem. Nem volt nehéz, feljövőben volt a vendéglátás. Elvégeztem egy tanfolyamot, elég volt ahhoz, amit akartam, sosem voltak nagy ambícióim. Teltek az évek, szépen, csendesen. Néha jött egy-egy srác, kis kaland, de a lángoló szerelem elkerült. Karácsonykor hazautaztam. Anyám egyre kopottabb és fáradtabb lett, a fater meg potrohos, nagyhangú, nagyevő. A szentestét valahogy elviseltem, de másnap a legkorábbi vonattal eljöttem. Nem is bánták.

Elmúltam harminc, volt osztálytársaim közül már többen el is váltak, de én még egyszer sem mondtam ki a boldogító igent. Olyan voltam, mint a nagy magyar átlag. 164 centiméter magas, haja barna, szeme barna, különleges ismertetőjegye nincs. Valahogy így nézett volna ki a személyleírásom. Tetoválás sem díszített, félek a tütől meg a fájdalomtól, és börtönőr nagyapámtól mindig azt hallottam, hogy tetkót a börtönviselt emberek varratnak magukra. A pirszingtől is irtóztam. Egyszer egy fiatal pár csókolózott a teraszon, aztán meg öltögettek egymásra a nyelvéket, amibe valami golyó volt belőve. Majdnem elhánytam magam.

Egy peremkerületi presszóban melóztam, felvettem a rendeléseket, kivittem a lúdláb tortákat meg a kávé, elég jó volt a forgalom. Párban voltunk a kolléganómmal, Mártival, aki alig múlt húsz, és öskövületnek hívott a hátam mögött. Aztán már szembe is. A főnök ritkán jött be, neki mutogatta, hogy a hátára varratott egy idézetet az elérhetetlen célokról, meg egy órát, meg egy nyíló orchideát. Úgy láttam, tetszett neki a dolog. Amikor fintorogni

kezdttem, direkt leöntött egy pohár kávéval. A főnök persze őt küldte el egy háromnapos tanfolyamra, ahol megtanulta a latté készítésének módszerét, és attól kezdve olyan fenn hordta az orrát, hogy szólni sem lehetett hozzá. Fényes kávéházzról álmodozott, meg londoni útról, meg arról, hogy egyszer belép valami nagyon gazdag férfi, és pont őt választja. A takarítónő meg buzgón helyeselt, miközben csuszatolta a vécé előterét. Elkezdtem más munkahely után érdeklődni. Aztán egy szerda délelőtt bejött Jenő, valamelyik szomszédos utcát kereste.

Attól kezdve előbb hetente, majd gyakrabban betért. Egyszer hozott egy csokor rózsát. Beszuszakoltam a szemetesbe. Mikor feleségül kért, igent mondtam. Leadtam a presszót, a fehér kiskötényt a fogásra akasztottam, a törzsvendégeknek fizettem egy-egy kis konyakot. Összecuccoltam, két bőröndbe elfért mindenem. Itt esküdtünk, a kerületben, sötétkék nadrágkosztümöt húztam a jeles napra. Jenő nem hozott virágot. Később kiderült, Márti elárulta neki a rózsák sorsát, csak hogy bosszantson. A férjem szófukar ember volt, de kedvesnek tűnt. Igaz, a ruháim nagy részét kidobta, foga közt szűrve a szót, hogy ilyen kurvás holmitkat nem hordhatok a falujában. Hegyek közé szorított zsákfalu volt. Úgy beszélt, olyan elragadtatottan arról az egysornyi házról, mintha valami földesúr lenne. S nem is tévedtem sokat. Övé volt majd' az összes erdő, s abban lelte boldogságát, ha tudott venni hozzá még valamennyit. Hamar rájöttem, hogy ez volt az egyetlen öröme. Ő adott munkát minden magát bíró embernek. Én nem dolgoztam, nem is volt hol. A legközelebbi szomszédok is, egy öreg, ijedős házaspár, messze laktak tőlünk. Hozzám hasonló korú nő nem élt a faluban.

A férfiak, ha véletlenül megláttak, ahogy sétálok a határ felé, hangosan köszöntek, aztán gyorsan mentek is tovább. Hónap elején bementünk a megyeszékhelyre, bevásárolni. Mindent, amire egy hónapig szükségünk volt. Ilyenkor elmentem fodrászhoz. Ott néha megszólalni is alig mertem, összeszorult a torkom a vidáman trécselő, nevetgélő, elegáns nők között. Amikor kijöttem, Jenő már az ajtó előtt várt. Soha, egyetlenegyszer sem

mondta, hogy tetszik neki a frizurám. Lehet, ha zöldre festetem, azt sem veszi észre.

Fél év múlva már úgy éreztem, megbolondulok. Egyedül ténferegtem a házban, főztem, takarítottam. Kifeküdtem a diófa alá, néztem az eget, ahogy a felhők kergették egymást. Akkor jött be a kertbe az első macska. Szürke volt, kicsit borzas. Kócos nőszemélynek neveztem el. Aztán megérkezett egy fekete kandúr, őt Sánoárnak hívtam. A vöröset Gyurikának, a két irombát Lottinak. Egész nap elnéztem őket, ahogy lustálkodnak, mosakodnak, egymáshoz és hozzám törleszkednek. Májat főztem nekik, rendeltem macskaalmot, tányérkát, kaparófát, rengeteg konzervert, ínycsafalatokat. Jenő nem szólt, de láttam rajta, hogy rühelli őket. Én meg lassan őt.

Aztán egy pénteki napon megtörtént.

Ahogy nyújtózkodtam, lassan átalakult a testem: finom, puha szőr borított be, négy tappancson álltam. Sánoárhoz simultam. Hangosan doromboltam. Amikor a férjem hazajött, a macskák – én is – a kapuhoz gyülekeztünk, dühösen fújattunk. Zöld szemem szikrázott. Ő sokáig kiabált, engem keresett. Összekarmoltam a kezét. Amikor néhány nap múlva eljött érte a rendőrség, hiába mutatta a macskákat meg a karmolás nyomát, betuszkolták a kocsiba, és elszirénáztak vele. Azóta békesség van, az egész házban és kertben.

Juhász Róbert versei

Körkörösén

*A plafon és az oldalfal horizontja
közé egyenes vonalat festettem,
minden oldalon, azóta is annak
mosolyogsz elszédülve, de rám meg
alig.*

*Ázott gabonaszaga van a hajadnak.
Malomkő a pupillám, megörlöm
fürtjeidet.*

*A letört fülű kávéscsészén
láthatatlanul, koncentrikusan
rendeződik a zsír és a kosz.
Mindenkié másképp. Csak a tiéd
így.*

*Korom a tekintetem, leleplezi, hogy
itt jártál. Hogy miért néztem pont
rád?*

*A kölyökmacska sem választhatta
meg az érintő irányt, mikor egykori
barátom megpörgette a farkánál fogva.
Ott állni a leszakadt testrésszel a
kézben. Az az igazi büntetés, nem a
röppálya íve.*

Félúton

*Annyit nézted a természetfilmeket,
hogy magadat kívülről szemlélve
narrátorhangon köszönsz. A
napszaknak megfelelő üdvözlés
fogadás nélkül csúszik le az ereszen,
ott roppanva issza be a száraz fű.
Egyből az erkélyre sietsz. A csend
itt szeletelhető. Felordít a szék,
ahogy arrébb tolod, aztán visszaül a
helyére a némaság. Csak a
kirepülésre készülő madárfiókák
lármáznak. Két hete várod, hogy
kiszedhesd a szellőzőből a fészket.
A szagelszívó csörögve darálja le
nekik molekuláidat. Épp rálátsz
innen a komposztálóra. Végre
elmosolyodsz. Szerinted ez az igazi
istenjátszás. Te döntöd el, hol
rohadjon el, aminek el kell. Mielőtt
elkezdenéd veszettül rángatni a
terasz korlátját, röviden, de
határozottan rád fúj egy fellobbanó
gázpalack. Július van, nem lehet
disznóvágás. Elő is tűnik a
levegőztető nyílása mellől egy
hőlégballon. Most tanulhat
emelkedni. Tompán puffan egy
homokzsák a térkövön. Még pár
perc, és a szomszédok visítva
húzzák elő az ólból egy mentő kövér
szirénáját.*

Időlejtő

Az égbolt deszkáján csak egy gomb a Nap. Egy levágott ág mosolya napjaim síkján. Rés a felhők erezetén.

Beszökik a hálóba a süllyedő redőny lékjein át, s lézerkardja nyomán füstölög a poros ismétlődés.

A takaró alatt összeérnek a vágyak hideg lábai. Kipukkad egy nyálból fújt földgömb.

A fejnehéz álmodók terheit átveszi a memóriapárna. Ő még emlékszik az arcok eredeti formájára.

Nagyfeszültség

Érzed, hogy nézlek. Találomra ütöd fel a szemhéjadat, a könyvet. A szavak, amiket a tekintetedből kiolvashatok, olyan elhasználtak, mint egy télen-nyáron kint felejtett fólia. Töredeznek és széthullanak.

Előre kódolt, hogy ki fogod mondani őket, ez egy DNS-láncon forgó körhinta, már anyád is felült veled rá.

A felső ajkadat ráfeszíti a fogsorodra az irigység, ahogy a terveimről mesélek. Azt hittem örülsz majd, hogy vannak ilyenjeim.

Mélyen megráz ez az arc. Még sosem volt rám senki irigy. Egy helikopternek legalább felfűznek egy piros labdát a távvezetékre, ha arra járna, de engem teljesen váratlanul ért.

Te persze meg vagy győződve róla, hogy ismersz, és figyelmes vagy. Akkor sem szóltam, mikor az igazolványom lejártának napján köszöntöttél meg azzal az inggel.

Sosem hordtam inget. Egy labdát mondjuk hozhattál volna.

Kiszámoló

*Az est, mint egy visszatekert film,
takarózott be újabb és sötétebb,
de egyre vékonyabb hagymahéjaival.*

*A gránit szélén ültem, és néztem,
hogyan sír a rétegek alá szorult
hiábavalóság.*

*Az állt a síron: „Csak a teste”,
de én tudtam, hogy már az sem.
Csak a beomlott koporsó.*

*Kettőegészháromtized méterrel ültem
fölötted, egy alma szárát csavargattam.
Találgattam, hány éves lehetsz.*

*Hogy legyen miben kapaszkodnom,
a fejfádba kapart, nagyobbik,
mohaette évszámából vonogattam ki a kisebbet.*

Aradi Gizella

Kiszállás

Végállomás, szólt a villamos hangszórójából.

Megint késésben volt. Azt ígérte, fél háromra ott lesz. Egyébként nem sietne. A férjének azt mondta, csak este megy haza. Innen már legfeljebb öt perc gyalog, de még be kell szaladnia a sarki boltba. A gyerekeknek akart venni valamit. Ez lesz az első találkozás. Az első – ezen nevetni kell, gondolta, de nem nevetett.

A kassza mellett vette észre az újságot. A legutóbbi atomkísérlet közelében földrengés volt. Válaszként a kísérletre, a tengeren túlról nehézbombázók repültek az ország partjaihoz. Erődemonstráció gyanánt. Eszébe jutott, amit még előző este olvasott. Valami Nibiru nevű bolygó, amit az annunakok, Mezopotámia régi istenei laktak, ma nekiütközik a Földnek. Az időpontot viszonylag könnyű volt kiszámolni. Már azoknak, akik ezzel komolyabban foglalkoznak. Egy atomháború kitörésének és ennek a szerencsétlen úrkatasztrófának várható eljövetele éppen ugyanazon a napon némi nyugtalansággal töltötte el. Egyébként sem volt nyugodt. De nem tudta teljesen átadni magát ennek az érzésnek. Egy nagydarab asszony mindenkin átgázolva elé furakodott a pénztárhoz kanyargó sorban.

Végül csak negyedórát késett. Pedig még a házban is ügyetlenkedett. A nő telefonon magyarázta el, hogyan jut el hozzá. A lift nem a földszinten állt, de azonnal megindult, amikor megnyomta a hívógombot. Egy vasrácsot kellett elhúznia, mielőtt belépett. A lift félüton, két emelet között váratlanul megállt. Nem volt jó jel egy ilyen napon. Újra megnyomta a gombot, majd a harmadik emeleten kiszállt. Nem emlékezett, hogy jobbra vagy balra kell-e mennie. Mindkét irányban egy-egy ajtón lehetett kijutni a függőfolyosóra. Balra indult. Kinézett az ajtón, de a fehéren ragyogó, félkör alakú folyosón minden ajtó csukva volt. A nő azt mondta,

látni fogja a nyitott lakásajtót, ha felér. Ezek szerint a másik irány lett volna jó. Átszaladt a túloldalra, de ott is teljes volt a csend és a mozdulatlanság. Káprázott a szeme a fehér falakról visszaverődő fénytől. Szinte vakon indult vissza a lépcsőházba. Épp kinyitotta az ajtót, amikor hallotta, hogy a nő szólongatja. De hiába fordult vissza, a folyosó teljesen üres volt. Végül meglátta, hogy a negyedik emelet korlátján áthajolva integet neki.

– Úgy emlékeztem, hogy a harmadikra... – kezdte, amikor felért. Hangosabbra sikeredett, mint szeretne volna. Kellemetlennek érezte, hogy bénázott.

– Már éppen elkészültem, a gyerekeket mindjárt odaragasztom a tévéhez, és indulhatunk – hadarta a nő. Meg sem hallotta a mentegetőzést, miközben betessékelte a konyhába. Zavartan mosolygott, a szeme sarkában a szarkalábak elmélyültek. Öregítette, állapította meg a nőről, s némi elégtételt érzett közben.

Persze nem tudtak azonnal elindulni. De nem is az indulás miatt jött. A nő még italt készített almából és szilvából. Késsel vágta ki az alma magházát. A szilvát az ujjával tépte ketté. Spriccelt a piros lé. Az ablakon át nemcsak világított, hanem szét is permegeződött a napfény.

A kisfiú végre kiszaladt hozzájuk az italért. Akkor világosan látta a gyereken, hogy mi a helyzet. Hogy igaz. Szeretni való. Tényleg az. Pedig a fiú ezerszer ismerős szeme bizalmatlanul méregette. A valóság nyomasztó ígérete. Egy gyereknek jó érzelme van ehhez. Az anyja kézen fogva visszavezette a szobába, egy pillanat, és itt vagyok, mondta közben. Nem válaszolt. Mintha magát látta volna, pár évvel korábban. Másképpen ugyanaz.

Amikor a konyhában egyedül maradt, ráébredt, milyen szánalmas volt, hogy tudni akarta mindazt, amit egyáltalán nem akart tudni. Káprázott a szeme a körfolyosó faláról visszaverődő fehérségtől. Az erős fény lefejtette a színeket a tárgyakról, de azt világosan látta, hogy szanaszét spriccelt a piros lé. Nem jó jel egy ilyen napon.

Rimóczi László

Kitartás!

– Ha ennek vége, leülök, és soha többé nem állok fel – mondja száraz hangon valaki mögöttem.

– Nincs beszélgetés! – vakkantja fenyegetően az egyik katona.

A falra szerelt digitális kijelző szerint lassan huszonnégy óra-ja állunk a póznákon. Ketten már kidőltek, elhullottak, pontosabban *lehullottak*. Őket annak rendje és módja szerint agyon is lötték, ott helyben, a szemünk láttára. A tévénezők ezt már csak kikockázva élvezhetik az esti összefoglalóban, a 2044-es médiatörvény értelmében a televíziós kivégzéseket csak vágott formában lehet sugározni. Eleinte élőben ment a közvetítés, de beszüntették, mert sokáig eseménytelenül telt a drága adásidő. Ami a nyugalom megzavarására alkalmas, az mindössze egy néhány másodperces történés: a zuhanás és a fejlődés.

Nincs sok hely a mocorgásra, az állófelületünk úgy harminc centi. Leguggolni tilos.

Hortobágyi Kevin visszatért a sminkszobából. Még mindig elegáns és kövér. Fehér öltönye szinte pattanásig feszül rajta, akárcsak a mosolya. Talán még álmában is mosolyog. Festett, örömtelen mosoly ez, de még nem vigyor. Hortobágyi Kevin a *Kitartás!* című kivégzőshow műsorvezetője.

Minden évben egyszer, általában március 15. után a magyar börtönökben sýnylódó életfogytosoknak felkínálják a lehetőséget, hogy részt vegyenek a műsorban. A temérdek önként jelentkező közül kiválasztottak egy csapat képernyőképes rabot, majd felállítják őket ezekre a nagyjából negyven centi magas cölöpökre vagy zsámolyokra – nem tudom minek nevezni ezt az utálatos bútort. Színes, műanyag pózna, zsámolynak nem zsámoly, inkább olyan

tuskó méretű alkalmatosság, amin a fát hasogatják, ha I. Hunor császár megint központilag lekapcsolja a gázt, hogy „minden magyart megérintsen az Isten szent hidege”. Idén a kiválasztott elitéltek száma tizenhét, mivel az uralkodó pont tizenhét éve ül a magyar trónon. Ő legalább ül. *De jó lenne leülni, Istenem...*

A kiválasztás feltételei egyszerűek: legyél 25 és 45 év közti, egészséges férfi, akin nincs életbiztosítás. Kiváló állóképesség előny. A műsor szórakoztató értéke abban áll, hogy a rabok sorban leesnek a cölöpökről, de az utolsó három kegyelemben részesül. Nincs megszabott időkorlát, a verseny finisét a három kitartó túlélő jelzi. Aki viszont nem bírja, mert elalszik közben, vagy elszibbad a lába és úgy esik le, vagy egyéb okból, az kiesik. Az életből is. Lelövik. Nincs kegyelem. Kimagyarázásnak, mentegetőzésnek, könyörgésnek helye nincs, mindenkinek egyetlen esélye van.

A halál után – ahogy a korábbi adásokban láttam – a testet kivonszolják a kulisszák mögé, ahol az univerzális felekezeti pap elvégzi rajta a maga mutatványait, majd átadja a bukott versenyzőt a tetemfeldolgozó intézet gyászhuszárképző munkatársainak, hogy ők is tehessék a dolgukat.

Élő közönség figyeli tortúránkat. Ők mind ülnek, ha épp nem a büfé és a vécé közt ingáznak. Az ember bizarr érdeklődése a másik szenvedése iránt a génjeinkbe lehet kódolva, vagy a kollektív tudattalanunkban lapul. Pár pillanatra megfedkezhetünk saját mulandóságunkról. Vagy pusztán csak perverzióból nézzük végig. A fizetett közönség az élő reakciókhoz kell, a vágott összefoglaló anyaghoz valódi feljajdulások, óbégatások és buzdítások szükségesek.

A műsor azért sem élő, mert a halál közeli embernek kiszámíthatatlan a viselkedése, káromkodhat és obszcén jeleket mutogathat, ami nem szabályellenes, csak nem adásképes. Azokat ki kell vágni.

Valamennyire visszavettek a színpadot bevilágító reflektorok izzasztó fényéből, és a zenét is lehalkították, amit talán azért

kapcsoltak be, hogy lekösse magát az agyunk valamivel. Vagy épp azért, hogy álomba ringassanak vele, felgyorsítva a műsor-menetet. Mert a statisztákat fizetni kell, az áram fogy, a stúdió-költség is magas...

– Ezek a zord fegyverek, mondanom sem kell, az emberi élet kioltására igencsak alkalmasak – mondta tréfásan Kevin az egyik marcona katona előtt állva, nyeglén mutogatva a puskájára, akár csak azok a déli teleshopos nócik a túlárzott bóvlira, könnyed, bársonyos hangon. Az arcát innen nem látom tisztán, de biztosan nagyon drámai közben. Ezt a szöveget már legalább hat alkalommal hallottam tőle, mióta itt állok.

– A pontos és gyors lövés garantált. *Kitartás!* – mindig a műsor címével zárja rövid monológjait. Kevin ügybuzgó és sokrétű figura – senki nem gondolta volna, hogy ilyen véres show-ban végzi, hiszen a pályáját főzőműsorral és reggeli gyerekmatinékkal kezdte. Most a tőlem jobbra, remegő térdekkel álldogáló, harminc körüli férfihoz, lép és megkérdezi tőle, hogy érzi magát. Az elítélt-játékos röviden, tömören és szaftosan válaszol, olyasmit, ami nem mehet adásba. Kevin a vezérlő felé néz, ahol a hangot is rögzítik, majd ollót formál jobb kezének két ujjából, és felmutatja.

A természetes műsorvezető elcammog, és leül egy összecukható székre, ami nagyot nyög alatta. Párás tekintetű fiatal asz-szisztenső ugrik Kevinhez, és palackozott vízzel kínálja. A férfi elhessegeti, majd a mellette álló asztalról felmarkol egy gigantikus szendvicset, és komótosan pusztítani kezdi. Evés közben a mosolya ijesztően gyorsan hervad el az arcán.

Apropó, nekünk nem jár étkezés, a kényszerböjt is a játék része, hiszen az anyagcsere működik, a bélsár ürítéséhez pedig le kéne kuporodni, ami ugye tilos. Állítólag egy hónapig is kihúzza az ember szilárd táplálék nélkül. Csak vizet kapunk. Ha valakire rájön a folyékony szükség, csak kurjant a „kacsás néninek”.

Ehhez a sporthoz nincs bemelegítés: vagy bírod, vagy nem, a gyengébb elhull. Innen nincs hova menekülni, a stúdió többszörösen biztosított.

Állítólag vannak olyan indiai vagy afrikai törzsek, ahol a kitar-
tó álldogálás egy póznán a férfierő bizonyítása, de én az ellenke-
zőjét érzem: lassan egy nemtelen lényvé változom, aki csak áll, és
semmi más nem számít neki.

Hatalmas puffanás a bal oldalamon. Egy újabb játékos esett ki.
Megpróbált lábra kecmeregni, de hát el volt zsibbadva, ezért a
földön kúszva akart menekülni, de aztán az egyik katona hoz-
zálépett, és szakszerűen agyonlőtte. A mögöttünk posztoló tíz
katona fele csupán statiszta, az ő fegyverük üres, egy lövés leadá-
sához nem kell egy teljes haderő.

A közönség óbégat, mi hallgatunk, egykedvűen állunk a he-
lyünkön. Lassan hozzászokunk a halálhoz, a szó megrázó értel-
me elenyészik bennünk. Két show-segéd kivonszolja a testet, mi
pedig folytatjuk, amit addig is: a kitartást.

Annak, hogy a show csúcspontjaként rózsalugast idéző dísz-
letek közt lőnek le minket, és nem diszkréten a színpalak mö-
gött, népnevelő küldetése is van: az elrettentő műsornak jelentős
visszatartó erőt jósoltak a producerek, így a potenciális bűnöző
kétszer is meggondolja majd a rossz útra térést.

Az elején még élveztük a szereplést, *milyen könnyű lesz, állni a
hülye is tud*. De tíz-tizenegy óra múlva elkezdődtek a fájdalmak.

Olvastam egyszer egy interjút egy *Kitartás!*-túlélővel, aki azt
nyilatkozta, hogy ő úgy maradt állva közel három napig, hogy
kiürítette az elméjét, és csak a légzésére koncentrált. „Már csak
négyen álltunk, fej-fej mellett, és azt lestük, mikor esik le vala-
melyikünk, ami a verseny végét és a mi életünket jelenti. Aztán
végre lebillent az egyik srác, csúnyán érkezett az arcára. De fáj-
dalmi nem tartottak sokáig”. Továbbá ajánlatos a jobb és bal láb-
ra felváltva helyezni a testsúlyt, tanácsolta a fickó.

Térdeim megmerevedtek, inaim konokul feszülnek, alig érzem
az izmimat – remélem, megvannak még, mert sok a munka.
Minden terhelés a vádlimra és a bokámra hárul. Milyen lehet le-

ülni? Olyan könnyű lenne. Kiélvezném megkönnyebbült gerincem minden roppanását.

A kamerák komolyan és éhesen bámulnak, az egyik lejjebb vándorol rajtam, de bizonyára nem a cipőm érdekli, mert az ugyanolyan sárga bőrtönmamusz, mint a többieké, sokkal inkább a póznámon ragyogó reklám miatt, ami vagy gabonapehelyé, vagy energiaszeleté, bár a sör sem kizárt. Amikor huszonegy órával ezelőtt felléptem rá, nem jutott eszembe megnézni.

Hogy miért kerültem ebbe a helyzetbe, és mit követtem el? Röviden elmondom: egy gyermekkori jó barátom autóbalesetben elvesztette a feleségét. A temetés után két héttel meglátogatta a nő szüleit, és összeszólalkozott az apósával, aki a halott lánya életbiztosításának felét követelte. Tettlegesséig fajult a helyzet, az öreg rázuhant egy üvegasztalra – ami rokadásig volt az általa megsemmisített sörök üres hüvelyeivel –, és olyan szerencsétlenül sikerült kiviteleznie az esést, hogy bevverte a fejét és meghalt. A neje váltig állította, hogy a haverom lökött rajta. Az egymásnak ellentmondó állítások után megbeszéltem vele, hogy magamra vállalom a dolgot, és perújrafelvételt kérvényezünk. Neki ott a gyereke meg a beteg anyja; nekem nincs senkim, csak egy rossz állásom. Majd én leülöm – vagy ha életfogytot kapok, és kiválasztanak a műsorra, leállom. Én is meglátogattam párszor a kórházban fonnyadó anyját. Arra gondoltam, ha megtudná, mi történt, és a fia nem jönne hozzá többé, az lényegesen felgyorsítaná a haldoklást. Egyre kevesebbszer akadtak tiszta pillanatai, folyton összetévesztett a vér szerinti fiával, tőlem kérte, hogy vigyem ki pisilni: „Fiam, csurgatni kell... Van a zsebemben apró, tíz hungaro... oda kell adni a rendőrnek, és ad papírt...” – persze a vécéhasználat ingyenes, és papírosztogató hatóság sem vámolja meg a szükségben szenvedőket, mindössze egy ködösülő elme kapaszkodik a világba. Borzasztó dolog az öregedés. Ha nem öregszem meg, már nyertem.

Előző életemben pincér voltam a világ nyolcadik legnagyobb óriáskerekének tövében kialakított étteremben. A kerék Buda-

pest szívében forog, a volt Állatkert helyén, a főváros újraegyesítésének alkalmából építették, I. Hunor avatta fel. Egyszer egy tagbaszakadt, kipirult képű hapsi olyan bort rendelt a tökfőzélkéhez, amelyiknek „jó a bukéja”. Nem álltam meg, hogy rá ne kérdezzek, ugyan mit ért buké alatt? Nekem azt tanították, hogy az a buké, ami az első korty után rögtön meghódítja a száját. A zamat. Az a megfoghatatlan valami. A bor lelke. Neki mást jelentett, mert azt felelte, olyan borra gondol, ami édes... 2041-es szamorodnit ajánlottam. Játékos savak, csilingelő gyümölcsösség. Az étteremben Császári Fogadóiroda is működik – ahol többek közt olyanokra is fogadni lehet, mint amilyen én vagyok most.

Töprengek, emlékezek, mérlegelek, félek, unatkozom, zsibbadok.

Jelenlegi helyzetemben a gondolatok közti csapongás kényszeres. Idő van rá.

Kisfiús pityergést hallok a hátam mögül.

Valaki a himnuszt dúdolja (ha már vigyázzban állunk).

Újabb súlyos puffanás, amit ijesztően gyorsan követ a szokásos lövés. Valaki kiesett.

Kevin újra megjelenik, a nyakkendőjét igazgatja. Kicsúszik zsebéből a mikroport. Káromkodik.

Felnéz rám. Tekintetünk találkozik. Óvatos lépést tesz hátra, mintha valami ismeretlen betegségem lenne, amit elkaphatna. Hirtelen felordít a vezérlőben szöszmötölő technikusoknak, hogy szeretne majd a következő kiesőnél pár vágóképet arról, ahogy az életéért könyörög a csávó. Ha jól sikerül, kimegy a holnap reggeli műsorajánlóba.

Én csak állok.

Még bírom.

még bírom

Pénzes Tímea

betűtésztaleves

*főztem levest, átlátszót,
lássunk benne minden szót,
pár kanálnyi mindössze,
ám szavakká állnak össze
benne a tészták,
a ducik és a véznák,
fickándoznak, pancsolnak,
hanyatt-homlok mókáznak.*

*ám két lurkóm lecsap rájuk,
bendőjük lesz immár házuk,
mutatják és matatják,
és piszkálják a tésztákat,
két balkézzel kotorják
és kutatják a témákat:*

*tésztabetűkre vadásznak,
s bár ügyetlenül halásznak,
szaporán telik a bendő,
ehetnékük megdöbbentő,
nem is elég néhány darab,
kell háromszög meg téglalap.*

*gondolok egy merészet,
megeszem az egészet,
úgy ízlik, mint a manna,
mormolja halkán Ajna,
tele szájjal és mohón,
míg szájába a kanál,
ha éppen beletalál,
ismételten beoson.*

*tömik a hasukat némán,
nem lesz elég ez a néhány
maroknyi tészta, gyanítja
sóvárogva, mélán anya,
merthogy neki nuku marad,
mit egyen? kenyérral vajat?
persze! legalább nem akad
torkán a halandzsafalat.*

*nem kétséges,
tisztá sor már,
csöpp lánya lesz
a csillag, a sztár,
a nap hőse, sőt főhőse,
meg nagyétkű, kópé fia,
ez a huncut haramia,
ki mind egy szálig megette:
egy kalfasz betűt gyűjtött be.*

*anyának betűtlen sors lesz a jussa?
szebbnél szebb meséire miből futja?
vagy régi betűs sors? abból építkezzen?
újabb versikéket miből szerelgessen?*

*ámde miért is feni a fogát anya
a kölykök jópofa betűtésztaira,
hisz ő már nagy, és tud olvasni,
és van könyvük bőven, több tengernyi!*

*anya voltaképp nem is igyekezett,
hogy befalja lurkói eledelét,
csak úgy magának csendben ijedezett,
hogy nem jut a hasába meleg ebéd,
játszik a betűkkel ő bőségesen,
bár eléggé szétszórtan és ráérősen,*

*olykor azonban ételbetűkre is vágyik,
legalábbis azt állítja váltig,
de le nem mondana a látványról,
nem is kér igazán a zsákmányból,
csak csillogó szemmel nézi őket,
történeteket másból is szőhet.*

*gyűjtsenek csak be bőven,
legyen a hasban és főben
sok-sok kerek, gyöngyszerű,
szögtelen és sokszögű,
heves vérmérsékletű
parányi és nagybetű.
bolyongjanak porontyai
sűrű betűerdőben,
s találjon honra
mind a kettőben
egy-egy erdőnyi betű.*

*Ajna ekkor hangos szóval,
szájában csacska-kacska
magán- és mássalhangzókkal,
csámcsogva megszólal,
hogy már tele vagyok.
jöhetnek a nagyok,
sóhajt egy nagyot anya,
ki mégiscsak eljátszana
a lisztből lett betűkkel,
hurkokkal és gyűrűkkel...*

*végre egyikükbe sem fér több,
mennyit evett a két csöpp!
mindkét gyerek jóllakott,
s két kanállal ott hagyott,
megesett tán szívük anyán,*

*vagy alulmaradtak a csatán;
csendben szürcsölve ettek meg
sok kanál félkész szöveget,
bimbózhat bennük a nagy MŰ,
aranyfényű, tavaszízü.*

Aba-Novák Vilmos (1894–1941) festménye

Nagy Zopán

Latens, no. II. — XXXII. rész

(A „Regény” mögött. Szimultánok szinopszis-lapjai,
mint esetlegesség-rétegződések.)

A belső beszélgetések így folytatódnak:

A *láthatatlan vendég* int, hogy valamelyikünk húzzon egy lapot (lábainál fejetlen kígyó ráng, bőre ezüst-harmatos), a *leíró* megrázza fejét, láztól elgyötört arcát tenyerébe temeti, Psyché az egyik kút peremén ül, mélybe tekint, a vendégek, a zavarodott sokaság vonaglása, artikulálatlan hörgése, hang-montázsa fölébreszti az erdő csonkított, veszett bestiáit, felénk indulnak, körénk csoportosulnak... a fékevesztett őrült vezeti őket, az erő, a baljós találkozás, az „istentelen zshivány”: husánggal...

A káosz egyetlen ordításba ömlik: a *leíró* az asztalra csapva lapot akar húzni, viharos arc, villámló tekintet... – föleszmél: ez ismét a pult, a kártyák lesöpörve, a pult mögötti Lány (Angéla?) színültig telt poharat nyújt feléje:

„hihhetetlenül erős lesz”...

[...a rítusokból kisejtlő elgondolás szerint semmi sem maradhat meg, hacsak nem telitődik „lélekkel”, hacsak nem kap „animát” valamely áldozat árán... a villámcsapás és a kígyó lefejezése megfelel a teremtésnek, ez az átmenet a formátlanból a megformáltba... Indra még osztatlanul (aparvan), álomba merülve (abudhijam), mély álomban (szuszupanam) és elterülve (aszajanam)... a kígyó a káoszt jelképezi, a formátlant, a még testetöltetlent... egyes kozmogóniák szerint a káoszt szimbolizáló őseredeti szörny (Tiámat) vagy a kozmikus óriás (Imir, Pan-Ku, Purusa) feláldozása teszi lehetővé a világ létrejöttét... – hol

volt, hol nem volt: „in illo tempore, ab origine”... – de mindezt akár Eliade is folytathatná...]

„híhhetetlenül erős...” – visszhangzik, de ez már a kilépő legyen...

A Lány (művészettörténész, pultos) immár otthon olvas. Zavarodott, kimerült. A kocsmában talált szét-szétfolyó alkoholfoltos rajzokkal, rejtjeles, pecsétyszerű figurákkal teli naplóból olvas – és a rezignáltan táncoló, sérült testrészeiket el-elhagyó betűket, gesztusfoszlányokat közeli ismerősökként köszönti:

Csillagtalán sötét éjjel... találkoztam hét növénnel...

Egyik növény lábat gáncsolt, a második odvakból nőtt, a harmadik durván rám szólt, a negyedik hurkokat szőtt, az ötödik arcon csapott, a hatodik óriás rém, s a hetedik hatolt belém... (Közben: magában vonagló férfi zaklatott, hörgő és hisztérikus, majd fuldokló hangja szól John Cage: Sixty-Two mesostics Re Merce Cunningham zenei költeményéből*, egy 1971-es felvételtől; a darab hossza 8 perc 32 másodperc...)

Kifejtem (olvas tovább, mintegy saját írásképet is felismerve a soknapos víziófolyam közepette): az első növény kampós csapda, földből mászó nyúlvány-csáp lény; a második színpompás arc, aki sötét mélyből ébredt; a harmadik meg harsogó kürt, olyan, mintha torz hangszerként a repedt elme egyik terme ércfalának zuhant volna; a negyedik ötösfonat-nyálkahártyás-hurok-gyártó láncsalád; az ötödik csúszómászó csalánféle, csattanó maszlagokat is trancsírozó, sokszorozva csapkodó kéz; a hatodik egy lábú dög, mázas-ragyás holdra-forgó, sötét morgó, reám-ugró iszonyú fej, aki böffen – s tépve harap; a hetedik, ó: sok végtagú archaikus, olyan típus, ki csoportosan vérfertőző veszett testvér, testre kúszva nyúlkál vadul, fojtva visít, nyílást keres, elkábít – és beléd-hasít...

*a Cage kompozícióiban megjelenő, rá oly jellemző rigorózus atonális rendszer, melyet már (Schönberg tanítványaként) a '30-as években kifejlesztett, itt (a növényi démonok lüktetéseivel) egészen más értelmeket nyer – gondolja (talán „egy” láthatatlan vendég sugallatára) a Lány, s cipőhöz hajlás közben, ülő embrionális pózban álomba is merül... Farzsebében kettőbe hajtott, bontatlan boríték, benne vízjeles papír, s rajta finom rajzolatú, különösen precíz szépírással, vörös tollal a következők:

Meghívó!

Hétfő: egyiptomi piramisok.

Kedd: efezoszi Artémisz-templom.

Szerda: Szemiramisz függőkertje.

Csütörtök: Pheidiász Zeusz-szobra.

Péntek: halikarnasszoszi mauzóleum.

Szombat: rhodoszi kolosszus.

Vasárnap: alexandriai világítótorony.

De mindezek előtt: meeg-kúúr-laak!!!

Másnap (aznap) a Lány szabadnapos. Mindent kimos. A levelet sohasem olvashatja...

A férfi (a *leíró* ügyeletes alteregója) szintén olvas, fiatalkori füzeteit, naplótöredékeit nyitogatja – hiszen a nem véletlen szimultánok, összefüggések, intuitív, netán pszichikus át-járások... nemcsak a (...) filmekben megtörténő (jellemző vagy kötelező) „produktumok”... – Hanem!

Olvas tehát (úgy tűnik: mi is azt tesszük), s éppen egy hosszabb folyamú kísérletben találja magát, egy avantgárd montázsban (az előfutárok és előfutárainak finom kavalkádjában, az átírás örömeivel levitálva):

i-ó-á-ü: az isteni tengert düh rándítja
setét legyenek vonagló ajk ü-ő-á-é szőrös a szél
tudósok ráncát alkímia
tépi-i-szét a-í-i-a

a-í-i-a aaííiaa –

viola robban vér heheg
kék foszforban az együgyű
mámorba fúl a vén gyerek
s rohadni készül szép szemed

ú-a-é ú-a é-e-e –

ó, ó: maró mocsárban züll a tacacs
míg poéta étke az űr-ragacs
azúr pempős daganat
bohóc-hányás Nap-cafat...

Sárfi N. Adrienn

Az utolsó

Te jó ég, mekkora csöcse van ennek a nőnek!, motyogja a távcsövet kövér ujjai között szorongatva, közben a cigi legörbül összeharapott fogai közül, majdnem az álláig. Meg akarja nézni alaposan a nő arcát, ezért stabilan könyököl a párkányon, de hiába tartja mozdulatlanul a távcsövet, hiába koncentrál és tekergeti az élességállító csavart, az arc fel-le mozog, elhomályosul vagy kiugrik a lencse fókuszából. Csak a feltűnően magas, kerek homlokot a rátapadt, csatakos tincsekkel, no meg a duzzadt kebleket lehet kivenni igazán. Fintorogva nézi a nő emlőit. Kiköpi a cigit, a kukkerrel próbálja nyomon követni a csikk zuhanását, de nem sikerül. Visszateszi legfőbb segédeszközét az asztalkára, ellép az ablaktól, nézi a hálóinge alatt dudorodó melleit, eltartja a pántot, hogy jobban lássa őket, aztán elhúzza a melltartó kosarát is. Nem, azért ezek mégiscsak nagyobbak, mint azé a nőé. Ez kellemes érzéssel tölti el. Újabb cigire gyűjt.

Inkivíció vagy Inkvizíció, valami ilyesmi volt a címe a tegnapi esti filmnek, emlékszik vissza. Mennyivel jobb az embernek ma, mint akkor régen volt, tűnődik az ablak párkányán könyökölve, és a levegőbe hamuzik. Amíg bírja, követi tekintetével a lefelé libegő hamufoszlányokat. Majd' mindennap eszébe jut, milyen jó, hogy idegi alapon hamar leszázalékolták. Nem bírta volna tovább a keze alatt és körülötte megállás nélkül dolgozó ipari varrógépek zakatolását. Nem beszélve arról a zavaró, gusztustalan közelségről, amit a többi varrónő jelentett számára. Időnként felidézi azokat a bajoktól elcsigázott vagy éppen kicsinyes irigységekkel terhelt emberi tekinteteket, a gépies mozdulatokat meg az olcsó szövet jellegzetes szagát. Az ilyen emlékek hatására tompa, sikolyszerű hangot hallatva megborzong, és hideglelősen összecsapja a kezét – ha éppen nincsen benne cigaretta.

Már sok-sok éve elégedetten szemléli a lakótömb legfelső emeletéről a mélyben zajló játékéletet. Érzi, neki ez a tizenkettedik emeleti perspektíva az, ami a hálnak a víz, a virágnak a napfény. Bár az orvos nem mondott ezzel kapcsolatban semmit, ő kimondatlanul is tisztában van azzal, hogy ez a magasság és e távolsággal arányos méretkülönbség az, ami egyértelműen harmonikus én–külvilág viszonyt teremt az ő esetében.

Ugyan sosem kérdezett rá, de szerinte erre nincs semmiféle gyógyszer, bár minnek is volna, hiszen ez nem lehet betegség. Ez egy ritka, különleges állapot, amire tulajdonképpen illik vigyázni, ha már egyszer megadatott. Az a legfőbb tünete – ami nála elég korán megmutatkozott –, hogy az ember, az *én* nem bírja elviselni a közvetlen környezetében lévő többieket, a sok-sok névtelen, ismeretlen *te*-t és *ő*-t. Attól pedig egyenesen hisztériás rohamot kap, ha alkalomadtán beléhasít az agyába, hogy ez a sok-sok te meg ő némi perspektívamódosítással valójában mindmind hozzá hasonló *én*-ek. Vigyáznia kell magára. Természetesen nem szabad dolgoznia, sem emberek között lennie. Fontos, hogy ügyeljen a megfelelő távolság megtartására. Mert kellőképpen messziről, és főleg felülről szemlélve minden és mindenki a helyén lévőnek látszik.

Ha pedig néhány másodperc erejéig egy kicsivel mégis közelebb akar kerülni az idegen *te*-khez és az *ők*-höz, mert a hirtelen feltámadt kíváncsiságát éppen nem képes elnyomni egy hosszasan a szájában tartogatott cigarettával, még mindig ott van a távcső.

Megint a hálóingébe pillant. Már anyjának, nagymamájának is hatalmas, puha lepénymelle volt. *Családi örökség*, gondolja elégedetten, *ahogy örökség a tyúkszem, a varrónő szakma, a szekrényoszlop és a gégerák*. Hirtelen hullámot korbácsol mellkasában az önsajnálát – ilyen lehet, amikor valami dúsgazdag, magányos iparmágnás rádöbben, hogy nincs kire hagyhatja irtatlan vagytonát –, garzonja ablakában súlyos pörölycsapást mér lenyalt hajú fejére az aggodalom, hogy az örökség most már örökre rá marad. Nincs folytatás. Nagy nyomás lökődik a vállába, mintha a lakásában álló családi, dohos keményfa bútort dobták volna rá.

Istenfélő, későn megözvegyült nagyanyja még otthon varrt. Egy bérház harmadik emeletén lakott. Haláláig titokban, függöny mögül leste a kinti világot, zárt ablak mögött füstölt és hamuzott, hogy ember ne láthassa, Isten pedig könnyebben megbocsáthasson. Az anyja tíz év után elvált, kis varróegyletben dolgozott, már az ötödiken lakott, a párt volt az istene, a füstöt kifelé fújta, de befelé hamuzott, mert a párt elvárta híveitől a szabályok maradéktalan betartását. Ő maga pedig sosem ment férjhez, már nagyüzemben varrt, nem hisz és soha nem is hitt sem istenben, sem pártokban, a tizenkettediken lakik, a füstöt kifelé fújja, a hamut, a csikket kiszórja. *Minden változik*, gondolja, és visszatér az elégedettségé. Most az ég felé fújja a füstöt, és határozottan látja, ahogy az összeolvad odafent a mosatlanszürke paplanfelhőkkel. *Ha lenne egy lányom – mászik elő agyából a sánta képzelet –, luxus füstfelhőben lakna vagy száz méter magasan, és finom angyalselymet szőve nézné az idegen lenti világot. És nem lenne gégerákja soha.* Sóhajt. *Én vagyok az utolsó.* Köhög. Megtapogatja a torkát. Kiköp az ablakból a játékvárosra.

A szökés

Részlet Doina Ruști *Pénteki macska*
című regényéből

Fordította Szenkovics Enikő

Maxima szűrét már kora hajnalban kirakták a piactérre, hadd bámulják a Bolgárszegi-kapu körül sepregető szemetesek. Tudtam, mi következik. Sebtiben összeszedtem néhány dolgot, és kiléptem a hátsó kapun. A hentesek frissen vágott borjút cipeltek, rám sem hederítettek. Lépteimet szaporázva igyekeztem az utca vége felé. Körülöttem minden kihalt volt, bár sejtésem szerint az emberek a függönyök mögül árgus pillantásokkal követtek.

Valahányszor a bolgárszegi őrzőket bedöngtettem egy kapun, az egész környék hallotta. Fémfejű botjukat mintha kimondottan arra készítették volna, hogy a házzámos táblácskát csattogtassák vele. Először csak néhányat ütöttek rá figyelemfelhívás végett, majd jó hangosan kikiabálták a bűnös nevét. És csak ezt követően kezdték zörgetni a kaput – mindegyikük verte, mintha egymást akarták volna túlszárnyalni, teljes erejükből üvöltve, s közben az illető nevére egyenesen a tárgyra térve, amiért az adott személyt keresték. Bár sokszor hallottam, főleg éjjelente, sosem fordult meg a fejemben, hogy valaha a mi kapunkon is döngethetnének. A városi őrség mindig a hitványokat, szélhámosokat, gyilkosokat keresi. Ezért ki sem nyitottam a szemem az első döngetéskor. A kapu új deszkázatán úgy koppantak az ütések, mintha jég potyogott volna. Csak Maxima nevének ismételtetését követően szöktem ki az ágyból, halálra rémülten. Az előszobában a mosónő remegett. Néhány pillanat múlva Maxima is előbukkant. Meztláb, hálóingben igyekezett lefelé a lépcsőn.

- Kapj valamit magadra, s a hátsó ajtón menekülj!
- Eszem ágában sincs!

Megragadta a vállam, és rám szegezte ellentmondást nem tűrő tekintetét:

– Ide figyelj: ne feledkezz meg a küldetésedről! A brassói fehérnép hamarosan Bukarestbe indul, s te föltétlenül és minden erőddel azon kell légy, hogy helyet kapj a konflisában! Szükségem van rád! Kegyes Závalhoz menj, majd ő megmondja, mit kell tovább tenned. Addig meg... nagyon is jól tudod...!

Igen, tudtam: semmit sem szabad magamról elárulnom, és senkivel sem elegyedhetek szóba. A főszabály pedig: soha senkinek ne áruljam el az igazi nevem. Még ha valaki azt is bizonygatná, hogy tudja azt, a végsőkéig kell tagadnom. Még holtan sem árulhatom el. Öltözetem ne legyen hivalkodó, szemem mindig a földre süsssem. Ne nevessek! Sose mutassam meg a fogam! Még csak ne is mosolyogjak, pláne ne hahotázzak! Csak a szemem örülhet. És természetesen sose térjek le az útról!

Közben valaki kezembe nyomta a táskám. A kapuban az örök már üvöltöttek, én pedig reszketve húztam fel a cipőm. A szomszédban felgyúltak a lámpák.

A pénz egy része a lábbelim talpában volt, másik része a mellényem belésébe varrva és a kézipoggyásom különféle tárgyaiba rejtve. A zsebemben csak az aprópénzt tarthattam. Sárga ruhám tele volt gyömöszölve szükséges holmikkal.

– És ne felejtse, Vakarc! Ha nehéz helyzetbe kerülsz, fordulj csak Satorhoz!

Ezek voltak az utolsó szavai. Mezítláb állt a lépcső alján. Nem csókoltam meg. El sem búcsúztunk. Hallottam, hogy nyílik a kapu, s nekiiramodtam, a hátsó ajtó felé vettem az irányt. A kertből még láttam, hogy kilökdösik az utcára. Három egyenruhás tette. Kinyitottam a kaput. Könnyeim végigcsorogtak az arcomon. Az utca végéig rohantam.

És az első tettem az új életemben az volt, hogy letértem az útról.

Burchioiu háza előtt rájöttem, hogy képtelen vagyok tovább menni: a verandán fújdogáló szél résnyire tárta az ajtót. Ha elegendő lelkierőm lenne hozzá, elvágnám a torkát. Burchioiu

főnt aludt, álmatlanul. Egy percig ácsoroghattam ott, miközben egyetlenegy dolog nyugtalanított: nehogy elveszítsek valamit azokból a tárgyacskákból, melyek oly fontosak voltak számomra. Erőm sárga ruhámban rejtett, melyet Maxima készített nekem nankinból és bársonyból, apró zsebeibe, redőibe és mandzsettáiba egy egész láda tartalma belefért volna. Mennyi mindent rejtettem el itt-ott ebben a ruhában! Sókat, magvakat és porokat, olajba oltott sisakvirágos üvegcséket, aqua phosphorit, a halál virágát, és még sok egyebet, melyek felsorolására egy emberöltő sem lenne elegendő. Sehova sem indultam el a salétromos dobozám nélkül, melyben ezernyi szikra szunnyadt.

Burchioiu hátán fekvé horkolt, arca akár a szél szaggatta rongy. Így vésődött be az emlékezetembe – elmosódott arccal, hatalmas fülekkel. Épp indulni készültem, amikor az ajtó melletti sutban megpillantottam a kalapját: összereztem. Mennyi szomorúság rejlik azokban a ruhadarabokban, melyeket többé már senki nem ölt magára!

Futni kezdtem, utol akartam érni a brassói némbert, már a vizslató szemek sem érdekeltek. Ha lassú léptekkel haladok, akkor is láthatják, hogy menekülök.

A postakocsi dugig volt, no de az erszényem láttán a kocsis máris talált egy kiváló helyet számomra, mégpedig az ablak mellett. Kihajoltam a száz meg száz könyök koptatta ablakkere ten – ekkor láttam utoljára a Bolgárszegi-kapu piros ívét, mely alatt Maximát tuskolták kifelé, odébb pedig a kátránnyal lekent akasztófát. Lehúztam a redőnyt, s belesüppedtem az elnyűtt huzatba. Maxima halála életem végéig e kárpit virágocskáit fogja felidézni. Magam mögött hagytam Brassót, utcái lassan ködbe vesztek. A piros kapuk is beleolvadtak, s velük együtt drága nagyanyám alakja is.

Minden menekülésnek egyszersmind bűnize is van, koldussá teszi az embert. Aki azt állítja róla, hogy egészséges dolog, az sosem menekült, csak az útszélről szemlélődött. Menekülésem köpethez hasonlított, melyet soha többé nem sikerült lemosnom magamról. Mindenki láthatta rajtam. Ám akkor, az őrség fenye-

getése miatt és Burchioiu emlékével a szívemben, a menekülést gondoltam az egyetlen járható útnak, a postakocsit pedig megmentőmnek. Sőt, mintha Sator taszított volna feléje. Szentül meg voltam győződve, hogy nagyanyám tette meg őt védelmezőmmé.

Nagyanyám számára az egyetlen hely, ahol az élet lüktetését érezte, Bukarest volt. Onnan jöttünk ide hosszú évekkel ezelőtt. Ott volt a háza, ahol az anyám is felnőtt, és ahol én magam is első ízben szívtam tele tudómet levegővel. Bukarestben élt Kegyes Zával.

A postakocsit porfelhők lengték be, melyeket Sator fuvallata keringtetett, én pedig azt a pillanatot vágytam, amikor végre meglelem nyugalmam őseim keblén, gyermekkorom és álmaim városában, mely álmokat még mindig ontotta magából Maxima emlékezete, még ha a síron túlról is. Zával, mint mesélte, a város legfontosabb embere volt, s a mi házunk körül forgott az egész világ. Mi voltunk az egyedüli emberek, akik számítottak. És amikor azt mondom, hogy mi, akkor Maximára gondolok, Závalra, és csak harmadsorban magamra, azon remény által vezérelve, hogy fényes jövő vár rám. Soha nem foglalkoztattak mások. A többi ember, akik a várost benépesítették és az utcákon nyüzsögtek, rendkívül büszkék lévén a házukra vagy a fogatukra, egytől egyig értéktelenek voltak számomra. Nem volt tudomásuk Sator létezéséről, nem látták, merre tart az élet. Árnyékok voltak csupán, melyeket ujjam egyetlen mozdulatával el tudtam volna törölni. Ám először el kellett jutnom a házainkhoz, és megtalálnom a többi satorit.

E meggyőződéssel a lelkemben közeledtem a városhoz, ekkor még mit sem sejtve arról, hogy a világ közepe egy hírneves szakács.

Szócs Géza

Utolsó levél Bréda Ferencnek

Tisztelt gyászoló barátaink,

a gyász hír vételekor előkerestem Bréda mester 1983-ban megjelent verseskötetét, a *Tűzpróbát*, amely megmagyarázhatatlan módon velem maradt, elkísérve engem viszontagságos életem legkülönbözőbb fordulatai közepette is.

A kötetet azért kerestem elő, mert a költő több mint három és fél évtizede papírra vetett soraira voltam kíváncsi, amelyekben emlékezetem szerint nemzedékünk létélménye, netán létélményei szólaltak meg sajátos fogalmazásban, Ilyen sorokra gondoltam, mint hogy ott feküdtünk Dis-kitüntetéssel mellünkön, „az egész szövetséges csapat”, az egész kazán. Ez utóbbi sor Zudor János nagy versére célzott, az *Utazás kazánban* című poémára, így folytatva: *Ott ültünk együtt a pokolban, ... porosan és véresen.*

*„Öt Laokoon lángsírba ment,
avagy a pokolra velszi bárd,
hisz mindnek fölött mondani,
hogy Éljen Éluard. Így vala.”*

Éluard, mármint Paul Éluard. Mind, akik itt állnak Bréda Ferenc sírjánál, tudják, hogy Kolozsvár immár nem azonos azzal a várossal, amely még egy héttel ezelőtt is volt. Egyik jellegzetes, regényes alakja immár emlékké vált, vagyis a múlt idejű város polgárává. A vagabundus mester, aki hazatért a nagyvilágból városába, most megpihent, és a föld alól fog figyelni bennünket, mire megyünk nélküle.

Mivel búcsúzzam tőled, Francois? Talán azzal az ígérettel, hogy, ha immár nélkülöd fogok is, de fel fogok kerekedni, és felkeresem a Bréda grófok városát, elmegyek a nagy várkastélyhoz,

amely olyan impozáns, mintha éppenséggel a Duna fölött magasodna Pozsonynál. Felkeresem tehát Bréda városát, s elmondom majd neki, mármint a városnak, hogy egy névrokona, akinek ősei innen származtak el az erdélyi hegyek közé, magával vitt egy egész kazánt, benne egy egész nemzedék megannyi személyiséggel, perszónájával, egykori terveivel, játékaival és reményeivel. Egy egész kazánt, egy egész várost.

Erről a névrokonról, erről a fiúról, akit Brédának hívtak, mint egy brabanti várost, talán saját verssoraival mondhatjuk el a legfontosabbat, mely strófáról majd felismerhető lesz a hely, hogy hova temettük – ha jónak látjuk, hogy sírját ezekkel a sorokkal jelöljük meg.

Íme:

A vonatkerék elgurult.

Csak a sínek őrzik emlékét.

„Itt nyugszik.”

(- - - - -)

Varga Melinda

Az időszínház utolsó állomása

François Brédának

Nyugtalan, izgága délután ült a kisbácsi dombokra. Hétszer veték el az áramot.

Három óra körül hirtelen, a semmiből elindult a szél, süvöltött, becsapta a konyhaablakot, leverte az asztalról a cigarettásdobozt. Ijedten szaladtam ki. Visszatettem a helyére, az ablakot nyitva hagytam, hadd szellőzzön, vigye ki a füstöt a huzat. Néhány percre rá megisméltődött a jelenet. Cigarettásdoboz a földön, az ablak becsapódva. Odaát bizonyára szigorúbb a dohánytörvény, rágyújtánál, azért vered le a cigisdobozt az asztalról.

Nem megy a munka. Képtelen vagyok összpontosítani. Hamarosan gyűlés, és alig haladtam a mára betervezett dolgaimmal. Gyomoridegem van. Hányinger, rosszullét környékező. Hát ilyen gyenge leány vagyok én? Nem tudom méltósággal elfogadni, hogy a létezés nem ott kezdődik, hogy valakit felhívunk telefonon, érezzük a fizikális közelségét? Amit elmondhattál nekem, amit taníthattál, rég megtetted. Itt, ezen a földi téren nem sok dolgunk van már egymással.

A letargikus csönd, akár egy húsevő növény, hatalmába kerített. Másik rossz hírt is kapok az elköltözésed hírére kívül.

A mellkasom elszorul, nem kapok levegőt. A könnyeim mégsem akarnak elindulni.

A legnagyobb bánat befele fakaszt üveggyöngyöket az emberben, csak pörögnek megállás nélkül, az orvostudomány számára ismeretlen lélekben. Miért engedi az ember megszelídíteni magát, miért nem marad vad, ha tudja, a szív milyen finom hangszer, gyenge szerv? Remeg az egész testem. Minden alagutat felfedeztem már, ismerem a fájdalom és az öröm metafizikáját, a mélységet és a magasságot, láttam madártávlatból a földet, és le tudom könnyűszerrel vetni a maszkjaimat, nem félek a sebezhetőségtől, bátor vagyok, de még nincs kőszívem, az érzéseim és a vágyaim hatalmasabbak ná-

lam, nem vagyok még bölcs, és nem vagyok teljes. Pőrán érkeztünk, pőrán megyünk el, nincs szükség cicomára. A szív felülírja a ráció útjait, s van olyan út is, ami a szíven túli, te ezt már ismered, s most biztos mondanál nekem valami elméset, megnevettetnél.

Két napja furcsa felhők takarják el a napot, a naplemente mint ha porcelánból volna, s narancscsík készülne széttörni az eget. Az egyik fekete felhőből kinyúlik egy ujj, akár Michelangelo freskóján. *Hallucinálok, élénk a fantáziám* – terelem el a gondolataim. Pedig jelek – a készülődés, a búcsú jelei.

Visszakerestem az interjút, amit az *Apolló apológiája* című könyved megjelenése apropóján készítettünk az Insóban.

Három órát beszélgettünk, gyerekkorról, Déváról, a felolvasónődről, a világról, a szellemről, a párizsi évekről, a nőkről. A nyilvánosságnak szánt változatból a lényeg persze kimaradt. Ha sok mindent mond el az ember, bolondnak nézik, vágjunk. *Tudjuk, mi!* – kacsintottál, s meggyújtottad a huszadik cigarettát is, nagyokat köhögve, káromkodva közben.

„*Csak a buta és gonosz ember képzeletét szabadnak. A butaság nem egyéb, mint a gonoszság szabadsága*” – erről is beszélgettünk hosszasan.

Amikor megbetegedtél, azt mondtad, hosszú ideje barátkozol a halállal, nem félsz tőle, azt is tudtad pontosan, mennyi idő van hátra – szinte percre pontosan.

Az első Bretterem után, amikor remegő lábakkal ültem a Bulgakov füstös pincéjében, azt mondtad, neomanierista költő vagyok, „szufletista”, nagy lélek, kicsit még sok a póz, de nincs benne a versekben női szirup. „Nívó”, „cucc”! Akkora falakat emeltem magam köré húszévesen, nem is tudom, hogyan tudtál mögéjük látni! – azt a lelket erősen el akartam takarni, senki se lássa, a zárkózottságom és szerepeim, felvett arcaim közül nem tudom, miként szűrhattad ki az igazit. Terelgetted az utam, biztattál, küldjek verseket a „nagy” Orbán János Dénesnek, közölni kell, nem eldugni az asztalfiába! Így lett publikációm az Irodalmi Jelenben, s rá néhány hónapra a Helikonban. Azóta is ehhez a két laphoz küldöm a legjobban sikerült verseimet – az ember maradjon következetes, hűséges azokhoz az utakhoz, amelyeken elindult.

Muszka Sanyira és rám bíztad az Echinox magyar oldalainak szerkesztését. Taknyos tizenkilenc évesnek ekkora bizalmat megszavazni! Románul sem tudtam rendesen, a román kollégákkal Muszka testvér kommunikált, amikor össze kellett dojni az oldalakat. A vaskos verstantkönyvet tőled kaptuk kölcsön, ki kellett minden költőnek készülő delikvensnek jegyzetelnie, referálnia róla, kocsmában verslábakat kiütnie az öngyújtóval.

Tényleg „nívó” volt, soha jobb kezdést pályakezdőnek! Izgalmas fiatalokkal vagy egészen különleges szellemi emberekkel vetted körül magad mindig, sokuknak voltál a mestere, tanítója. Állandó kurzus folyt a Music Pubban, a Bulgakovban, a Prosperóban, az Angyalokban, a Spritzben, az Insóban.

„A korcsma civilizációknak egyik legfontosabb intézménye, sokkal fontosabb, mint például a parlament. Az egyik helyen a sebeket osztják, a másik helyen gyógyítják” – Hamvas is ezt mondja. Ebben a fontos, gyakran alvilági intézményben nagy dolgok dőlnek el, például felhívják az ember figyelmét olyan nevekre, akikkel nem lehet találkozni az egyetem padjaiban.

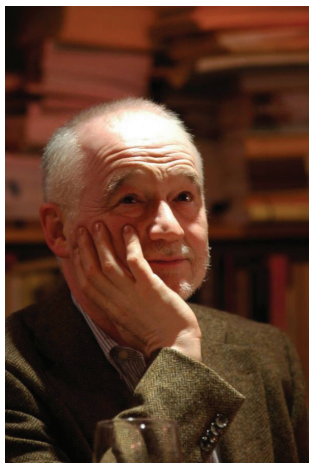
Gondolatban a Monostoron sétálok, minden valamire való költő lakott a Monostoron Dsida Jenőtől Ștefan Manasián át Orbán János Dénesig és André Ferencig. Poétikus hely, mágikus.

Szomszédok voltunk hosszú ideig. Évek óta nem jártam a negyedben, nem volt arra dolgom. Szombaton meglátogattunk Böszörményi Zoltánnal, ott volt velünk Boros Lóri is. Úgy ültél az ágyon, mint egy manó, a tekinteted egészen angyali volt, béke, nyugalom lakott benne. Pedig rosszul voltál, borzalmas fájdalmak lehettek. A test mégsem hatalmasodott el a szellemen.

Éjjel álmod láttam. Fehér vászon borította az egész negyedet. Lebegett az óriás lepedő. Szárnyai is voltak, akár egy arkangyalnak.

Az ember a földi életben néhányszor esélyt kap arra, beleköszölni a léten túli létbe, a pillanat töredékéig megnyílik az ég, és átsuhan rajta egy sugallat. Egészen biztos, hogy költészet, az öröm és az önzetlen szerelem is ilyen sugallat, pillanatokig egészen eksztatikus ez az élet, a léthez hasonlít. A többi csak körítés, hogy legyen, amibe az idő belekapaszkodjon.

Kedves Barátom, Te, ki már Ciceróval beszélgetsz, s dedikálsz neki a *Theatrum Temporist* és a *Bab és babért*, bólints, ha így van.

VARGA MELINDA beszélgetése NÁDASDY ÁDÁMMal, az Irodalmi Jelen Nagydíjasával az Isteni Színhátékról, Shakespeare-fordításairól, főbb költészeti toposzairól és a *Bánk bán* 2019-ben megjelenő mai magyar fordításáról.

Az árulás a legcsúnyább bűn

– Az interjúra készülve több könyvét újraolvastam, többek között a *legutóbbi*, Nyírj a hajamba című verseskötetét. A címadó vers alábbi sorai ezúttal is elgondolkodtattak: „nyírj a hajamba, majd ha visszajöttél, / átlósan széles sávot, hogy ne tudjak / feltűnés nélkül újra elvegyülni”. Azt olvastam, vágyott arra, feltűnés nélkül elvonuljon valahová, könyvtárszobák csendjébe, de sokkal mozgékonyabb, izgágább alkat, nem kutató típus. Összefüggésben van a kötet címadó verse a vágyaink és a valódi életünk közötti konfliktussal, lehet-e mozgatórugója a versírásnak?

– Igen. Az ember vágyik valamire, és aztán visszatekint az életére, látja, hogy egészen másképp élt – ő alakította így? a sors? – és nem bánja, pedig alig hasonlít arra, amire titkon vágyott.

– A kötet a hetvenedik születésnapjára jelent meg tavaly a *Magvető* Kiadónál, az emlékezés, a hiány, a magány, az istenhit, az elmúlás, a szerelem visszatérő témák. Aki sose olvasott Nádasdy Ádámot, megismerheti a főbb költészeti toposzokat, amelyre építi a verseit, de kiemelhetném a megszemélyesítéseket, plasztikus, már-már filmszerű versképeket és a verszárlatok sajátosságát, az erős sűrítést is. Volt összegző szándék Önben, lezárásra törekvés, amikor ezt a kötetet publikálta?

– Tulajdonképpen nem, de hát elég öreg vagyok, s ilyenkor nyilván inkább visszafelé néz az ember, mint előre...

– *Egy-egy nagyobb munkája után hiányérzet, üresség hatja át a hétköznapijait, beköltözik a gondolatokba, nem hagyja nyugodni, a szakításhoz hasonlítja ezt az lelkiállapotot. Versre, verseskötetekre is vonatkozik ez, vagy inkább a műfordításokra, Dante Isteni színjátékára, amelyen nyolc évig dolgozott?*

– A versekre kevésbé, mert azokat folyamatosan írom (ritkán és keveset, de mégiscsak folyamatosan), valójában a köteteim nem lezárt egészek, nincsenek megszerkesztve, hanem a (gyakorlatilag időrendbe) szedett verseket közlik, és amikor le kell adni a kéziratot, leadom, és akkortól a születő versek a következő kötetbe mennek. Lehet, hogy egész életemben egyetlen nagy kötet részleteit adtam ki: nem is fejezeteit, hanem részleteit, mint a 16 oldalas nyomdai ívek egy regényhez képest. Egy Dante nagyságú munka után más: akkor inkább megkönnyebbülést érzek.

– *Legfontosabb témái a szerelem és az Isten, a költészet. A szerelem és adott esetben hitélet is hasonló eksztatikus, felfokozott érzelmi állapot. Mit gondol Ön erről?*

– Érdekes, hogy azt mondja, hogy a költészet fontos témám. Szerintem alig szoktam a költészeztől írni. Ha festő volnék, festenek sok önarcképet, de olyat soha, amin ecsettel és palettával vagyok látható. A műhely nem téma. Abban igaza van, hogy a szerelem és a hit rokon dolgok: lehetnek csöndesek és szívósak, avagy fellobbanóak és eksztatikusak.

– *Néha lejegyez egy-egy versötletet, képet, sort, és bedobja egy dobozba, gyakran ebből a dobozból kezdősorok, verselemek bújnak elő. A legutóbbi kötetében van olyan vers, amelynek a kezdősora, fontos pillére ebből a dobozból származik?*

– Igen, például a *Görnyedten* kifelé című vers kezdősora: *Ezt csinálja mindig, ezt csinálja.*

Ez évek óta lapult a dobozban, dühömben írtam, mert a férjem fölmérgeztetett, akkor rögtön el is szégyelltem magam, hogy csipcsup dolgokon fölkapom a vizet. Várni kellett, míg vers lehet belőle, kellő távolságtartással, ne fröcsögjön belőle az epe.

– *Oravecz Imréről tudom, kézzel írja a regényeit, csak utána gépeli be, más író számítógéppel ír. Ezek a jegyzetek kézzel készülnek – és a versek? Van ennek jelentősége a munkafolyamatban?*

– A verseket manapság leginkább gépbe írom. Van jelentősége, mert kinyomtatom, és akkor szigorúbb szemmel tudok ránézni, mintha már ki is adtam volna a kezemből. Sokszor javítok bele, újra kinyomtatom, aztán megint és megint.

– *A Gallér című versében írja: „Mint kutyán a tölcésrszerű gallér, / a fehér, ormótlan műanyag, / amit az állatorvos kényszerít rá, / hogy ne tudja a sebeit nyalogatni: / olyan nekem a munka. Csakhogy én / a magam állatorvosa vagyok, / én döntöm el, vannak-e sebeim / és kell-e őket nyalogatni.” Amikor munkáról beszél, a versírást érti alatt? A költészet öngyógyító hatással is bír, a szellemi munka frissen tartja a pszichét, a traumákra, rossz napokra lehet gyógyír?*

– Nemcsak a versírást értem, sőt többnyire mást. Sokat dolgozom, világeletemben szerettem dolgozni, általában többet vállaltam, mint kellett volna (ez még most is így van). A munka nagy vitamin, jót tesz az embernek.

– *Az Önismereti slágerrel, úgy érzem, szándékosan utalni szeretne az Isteni Színhátékra. „Lenn a pokol mélyén sülve, nagy üstökökben ülve / fecsegnek a kárhozottak, ahogy kárhozottak szoktak” – olvasható a vers kezdősorában. Jól érzékelem az átjárást, vagy inkább modern istenes versként olvassa az olvasó, ne lássa bele Dantét?*

– De, nyugodtan lássa bele! Valóban, bele van szöve a Hét Főbűn, vagy maibb kifejezéssel a Hét Fő Jellemhiba. És követem Dantét annyiban, hogy a legsúlyosabb a kevelység (maibb szóval: önteltség), amikor magunkat többre tartjuk másoknál – indokolatlan vagy indokolatlanul, az mindegy is. De ez a vers kicsit játék is, mert magyaros versmértékben van, felező nyolcasban, mondjuk Petőfi modorában. Örülök, ha modern istenesként olvassa, szerintem van Isten, érdemes rá gyakran gondolni.

– *A biblikus utalás a hét főbűnnel kapcsolatban társadalomkritika is, mind a hét közül a kevelység a legkártékonyabb a mai emberre nézve?*

– Hogy társadalom- vagy emberkritika-e, nem tudom. Persze mind a kettő. De az emberek jobban érdekelnek, mint a társadalom. Pláne a mai Magyarországon.

– *Dante szerint a legnagyobb bűn, amelyet ember elkövethet, az árulás, a gyilkosságnál is rosszabbnak tartja, Ön erről mit gondol, egyetért Dantéval?*

– Igen, az árulás a legcsúnyább bűn, mert a bizalmát – a szeretetét, a lelkét – öli meg a másíknak. Mintha embertársam csókra nyújtaná a száját, és én beléharapnék.

– *A Pokol – amely külön zsebkönyvformában megjelent a Magvető Kiadó gondozásában – egyfajta tankönyv is a keresztény műveltségről, mitológiáról Dante szerint. Ma is betölthet ilyen szerepet? Úgy gondolom, a különkiadás is jelzésértékű, a lábjegyzetek ugyancsak.*

– A kis piros *Pokol* azért jelent meg, mert az sokhelyütt (talán mindenütt?) iskolai tananyag, s így igyekszünk hozzáférhetővé tenni. Amit a keresztény műveltségről mond, igaz: az *Isteni Színháték* (én mindkét szót nagybetűvel írom!) lexikonszerűen tartalmaz rengeteg dolgot az ókori mitológiából, a zsidó Ószövetségből és a keresztény Újszövetségből, plusz a keresztény hittan tételeit, személyiségeit. Ezeket öröm volt precízen (s mégis röviden!) megmagyarázni. Ki volt Szent Pál? Lábjegyzet: „Hittérítő és egyházszervező”.

– *Az eredeti szöveget fordítja, csak később veti össze más fordításokkal. Van, amikor azzal szembesül, a régi fordítás jobb megoldásokat alkalmazott, Dante esetében volt-e ilyen, melyik volt a legproblematikusabb rész?*

– Persze, hogy volt. Szász Károly, Zigány Árpád, Babits Mihály, Radó Antal fordításai sok jó megoldást tartalmaznak. Az én hangom mégis annyira különbözik tőlük (már csak az eltelt idő miatt is, hiszen a felsoroltak mind száz éve vagy régebben készültek), hogy bár néha elismerően bólintottam, az nemigen merült föl, hogy megoldásaikat beillessem a szövegbe. Ezt már csak kevélységből se tenném. Baranyi Ferenc és Simon Gyula fordítása az én munkám befejezése után jelent meg.

– *Prózában próbálkozott, miért vetette el az ötletet, a verses forma tömörebb, sűrűbb, ennek okán hatásosabb?*

– Az *Isteni Színjáték* első egy-két énekét megcsináltam prózában, de végül fontosabbnak éreztem, hogy a szöveg hosszát Dante szabja meg: ha ő egy sort szentel valaminek, akkor az nálam is legyen annyi (azaz 10 vagy 11 szótag). Ennek a műnek fontos eleme a kiporciózottság. A próza máshogy lélegzik.

– *Amikor az Isteni Színjátékot fordította, a versírás háttérbe szorult, a fordítás ezek szerint elvesz a költőből, nem serkenti a verset, vagy ez csak Dante esetében volt így?*

– Mindig így van, hiszen többnyire verses szövegeket fordítok (Goldoni, Shakespeare, Dante).

– *Polgári családban nőtt fel, vallásos neveltetést kapott, emlékszik az első imára, az első meghitt vallásos élményére kislányként, s mennyiben határozta meg a későbbi istenes verseit a családi környezet, a hit gyakorlásának hagyománya, a katolikus neveltetés?*

– Anyai nagymamám vezette a háztartást. Ő vallásos volt, de nem ájtatos. Mindent betartott: pénteken nem volt hús, minden vasárnap templomba mentünk (a szüleim nem jöttek, csak a nagyszülők meg a két bátyám), ministráltunk is, a plébános teára jött a nagymamához. De hitről sosem volt szó: a katolikus vallás egy életkeret volt, egy *modus vivendi*. Apám, aki nem járt templomba (de egyházi gimnáziumban végzett) többet mondott a hitről meg az Istenről, mint a nagymama ünnepi vagy böjti étlapjai, kedves rítusai. Az egyházzal szemben apám nagyon kritikus volt, Mindszentyt keményen elutasította, de azt sose mondta, hogy ne volna Isten, vagy hogy a vallás egy elavult hülyeség. Első ima? „Én Istenem, jó Istenem, lecsukódik már a szemem. De a tied nyitva, Atyám, amíg alszom, vigyázz reám.”

– *Egy interjúban beszél arról, hogy az Istennel való kapcsolatot a tömjénillat, az orgonaszó jelentette, kifejtene ezt is, kérem, igen költői, kíváncsi vagyok, miért érezte így, esetleg van olyan vers, amellyel erre utal?*

– Nem ezek jelentették, de megkönnyítik a kapcsolatfelvételt. Mert kiragadnak a mindennapokból. A templom olyan, mint a

színház: jó esetben az ember kint hagy sok mellékes, fölösleges kacatot. Van például az *Éjféli mise* című versem, az arról szól, hogy utána vissza kell menni a valóságba (történetesen egyedül).

– *Tizenöt és huszonnyolc éves kora között, ha jól tudom, nem járt templomba, választ várt az Istentől arra, miért teremtette Önt „másnak”. Kamaszkorában, 18-19 évesen már verselt, az identitáskeresés miatt, vagy mert nem érezte elég jónak korai műveit, maradt abba az írás, esetleg prózaibb oka van, a nyelvészet jobban érdekelte?*

– A nyelvészet mindig nagyon érdekelt, örömmel üztem ezt a szakmát, közben mindig szerettem volna verset írni és magamat ezen keresztül megmutatni. De épp ettől tartott vissza, hogy hamar világhosszúvá vált: a férfiakhoz vonzódok, s bár megnősültem és gyerekeim születtek, nem voltam boldog. Évek kellettek, hogy fölállaljam, hogyan (és kivel) szeretnék élni, s akkor megindultak a versek.

– *A nagyon korai verseit nem mutatta meg senkinek, megvannak, őrzi őket, beválogatná esetleg egy Nádasdy Ádám-összesbe?*

– Megvannak, de nem válogatnám be. Nem elég jók.

– *1979-ben, huszonkilenc évesen kezd újra írni. A Szépirodalmi Kiadó hogyan fogadta a férfi-múzsák ihlette verseit, amelyek az első kötetében olvashatók, hisz akkoriban tabunak számított a homoerotikus szerelem, holott az antikvitás óta létező dologról beszélünk...*

– A szerkesztő, Márványi Judit persze észrevette ezt, és ezzel együtt támogatta, de a kiadó sokáig vacillált, kiadták egy nagyhatalmú harmadik lektornak (később elárulták: Pándi Pálnak), aki végül zöld utat adott. Megjegyzem, eléggé diszkrét volt ezekben a homoszexualitás. De ott volt.

– *Több kortárs költő válogatáskötetek összeállításakor átírja a korábbi verseket, Ön viszont nem, miért?*

– Vissza kéne helyezkedni az akkori helyzetbe, nem jó. Inkább írok újat.

– *Édesapja színházigazgató, rendező volt, az ötvenes években vitte színre a III. Richárdot, az előadást kisfiú korában látta, milyen impresszió maradt meg erről az előadásról?*

– Csak rémület, ahogy Tökés Anna bejött, és átkozódott mint vén királyné.

– *Shakespeare „családi barátinak” számított, az egyetemen mégis elidegenedett tőle, kegyelem-kettest is kapott egy vizsgán belőle, aztán a Hair című musical világán keresztül szerette újra meg, Shakespeare-drámákat fordított le színházak számára megrendelésre. Később ezek kötetben is megjelentek, bizonyára mindennek köze van a koragyerekkori színházi élményekhez, és arra is roppant kíváncsi vagyok, a könnyűzenével hogyan fonódik össze a nagy klasszikusunk...*

– Hát talán úgy, hogy Shakespeare-t mindennel össze lehet fogni, mert annyira sokoldalú, rugalmas és képlékeny. Ezért van olyan tartós sikere. A *Hair* eredeti változatában van egy szép dal, mely Hamlet egyik monológjára íródott: „What a piece of work is man.” „Micsoda remekmű az ember.”

– *A Szentivánéji álom volt az első dráma, amelyet lefordított, és máig a legkedvesebb is, azért, mert az első ilyen munkája, vagy pedig Oberon, a tündérkirály figurájára utaló versek miatt, amelyek a fordítás előtt születtek?*

– Mindkettőre „igen” a válaszom.

– *Befolyásolja fordítás közben, melyik karakterekkel szimpatizál, kinek ad igazat? Oberonra haragudhatunk is akár...*

– Nem, ezt igyekszem elhárítani. Ellenszenves szereplőnek is járnak szép szövegek, például a *Hamlet*ben a gonosz Claudius király nagyon szépen szónokol. Csak éppen hazudik.

– *Műfordítóként szokott kutatómunkát végezni, hisz Shakespeare is sok helyről informálódott, utazók történeteiből, de még ponyvákából is?*

– Nem nevezném kutatómunkának. Beszerzek komoly angol kiadásokat, ahol sok magyarázó jegyzet van, ezeket elolvasom, összehasonlítom, okulok belőlük, követem útmutatásukat.

– *Mit gondol, a Hamlet, a Rómeó és Júlia, A velencei kalmár, a Lear király vagy a IV. Henrik az aktuálisabb, és miért?*

– Erre nem tudok válaszolni: a színreviteltől függ. Mindegyiket lehet aktualizálni, de nem muszáj. A legjobb bennük az em-

beri kapcsolatok ábrázolása. Hűség, árulás, szerelem, lenézés, kiszolgáltatottság, önfeláldozás – ezek már a régi görögöknél is ugyanolyanok.

– *Konzervatív ízlésű a színház tekintetében, de a modern színház néha egészen elképesztő dolgokat művel, a dráma szövege sem hangzik el mindig teljes egészében. Mely Shakespeare-előadás volt ilyen szempontból a legmeghökkenőbb, amely kellemes vagy kellemetlen meglepetésként érte?*

– Alföldi Róbert *Lear király*-rendezése a pesti Radnótiban: kicsiny színpadon, egy nagy családi asztal körül dől fokozatosan romba a világ. Mai ruhákban, mai szöveggel játszottak (az én fordításomban).

– *Az újrafordítások célja Shakespeare esetében nemcsak az, hogy a néző ne tartalmi szegmensen gondolkodjon, hanem tudja követni a sodró történetet. A fordítás ezek szerint nem olyan tartós, mint az eredeti, a nyelv alakul, formálódik, ha túl kosztümös, avíttas, szükség van az újra. Nemcsak a fordítót, a nyelvészt is kérdezem: elképzelhető, hogy ötven-száz év múlva beépül a színházi-irodalmi nyelvbe az internetes argó, a rövidítések, az utcai nyelv, és sok darabot újra kell majd fordítani, esetleg virtuális színházak, mozik, kávéházak lesznek csak?*

– A jövőt én sem látom, de az nyilvánvaló, hogy ötven-száz év múlva indokolt lehet új fordításokat csinálni – eddig is így történt, miért lenne másképp ezután? A *Hamletet* lefordította Kazinczy 1790-ben, újrafordította Vajda Péter 1839-ben, újrafordította Arany János 1867-ben, és így tovább.

– *Katona József Bánk bánjának mai magyar fordításán dolgozik, az Előjáték, avagy a Prológus nemrég jelent meg az Irodalmi Jelenben. A „hagyományörzőbb” magyartanárok valószínűleg felszisszenek kicsit, de úgy érzem, sok érettségire készülő diák fog örülni a 2019-ben megjelenő könyvnek, közérthető, nem régies a szöveg, rádöbbenünk, mennyire aktuális és szép mű, kulcsot kapunk hozzá, a megértést segíti elő. Ez volt a cél?*

– Pontosan. Kíváncsian bajlódok a szöveggel, és izgalmas dolgokat fedezek föl benne. Nagyon nehéz Katona szövege, annak is

szánta. A hagyományörző magyartanárok bíráló megjegyzéseit pedig izgatottan várom.

– *Színpadai változata is lesz, ez is felkérésre készül?*

– Nem, ez csak könyv lesz.

– *Miért vetette el a verses formát, s döntött a próza mellett?*

– A verses forma – még a rímtelen is, mint Katonáé – sok kompromisszumot kíván, kihagyást, betoldást. Rájöttem, érdekesebb, ha pontosan azt írom, amit (szerintem!) az eredeti mond: erre a próza alkalmasabb.

– *Illyés Gyula „átigazításához” hogyan viszonyul?*

– Érdeklődéssel nézegetem, de számomra nincs jelentősége. Ő a darabot változtatta meg, a szöveget kevésbé – az én célom éppen az ellenkezője.

– *Van más magyar drámairodalmi szöveg, amellyel kapcsolatban el tudna képzelni hasonlót?*

– Nincs.

– *A díjátadóval egybekötött Irodalmi Jelen-esten helyet kapnak a kortárs versekhez, prózákhöz kötődő képzőművészeti és zenei munkák is, a Nyírj a hajamba című kötetben olvasható néhány képzőművészeti alkotáshoz kapcsolódó vers is (A múlt falán a rések, A vászon hűvösében). Sokoldalú alkotó, zongorázni tanult fiatalkorában, érdekli a képzőművészet, a színház. A kortárs szépirodalom mennyire nyitott társművészetek irányába, hogy látja, van átjárás a különféle művészeti ágak között?*

– Hm, erről keveset tudok. Én régimódi lírikus vagyok: örülök, ha olykor kapcsolódhatok más műhöz, vagy azok hozzám, de ezt nem tekintem célnak vagy programnak.

Simon Adri

„mintha nem volna teste”

Nádasdy Ádámról, -tól, -nak

Ahány költő, úgy tűnik, annyi életpályamodell. Van, aki már az óvodában verset farag, mást az iskolában ragad el a poézis szel-
leme (én például tizenkét évesen kezdtem vonalas füzetbe rig-
musokat, később versnek nevezhető szövegeket eszkábálni); sőt
nevezhető a versírás afféle pubertáskori elváltozásnak is, ami
majdnem mindenkivel megtörténik, csak aztán a felnőttkorba
lépve a legtöbben abbahagyják, vagyis kinövik – aki nem, az mi-
nősül költőnek. Ez az általános felfogás. De például Vasadi Péter
már 46 éves volt, amikor az első kötete megjelent, és élete alko-
nyára elért mindent, amit egy költőnek el lehet ma érnie Ma-
gyarországon, és az talán nem kevés. Magyarország végső soron
mindig meg tudta becsülni a költőit, ha megerőltette magát. Ná-
dasdy Ádám elmondása szerint 29 éves korától versel – egész
pontosan: a kamaszkor nála is termett költeményeket, de ő, va-
lódi hangját nem találva még, s mert „furcsa”, szégyellt érzései és
gyakorló katolikus hite közt vívódott, tíz évig szüneteltette ebbé-
li tevékenységét. Mondván, nagyon sokat kell várni, nagyon nagy
dolgoknak kell megtörténniük, megoldódniuk ahhoz, hogy az ő
nyelve is megoldódjon, hogy meg merjen szólalni.

Költői pályájának alakulásával szorosan összefonódik vallásos-
sága, illetve az a bensőséges, meghitt családi hitélet, amiben fel-
nőtt, templomba járt, s a templomban imádkozott. Nem annyira
a prédikáció vonzotta, sokkal inkább az orgonaszó, a tömjénfüst,
a Jóisten közelsége; a kis Ádámnak a vallásosság szeretetteljes,
famiális védettséget jelentett. Ez foszlott szét a magára esz-
mélés éveiben: tizenöt évesen úgy határozott, addig nem teszi
be templomba a lábát, míg nem tisztázza magában, ki és mi ő.
Mintha a Jóisten egy remekbeszabott hangszerrel ajándékozta

volna meg, amit nem tud megszólaltatni – s talán attól félt, hogy megszégyenül meztelenségében, ha zenélni kezd.

Pályája formálódását hitbéli meghatározottságaihoz hasonlóan predestinálta szexuális irányultsága, pontosabban melegségének megélése, kibontakozása is. Beszélhetünk ilyen kibontakozásról; Nádasdy, mint oly sok homoszexuális férfi, „hagyományos” családban kezdte felnőtt életét, megnősült, gyerekeket nemzett, igazi lényére pedig rácsavarta a szelepszapát. Amikor túl nagy lett bent a nyomás, a sapka leröpült, és előtört alóla egy izgalmas, újszerű, Margócsy István szavaival élve par excellence szerelmi költészet. Férfitől szól férfiakhöz, férfiakról. Ez egyébként – amellett, hogy sokszor ki sem derül, hiszen a magyar nem különböztet meg nyelvtani nemeket – csak nekünk szokatlan kissé; Shakespeare világában például, mind a színpadon, mind az életben, azonos neműekhez vonzódni és ezt mondjuk színpadi műben meg is örökíteni nem számított botrányosnak vagy polgárpukkasztónak. (Nádasdy sem kimondottan botránykeltési célból versel persze férfiszerelemről, de az élet egyéb szféráiban sem áll távol tőle a készítés pukkasztani a polgárt.) A *Velencei kalmár*ban például van Portia, az okos nő, aki mindenkinél okosabb, de hozzámegy egy jelentéktelen nyikhajhoz, mert nőként mit csináljon. Még így is örül, pedig a cipősarkáig sem ér fel az az ember. Antonio, a homoszexuális velencei kalmár szerelmes ugyanabba a fiúba, aki tőle pumpálja ki a pénzt, hogy elvehesse Portiát. S hogy a történeti példalózásban továbbmenjünk, mind tanultuk az iskolában, hogy az antikvitás egyenesen fiatal fiúk szeretését és elcsábítását tartotta természetesnek és helyénvalónak, az ókori görög, latin poéták szerelmes versei jórészt homoerotikus vonzalmat örökítenek meg, és Szapphó Leszbiához fűződő szerelme is egészen modern fogadtatásra talált nemcsak a kései utókorban, hanem már saját korában is. Talán úgy tűnik, túl nagy feneket keríték Nádasdy homoszexualitásának, de számos beszélgetésből, interjúból kiderül, ő maga tartja fontosnak, hogy beszélve legyen róla, és általában a melegségről; sőt a rossz kri-

tika, a viszolygás kifejezése is sokkal jobb az elhallgatásnál. Személyiségének, habitusának meghatározó komponense, hogy a fiúkat szereti (szigorúan egyszerre csak egyet), ez munkásságának, művészi megnyilatkozásainak közege és részben mozgatórugója – ily módon sohasem a magánügye. „A melegség nem magánügy. (...) Mitől lesz magánügy, ha minden kollégám tudja rólam, és még az újságba is megírom az ezzel kapcsolatos élményeimet? Jó, ez vicces hasonlat, de ugyanez vonatkozik arra is, hogy valaki nős vagy nőtlen. Ez nem magánügy, ugye, érti? Közügy, azért van róla dokumentum, azért kell bemenni az önkormányzathoz bejegyeztetni.” Látszólag – csak látszólag! – ezzel ellentmondásban Nádasdy konzervatívnak vallja magát, egy polgári konzervatív család tisztességes leszármazottjának. „Rendes fiú vagyok, professzor az egyetemen, teszem a dolgomat. Emellett valóban botcsinálta prófétaként nyilatkozom valamiről, amit adott nekem az élet. Közben azt gondolom, hogy ez nem valami vicces dolog. Sokan azt hiszik, hogy a melegség egyfajta szórakozás. (...) Maximálisan egyetértek például David Cameron angol miniszterelnökkel. Ő azt mondta, azért támogatja a melegházasságot, mert konzervatív. Konzervatív elv, hogy valaki kötelezze el magát tartósan, állapodjon meg, vállaljon hosszú távú felelősséget.” A szexuális orientációt olyan anyira nem számúzi a négy fal közé, hogy néhány éve esszé-kötetet is megjelentetett *A vastagbőrű mimóza* címmel, amely melegekről, a melegségről szóló írásokat gyűjt egybe. A pozitív végkifejlet, az optimizmus, a derű az egész kötetre jellemző; az írások többsége korábban tárcaként jelent meg különféle folyóiratokban, s a szerző szándéka szerint „ez a kötet végül is egy ismeretterjesztő etológia-könyv lett a melegekről: megtudhatjuk belőle, milyenek ezek a lények, mivel táplálkoznak és mit csinálnak napközben és éjszaka”.

Rátérve verseire: ezek annyira személyesek, annyira behúznak minket a költő személyes világába, hogy fel sem tűnik rajtuk a másság, egyáltalán, semmiféle elidegenítő effektus nem zavarja a műélvezetet, az események velünk is megtörténhetnének:

*Hogy féltem tőled! Hogy kívántalak –
de ily hamar? A nyár még el se múlt;
én ősszel szoktam új szerelmet kapni,
mikor már nincs meleg, s én újra dűlt
vagyok, komoly szerelmek érdekelnek,
szívfájdítók, betölthetetlenek,
egy jó arasszal magasabbak nálam,
koncertre járnak, s a mellük kerek.
Reggel, meg délelőtt kívánom őket,
s ebéd után még egy kis ideig,
később velem nem foglalkoznak úgyse:
van életük, vannak szeretteik.*

(...)

*Előled eltakartam. Képeket
bőven mutattam, folyton mulatságos
szavakba bújtam, udvaroltam is,
de nem mutattam, merről húz a város,
a petyhüdtbőrű lápokkal határos,
a mesés partú Alexandria;
és persze papnak léhalelkű volnék,
angolnak kopt, görögnek francia –
hát így tűnődtem, izzadságtól csúszós
öledbe bújva, végre csendesen,
jobb is, hogy mész, előttem még az éjjel –
tarkód fölött a túlpartot lesem.*

A *Sós szelek fújnak* című, korai vers sorai ezek, az első, *Komolyabb versek* című kötetből. Ezt és a kötet többi versét olvasva is érezzük: érdemes volt várni a költői coming outtal három évtizedig; legalábbis tapasztalatom szerint ritka, hogy egy első kötet kiértelt, egységes legyen, hogy ne éreznénk rajta a kezdők szárnypróbálgatását. Intim léthelyzetekben, ellentartva-nekifeszülve, majd hozzá- és belesimulva a másik testbe, hajlatba, hajzuhatag-

ba találunk Nádasdyra, találunk magunkra. Vágyai, beteljesülései, kudarcai nem különböznek a mieinktől, „míg megkeressük egymás érverését”. A jambus, a hexameter, a szonettforma otthonos és érvényes megszólalási módozatok témái megragadásához, jól áll neki a klasszicistába hajló dikció, elhisszük, hogy ez így szólal meg benne. S a szerelmi témán kívül megeljük a vallásosat is – istenhite éppoly személyes és bensőséges, mint magánéleti kálváriái.

*Tudom, Uram, hogy rettentő pimaszság
rád gondolnom is, nemhogy szólni hozzád,
s azt képzelnem: pont én kellek neked.
Nem is oly rég úgy jártam még az utcán,
hogy elfogadtam volna, hogy lesújts rám –
most meg a cinkosommá tettelek.*

(...)

*Nem jövök közelebb. Inkább ne lássam
arcod sosem, mint hogy magam kivágjam
s gyökértelenül sodródjam feléd;
énnekem fáznak kell és epekednem,
nem úgy, mint aki ül a tenyeredben
s megszokta szépen markod melegét.*

(...)

Sőt, mint azt másoknál is láttuk már, Isten és a szeretett kedves figurája sem különül el mindig élesen egymástól – ahogy Cseh Tamásnál sem teljesen világos, kihez szól, amikor azt énekli: „Százféle változatban te vagy velem, és mindig te segítesz.” Kedvelt fogása ez a költői szövegek készítőinek.

Nádasdy azon költők közé tartozik, akik keveset írnak. *A bőr és a napszakok* című, *Nádasdy Ádám majdnem minden verse 1976–1995* alcímű kötete közel húsz év verstermését nyújt-

ja elénk – 130 oldalon. 2017-es, legújabb verskötete, a *Nyírj a hajamba* is lassabb alkotói ritmusra enged következtetni (bár utóbbi elkészültét jelentősen fékezte az időközben alakuló Dante-fordítás is). Mindez számomra roppant szimpatikus. Egy költő ne legyen szószátyár, ne öntse rám a verseit hordószám, ne fojtson bele a művészetébe, hanem legyen visszafogott, mértékletes és önkritikus. Olyan, mint Nádasdy Ádám. Tiszteljen meg azzal, hogy művészte legjavát adja. Várjam, hogy megjelenjen már a kötete. És az a kötet ne legyen hosszabb száz oldalnál (gyűjteményes kötetnél persze, szintén önmérsékletet tanúsítva, megengedhető a terjedelmi többlet), viszont legyen egyenletes a színvonal, mégpedig egyenletesen magas. *A bőr és a napszakokat* voltaképpen bárhol ütöm fel, valami jót találok, valamit, ami aznapra nekem elég is (lenne, ha volna idő ilyesmire, *elidőzni*). Nem tudom, ír-e Nádasdy rossz verseket is, és kihagyja őket a köteteiből, vagy ez minden, amit látok, és valójában tökéletesen mindegy is – ez viszont tényleg a magánügye. Nekem elég, hogy amit megmutat magából, az érvényes és színvonalas. Feltételezem egyébként, hogy rosszvers-írás helyett Shakespeare-t fordít éppen, vagyis nincs ideje ilyesmire.

Nádasdy Ádám nyelvészprofesszor, angol–olasz szakos egyetemi tanár. Szakterülete az angol nyelvészet – különösen a fonológia –, illetve a nyelvtörténet és germanisztika, valamint a magyar hangtan: dolgozószobája polcain számolatlanul sorakoznak a nyelvészeti könyvek, szótárak. Közelmúltjának nagyszabású irodalmi projektje Dante *Isteni színjátékának* újrafordítása volt. A Dante-polcon angol, német és francia fordítások is helyet kaptak, mert „hasznos látni, hogy más nyelveken hogyan értelmeztek bizonyos dolgokat”. Az első komolyan jegyzetelt, Szász Károly-féle magyar fordítás mellett megtaláljuk természetesen Babits Mihályét is. Fried István tanár úr világirodalom-előadásait lelkesen látogattam húsz éve a szegedi egyetemen, s ezek egyikén hangzott el, hogy Babits félrefordította kicsit Dantét, mivel a Pokol első énekéből „az igaz utat nem lelém” sor valójában úgy hangzik: „letértem az igaz útról”. (Ez egyébként nem Babits,

hanem Arany János költői leleménye.) Nádasdy fordítása érzésem szerint egy árnyalattal szöveghűbb: „*Életünk útjának feléhez érve / sötét erdőben találtam magam, / mert elvitettem a helyes utat.*” A *Divina Commediát* „modern, rímtelen, drámai jambusban” remake-elte nyolc év munkájával (ebbe szüneteket iktatott, amikor mással foglalkozott, s ez egy hasonlóan nagy ívű munka esetén beleillik a megvalósítási tervbe). Ahogy előszavában írja, vállalkozásának célja, „hogy hűen tolmácsoljam a *Színjáték* mondanivalóját, gazdagságát, sokféleségét, a fantasztikumtól a száraz tudományos vitákig”. Míg a Shakespeare-fordításoknál egyértelmű, hogy drámai műnemben kalandozunk, az *Isteni színjáték* műneme líra, epika és dráma határmezsgyéjén mozog. Nádasdy epikus műként kezdte olvasni, de végül a dramatikus megközelítés nyert: a mai kor és különösen a fiatalok inkább vevők a drámára, mint a lírai műfajokra – verseskötetet egyre kevesebben vásárolnak, míg a színházak teltházzal üzemelnek estéről estére.

Központi kérdés volt a szövegmonstrum lábjegyzetelése. Igaz, hogy az olvasást lassítja, megakasztja, ha minduntalan lábjegyzeteket kell bogarásznia az olvasónak, viszont a sűrű kultúrtörténeti utalásrendszer igencsak megkönnyíti a befogadást, jobban tudjuk követni a cselekményt, ha a szöveg magyarázó jegyzetekkel ellátott. Nádasdy mondja ezzel kapcsolatban: jobban izgatja annak tolmácsolása, mit írt Dante, annál, hogyan írta. Babits círádás, helyenként túldíszített, nehézkes nyelvezetének feloldása, helyettesítése közérthető fordulatokkal, a számunkra is könnyen követhető mondatszerkezettel a kortárs fordító egyik különös érdeme, aki a fordításhoz egyébként is sűrűn lábjegyzetelt olasz, angol és német kiadásokat használt. „Érdekes, hogy az olasz kiadások mind lábjegyzetesek, persze van olyan, amelyik inkább csak a nyelvet lábjegyzeteli. Ezek főleg az iskolai kiadások. Nagy szeretettel használom őket, mert néha nagyon egyszerű dolgokat is elmagyaráznak, ami a nevesebb kiadóknak derogál. Nem akarják megalázni az olvasót azzal, hogy elmagyarázzák, engem meg csak alázzanak meg, mert nagyon szeretnék biztosra menni, hogy mi van ott. A komolyabb lábjegyzetek persze szépen ad-

nak egy kultúrtörténeti hátteret. Én a lábjegyzeteket elsősorban összegereblyezem a többi kiadásokból.” Mindez ellenére mégis megőrizte és híven tükrözi a mű a lírai koncepciót: bár a tercina rímelését Nádasy feladta a szöveghűséggel egyidejű közérthe-tőség kedvéért, a sorszerkezetet betartotta; továbbá van a verses műnek egy szépen hömpölygő gondolatritmusa, ami lírai alko-tásként olvastatja a *Színjátékot*. Összegezve: Dante az élő olasz irodalmi nyelv egyik megteremtője, Nádasy pedig képes élővé tenni Dante nyelvét magyarul.

Shakespeare-fordításai éppoly jelentősek, mint a *Commedia* „újrachonosítása”. A ravasz Shakespeare William művei a roman-tikával terjedtek át Európába, a nagyobb városok német színhá-zainak jóvoltából pedig az 1800-as évek elején Kelet-Európába is eljutottak. A magyar Shakespeare-fordítások mindazonáltal több helyütt is pontatlanok, túlcizelláltak, feldúsítottak, Arany János-tól Szabó Lőrincig a magyar nyelvre koncentráltak a műfordítók, és nem Shakespeare nyelvére. A nyelvújítást követően be kellett bizonyítani a világnak, hogy a magyar nyelv is van olyan színes, hajlékony és változatos eszköztárú, mint bármely európai nyelv. Így aztán legnagyobb költőink és műfordítóink kicsit túlléptek a kereteken, ma úgy fogalmaznánk, hogy felturbózták az alapot. Arany, Vörösmarty, a nyugatosok és utódaik pedig annyira szé-les szókinccsel, ékesszóló körülírásokkal fordították a műveket, hogy az olvasók ezeket az „átírt” változatokat vélték eredetinek.

Nádasy Ádám az ELTE angol szakán tanulta a Shakespeare-alapokat, első fordítását pedig 1994-ben a *Szentivánéji álomból* ké-szítette a Katona József Színház számára, a rendező Gothár Péter felkérésére. A színházak a mai napig számítanak a Nádasy-fordí-tásokra, ha Shakespeare-t tűznek műsorra, ő pedig készséggel és nagy alkotókedvvel tesz eleget a felkéréseknek. Az újrafordításokat az irodalomtudomány új felfedezései mellett az is indokolta, hogy Arany János és Vörösmarty Mihály fordításai számos olyan fordulatot tartalmaznak, amelyek a mai fiatalok számára már nem ér-phetők. Nádasy szerint Shakespeare egyik nagy találmánya, hogy ügyesen vegyítette a magas rangúakat a plebs képviselőivel. „Soha

korábban nem írt még senki olyan történeteket, melyek egyik jelenetében királyok és grófok jelennek meg, a másik pillanatban meg disznószaros csizmájú parasztok jönnek be, és közönségesen viselkednek.” Shakespeare-nél nem találunk trágár kifejezéseket, de malac jellegű célzásokat bőségesen. Nádasdy a fordításokban azért használ trágár szavakat, mert Shakespeare sok szereplőjét dialektusban beszélteni, ami magyarra nehezen átültethető. A fordító feladata a színházi alkotófolyamatban például az, hogy feltárja a rendező számára a szövegben rejlő újdonságokat. Igyekszik ott lenni a fordításai alapján készült Shakespeare-előadásokon, ilyenkor leginkább a közönség reakcióit figyeli. „Hogy vajon visszafogják-e a lélegzetüket akkor, amikor én, úgy gondolom, valami nagyon hatásosat írtam, és ott röhögnek-e a vicceken, ahol én gondolom. Aztán ha nem, akkor a szöveg vagy az előadás-e a hibás.” A *Hamletet*, a *Lear királyt*, a *Szentivánéji álmot*, a *Vihart*, továbbá a *Rómeó és Júliát* is rendszeresen játsszák vagy játszották a magyarországi színtársulatok, vizsgálódni van tehát bőven alkalom. Nádasdy Ádám egyáltalán nem bánja, hogy Shakespeare- és Dante- (újra)tolmácsolásai miatt sokan pimasznak hiszik, sőt éppen az a célja, hogy kicsit fel- és megpiszkálja az olvasó-nézőt a klaszszikus művek interpretációjával. A fordítás során valamennyire a szereplők iránti személyes szimpátia vagy ellenszenv is „átjön”; bár az inkább Nádasdy drámán kívüli, személyes véleménye, hogy például Júlia egészen abszurd, ostoba módon viselkedett. Hiszen, ha bevallja otthon, hogy férjhez ment, kap esetleg két pofont, de nem kell meghalnia Rómeóval együtt. Rómeó, ne feledjük, jó házból való úrifú volt, Lőrinc pap tán hozzá sem adja Júliát, ha nincs így. Viszont mégiscsak egy tizenöt éves tinilánnyal van dolgunk: ha jóval hamarabb férjhez is mentek akkoriban a lányok, intellektuális fejlődésük nem feltétlen követte társadalmi és biológiai fejlettségüket. Nádasdy nem törekszik korhűsége; az a szöveg, ami a maga idejében leképezte az adott kor társadalmi és személyközi viszonyait, ma korszerűsítés nélkül archaizálónak, sőt anakronisztikusnak tűnne. A hitelesség feltétele a beágyazottság visszaadása is. Shakespeare mai nyelven szól hitelesen.

A *Nyírj a hajamba* kötet a nagyobb ívű vers-életmű tükrében mutatja magát árnyaltabban. A szerző otthonos témájában, a szerelmi vonulatban továbbra is remekelni képes, de a figyelemfelkeltőbb versek azok, amelyek elütnek e tematikától, például amikor hangsúlyossá válik az öregedés és az elmúlás tapasztalata, vagy amikor itt-ott közéleti hangok is megszólalnak. Bevallottan alanyi indíttatású költészetének sajátja valamifajta objektivitás is, ebből fakadnak az önreflexív, önironikus, eltávolító, frivol képek és képzettársítások. A Géher István emlékére született *Majd csak nagyon sokára* alábbi négy sora lehetne kulcsstrófája is a kötetnek:

*Az élet legyen lassú és finom.
Ugyanott mindig, mindig ugyanazt.
Zátony. Utolsó pillér egy folyóban.
Majd csak nagyon sokára süllyed el.*

Van ebben a legfrissebb verskötetben valami létösszegző, valami *Őszikék*-es, valami nagyon lassú és nagyon finom. Nem érzem már benne a fiatalkori versek sokszor fájdalmasan lüktető, torok-összeszorító szenvedélyét; Nádasdy túl a hetvenen lejjebb csavarta a potmétert, esetleg révbe ért. Talán az lenne a furcsa, ha nem így lenne. Hetvenéves költőnek ezt is kívánjuk: biztosságot, megnyugvást, unokázást, teljes élet-munkája gyümölcsének élvezését. Főként, ha ez a munka olyan verseket termelt, mint a *Majdnem* összesben helyet kapott *Udvarlás hűvös ősszel*. Íme, Nádasdy remekbeszabott sorai:

*Most kell a csízió, az eltökélt varázs,
a láthatatlan, hálós, objektív tanács,
korlátozatlanul kell most a hőtömeg,
görbítsen hátakat, pörköljön szőröket,
kémia kell ide, világos képletekkel,
vegyérték és kötés, most nem a lényegem kell
(azt majd utólag, egy párás-hófoltos este),
mintha nem volna szám, mintha nem volna teste.*

E költemény azért is különösen kedves számomra, mert szembeötlő párhuzamot fedezek fel saját, szintén korábbi, *Kémia* című versemmel, amiben ilyesmiket írok:

*Az én kémiám a ziháló testi kényszer
– hajnalban még övé leszek vagy kétszer –,
a kémia zárt osztályi steril kényelem,
a kémia az én lüktető szégyenem.*

Az irodalom(értelmezés) sokszor az efféle találkozásokból születik, feltételezve és követve egy magasabb szintű tudatosságot, amely vezérli az írókat az útján. Kegyelemteljes szabadságunkban időnként letérünk róla, majd megint visszatalálunk a kijárt csapásra, széles kocsinyomba, vagy épp járatlan utakon bóklászunk, tüskés bokrok közt, kételkedvén, hogy valóban a mi utunkat járjuk, mert, mondjuk, a telefon digitális iránytűjén sem arra van Észak, amerre felettünk a Sarkcsillag. S amíg bolyongunk, addig is találkozgatunk egymással, és néha örömenélünk egyet közösen.

Szécsi Noémi az *Egyformák vagytok* című új regényében a *Nyughatatlanok* és a *Gondolatolvasó* szárait fűzi tovább. Ez a könyv az előzőekkel ellentétben a jelenben játszódik, olvasás közben óhatatlanul az az érzésünk, hogy tükröt tart a negyvenes budapesti értelmiségiek elé. A mozaikos szerkezetű történet cserepeiből minden olvasónak magának kell létrehoznia a saját olvasatát. – JOLSVAI JÚLIA beszélgetése SZÉCSI NOÉMIVAL.

Fotó: Szilágyi Lenke

„Az érintettség megnehezíti az alkotást”

– *A cím nyilvánvalóan a két főszereplőre vonatkozik, illetve a többi nővel való közösségükre. Az én megközelítésemben ez az egyformaság nyelvi is, hiszen Elza és Em nagyon hasonlóan beszél.*

– Igen, az egyik motivációja ez volt a címadásnak, tudatában voltam annak, hogy nagyon hasonlóak, de mégis két lehetséges életutat ábrázoltam általuk. Az egy pontból való kiindulásnak kétféle megnyilvánulási formái űk, a kétféle lehetséges út.

– *A nyelv kulcsfontosságú ebben a regényben, nemcsak a két nő, de Ernő, Em szerelme esetében is – különleges, esszenciális ez a nyelvhasználat.*

– Nemrég voltam író–olvasó-találkozón egy vidéki könyvtárban, ahol az egyik központi téma az volt, hogy milyen csúnyán beszélnek ebben a könyvben a nők. Én ezt a problémát elég nehezen értettem meg, és arról győzködtem őket, hogy ez talán nem fontos. A könyvtárosnő azt mondta, hogy van olyan ismerőse, akinek a vulgarizmus miatt nem is merné a kötetet kezébe

adni. Nyilván lehet ezt a beszédmódot lázadásnak is tekinteni, de szerintem ez inkább jellemfestő szerepet tölt be.

– *Nekem ez fel sem tűnt, számunkra valószínűleg ez a megszo-
kott beszédmód.*

– Ez a példa azt bizonyítja, hogy vannak olyan közegek, ahol ez nyelv, ahogy a szereplők beszélnek, átlép egy ingerküszöböt.

– *Nyilván ebben az ítéletben az is benne van, hogy egy nagyon
belterjes budapesti értelmiségi világot ábrázol a regény, és ez a
világ a kívülálló számára idegen. Ez a sokunk számára természe-
tes, „ultrabölcész” közeg, az egyetem világának valósága, majd a
pesti értelmiség társaság-, ismerős- és élményhajszolása – tényleg
bizarr jelenségeknek tűnhetnek.*

– Igen, erről beszéltek az említett könyvtári találkozón, hogy nekik ez sokkoló. Az is előfordulhat, hogy annyira „beleálltam” a saját nézőpontomba, olyan régen voltam vidéki lány, hogy most már nem vagyok tudatában, hogy ennek a társaságnak a viselkedése mennyire üti ki másoknál a biztosítékot.

– *A női lét stációt is láthatjuk ezen a közegen belül: nő vagyok,
pasit akarok, gyereket akarok, nem akarok gyereket, szerető vagyok,
szeretöm van, anya vagyok – ezek azok az állomások, melyeket jó
néhányan bejártunk az elmúlt húsz évben. Megfigyelhetjük azt is,
hogy ezeket az állapotokat mennyire meghatározzák a férfiak.*

– Ha viszont fiatalabb nők olvassák a könyvet, ők pont ezt nem értik, értetlenül állnak e generáció gátlásai előtt, fogalmuk sincs, miért határozza meg ennyire a szereplők életét a macsó világ. Egy harmincas, Berlinben élő nő mondta nekem, hogy nem érti, ezek a nők miért vannak így belesüppedve a saját mocsarukba, miért nem csinálnak forradalmat. Ez a két vélemény a két végletet tükrözi: az egyiknek túl sok, a másiknak túl kevés.

– *Fontos motívum még a könyvben, hogy egy nőt mennyire
meghatároz a teste állapota: hány éves, hogy néz ki, festi-e a ha-
ját, van-e rajta súlyfelesleg, vonzó-e szexuálisan és még sorolhat-
nánk. Egy férfit nem határoz meg ennyire a külseje.*

– Azt nem lehet ma realitásnak nevezni, hogy senkit nem érdekel egy nő külseje, csupán a belső értékei. Jelenleg is látható a

Petőfi Irodalmi Múzeumban a Szabó Magda-kiállítás, melyen a négyből egy teremben csak az író nő portréi láthatóak. Nehezen tudom elképzelni, hogy egy Ottlik Géza-kiállításon Ottlik-portrék sorakoznának. Szabó Magdának ki vannak állítva a ruhái, a cipői és a szépítőszerei. És ez tényleg érdekli az embereket, nem a múzeum erőlteti rájuk. Egy nőnél gyakorlatilag az az első kérdés, hogy hogy néz ki, akármit is csinál.

– *Nagyon tipikusan mai sztorikat, eseményeket, időtöltéseket láthatunk a regényben, pont azokat, amelyekkel ez a nemzedék tölti ma az idejét Pesten.*

– Magyarországon alig ismert ez a műfaj: a társadalmi regény. A két háború között sok ilyen született, aztán a szocializmusban már nem volt divatos, hiszen satirikusan ábrázolja a társadalmat, majd a rendszerváltás után sem jött divatba, mostanában kezd újra felbukkanni. Az olvasókban érezhető igény támadt a környező valóság irodalmi feldolgozására, viszont akarják látni a saját közegüket. Én ezekből a társadalmi regényekből inspirálódtam, igyekeztem árnyaltan megragadni ezt a társaságot, amely, ahogy már beszélünk róla, egy szűk réteget jelent, és nem mindenki számára tökéletesen ismerős. Számomra nyilván az, hiszen én is a része vagyok. Ért már az a kritika is, hogy mennyire visszataszító ez a milió. Azt válaszoltam erre, hogy én is egyvalaki vagyok ebből a közezből, a megírás gesztusával kvázi a saját életemet is kigúnyolom bizonyos aspektusokban, azokat a társalgásokat, melyeket én is folytatok, azokat a szórakozásokat, melyekben én is részt veszek, melyekben otthonos vagyok. Tényleg undorító bizonyos értelemben, de ismerős ez a világ.

– *Hogy te is a része vagy ennek a világnak, megnehezítette a regény írását?*

– Nagyon megviselt az írás, érzelmileg borzasztóan kimerített. Belehelyezkedem a figurák helyzetébe, ez kell is azonosuláshoz. Mindig eszembe jut, hogy éreztem magam, amikor írtam; hatalmas lelki nyomás alatt voltam. Amikor befejeztem, rájöttem, hogy nincs semmi baj, csak annyira beleéltem magam abba a nyomasztó világba, amit kreáltam.

– *Én nem érzem ezt a világot annyira nyomasztónak, az ironia és a távolságtartás érzelmileg megközelíthetőbbé teszi. Hiszen a hétköznapjainkat nem mindig vagyunk képesek így látni.*

– Biztos, hogy magának az alkotásnak a nyomását is érzi ilyenkor az ember. Amellett meg vannak olyan dolgok, amit én is nehézségnek tartok a saját életemben, és ezeket a dolgokat nagyon nehéz leírni. Nem mindenki próbálja meg, és én sem mindig próbáltam meg. Nem volt köztem és a hőseim között ilyen kis távolság még soha, hiszen nem ilyen hősökkel szoktam dolgozni. Itt gyakorlatilag semmi nem választott el a szereplőimtől, nagyon közel vannak hozzám sok tekintetben, ha ez nem is egy életrajzi regény. De megjelenik benne a körülöttem lévő világ, a körülöttem lévő emberek. Hogy az ember ironiát tudjon alkalmazni, ahhoz nagyon nagy erő kell az olyan helyzetekben, amelyekkel kapcsolatban saját magának is fájdalmai vannak. Hogy fölé tudjon emelkedni és kimondani róla kegyetlen dolgokat. Az érintettség megnehezíti az alkotást.

– *Azt mondtad, hogy manapság igény merült fel az olvasókban a társadalomábrázolásra. Ez a fajta regény így igazán vonzó valószínűleg, ha ez a szarkasztikus-ironikus megközelítés jellemzi, amelyben van eltartás.*

– Az elit viselkedésében vannak minden korban általánosan jellemző vonások, ahogy a tudósok szubkultúráját is állandó elemekkel lehet ábrázolni. Megnehezíti a dolgot, hogy az értelmiségi regénynek kisebb hagyományai vannak a magyar irodalomban, ezért én angol–amerikai példákkal inspirálódtam. Az nem tartozik a magyar irodalom nagy témái közé, hogy a városi értelmiség hogyan tocsog a saját közegében. Különösen nincs ez téma megfogalmazva a nő szempontjából, hogy egy értelmiségi nő hogyan látja a világot. Ezzel a témával abszolút nem foglalkozik a magyar irodalom.

Szőcs Géza

Őt is, őket is avagy a férfiakban lakozó vadállatról

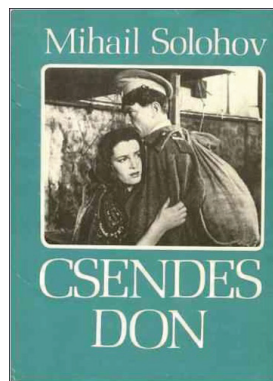
1. Oroszok egymás közt

„Akszinyát tizenhét esztendőskorában adták Szyjepanhoz. Dubrovkából, a Don homokos túlsó partjáról hozták.

A férjhezadás előtt egy esztendővel, őszidőben, a határban szántogatott, nyolcversztányira a falutól. Éjszaka apja, egy ötven esztendőskorú öreg, összekötözte kezét a béklyóval és megerőszakolta.

– Agyoncsaplak, ha mukkanni mersz, de ha befogod a szád, bársonyblúzt meg magas szárú, fűzős cipőt kapsz. El ne felejtsd: agyonvágalak, ha...
– fenyegetődött.

Akszinya éjnek évadján egy szál széttépett pendelyben rohant haza a faluba. Anyja lábához omlott, és fuldokló zokogással mondta el, mi történt... Anyja meg bátyja, az atamán ezred gárdistája, aki csak nemrég tért haza katonáéktól, befogott: Akszinyát is felültették a szekerre maguk mellé, és nyargaltak kifelé az öreghez. A nyolcversztányi út alatt a bátyja majd agyonhajszolta a két lovat. Az öreget ott találták a mezei szállás mellett. Részegen aludt leterített köpenyegén. Nem messzire üres vodkás üveg hanyódott. Bátyja Akszinya szeme láttára akasztotta le a szekerről a hámfát. Addig rugdosta alvó apját, míg fel nem állt. Kurtán kérdezett tőle valamit, aztán a vasalt hámfával az orra tövére sújtott. Anyjával ketten jó másfél óra hosszat püfölték az öreget. Nagyon megöregedett, mindig béketűrő anyja most eszeveszetten cibálta ájult ura üstökét, a

bátyja meg lábbal iparkodott. Akszinya a szekér alatt feküdt, beburkolta fejét, és némán reszketett... Virradat-tájon hazavitték az öregget. Panaszosan bömbölt, az elrejtőzött Akszinyát kereste a szobán végigmotozó tekintetével. Feltépett füléből vér és savó csurgott a párnára. Estére meghalt. Az embereknek azt mondták, hogy részegen leesett a szekérről, és halálra zúzta magát.”

A családon belüli erőszak e minősített eseteinek sorozata azonban ezzel még nem ér véget. Esztendő múltán Akszinyát férjhez adják. A nászéjszakát követő estén a férj, „Sztyepan a csűrben megfontoltan és irgalmatlanul elverte a menyecskét. Hasát, mellét, hátát ütötte, de úgy, hogy az emberek semmit meg ne lássanak rajta. Mindjárt attól a naptól ki-kirúgott a hámból, könnyűvérű szalmaözvegyekkel szűrte össze a levet, szinte éjszakáról éjszakára eljárt hazulról. Akszinyát vagy a csűrbe, vagy a kisszobába zárta. Másfél esztendeig nem felejtette el a szégyent, ami érte, míg meg nem született a kisgyermek. Ezután megenyhült, de fukarul bánt kegyeivel, és még mindig ritkán hált otthon.”

(Idézet Mihail Solohov – netalán valaki más – *Csendes Don* c. regényéből. Fordította Makai Imre. Magyar Helikon, 1965.)

2. Harlemi fiú, harlemi lány

Verés és erőszak. Pilinszky János: *Beszélgetések Sheryl Suttonnal*

Pilinszky: „Édesapámat egy tömbből faragták, ami egyszerre magyarázza jóságát és időről időre kirobbanó brutalitását. Volt néhány szerencsétlen elve is. Tízéves kora után soha egy ujjal nem nyúlt nővéremhez, „mivel egy lányt nem szabad megverni”. Engem tiszta erőből, válogatás nélkül ütött. Ökléről azóta is sokszor álmodom, úgy is, ahogy összetört és úgy is, ahogy ügyetlenül megnyílván igyekezett összerakni egyetlen darabbá, olyaná, amilyenné én akkor már réges-rég nem tudtam összeállni.” (13. o.)

Sheryl Sutton: „Sorsunk egyébként megoldhatatlan. Engem a Harlemben többször is megerőszakolt a lépcsőházban egy nálamnál jóval fiatalabb fiú. Először nem láttam az arcát, csak az ezüstre fagyott hányást a kabátján. Később fölismertem őt, s egyedül az arcát néztem. (...) Hihetetlen zavarba jött, akár egy gyilkos, aki még épp hogy tartja magát.” (10. o.) (Szépirodalmi Könyvkiadó, 1977)

3. Oroszok az elfoglalt országban

Polcz Alaine, *Asszony a fronton*.
(Jelenkor, Pécs, 2005. Ötödik kiadás.)

„...minden nagyobb harc vagy visszafoglalás után három nap szabad rablás járt. Szabad rablás és szabad erőszakolás. Utána tilos volt, állítólag föbe lőtték azt, akire rá lehetett bizonyítani, hogy megerőszakolt egy nőt.

Nem tudom, hogyan jutottam egyszer abba a helyzetbe, hogy ott állt felállítva egy sor katona, meg kellett mutatnom, ki az, aki megerőszakolt. Csak homályosan emlékszem: téli hideg reggel megyek a sor előtt, ott állnak a katonák feszesen, egyenesen, vigyázzban. Balról mellettem két tiszt, kísérek. (...) Az egyik katona szemében megláttam a félelmet. Kék szeme volt, egészen fiatal fiú. Ebből a félelemből tudtam meg, hogy ő volt. De olyan erős, olyan iszonyú volt, ami fölillant a szemében, hogy azonnal éreztem: *nem lehet*. Semmi értelme sincs annak, hogy ezt a fiút megöljék. Miért, mikor a többit nem?” (132. o.)

„Egy másik éjszaka egy egész csapat ütött rajtunk, akkor a földre fektettek (...) Körbevesz nyolc-tíz orosz katona, hol egyik fekszik rám, hol másik. Megszabták az időt, hogy egynek mennyi

jut. (...) Azt hittem, hogy ebbe belehalok. Persze, nem hal bele az ember. Kivéve, ha eltörik a gerincét, de akkor sem azonnal.

A következőt csinálják: az ember két lábát a válla fölé hajtják, és térdelésből fekszenek bele. Ha valaki ezt túl erősen teszi, elroppan a nő gerince. Nem, mert akarják, hanem a fékevesztett erőszak miatt. A csigába tekert nőt a gerince egy pontján lökik előre-hátra, s észre sem veszik, hogyha elroppan.” (111. o.)

Egy orosz tiszt fotót talál, amelyen Polcz Alaine férjével együtt látható, a férj magyar tiszti egyenruhában. „Kiabált oroszul: kém, áruló, tiszt, német, katona!” (106. o.)

A férj (s talán a feleség) kivégzése csak a fotó visszaszerzésével akadályozható meg. Ennek az ára: engedni az orosz tiszt kénye-kedvének.

S még csak azt sem mondhatja senki, hogy itt *erőszak*tétel történt. Így menti meg férjét az asszony a fronton.

A kém-hisztériával kapcsolatos a könyv talán legabszurdabb epizódja is. Az oroszok kezébe német nyelvű szórólap kerül, friss harctéri jelentés. Ki beszél németül, ki tudná lefordítani? (Az oroszok azt gondolják, az egész világ, minden normális ember, cirill betűkkel ír. Aki nem, az német, tehát kém.) Polcz Alaine sem tudott németül (elég szokatlan ez egy kolozsvári polgárlány esetében), de addig-addig erősködtek, míg kísérletet nem tesz a szöveg értelmének a kihámozására.

És akkor: ahá!!! itt a bizonyíték: szóval tud németül olvasni, tehát német, tehát német kém. A fiatalasszony alig ússza meg a kivégzést.

4. Indián lány

„A bejárat melletti sarokban két indián nő ült, akiknek a feladata bizonyosan ápolásom és egyben őrzésem volt: egy öreg és egy fiatal. Az öreg csúnya volt, akár az éjszaka, mint a legtöbb meg-

vénült vörös squaw. Ez a túleröltetés következménye, mert az asszonyoknak kell a legnehezebb munkákat is végezniük, mialatt a férfiak csak a harcnak és a vadászatnak élnek, s egyébként tétlenül töltik az idejüket. A fiatal szép volt, sőt nagyon szép. Európai öltözetben bizonyára minden szalonban feltűnést, sőt csodálatot keltett volna. Hosszú, világoskék, ingszerű ruhát viselt, ami szorosan körülvette a nyakát, és derékban csörgőkígyóbőrből készült öv fogta össze. Egyetlen ékszere gyönyörű, hosszú haja volt, két vastag, kékesfeketén csillogó fonat hullott le majdnem a térdéig. (...) Ragyogó fehér fogsor villant az ajkai közül elő. Arcszíne bronz árnyalatú volt.” (May Károly: *Winnetou. Old Shatterhand*. Fordította Kosáryné Réz Lola)

Ezt a lányt, Winnetou húgát, Old Shatterhand feleségül szeretné venni. Egy fehér gazfickó azonban lelövi a lányt. Winnetou: „Tudod-e, kik voltak a gyilkosok? Te láttad őket. Sápadt arcúak voltak, akiknek semmi rosszat nem tettünk. Így van ez mindig és így lesz, így lesz egészen addig, míg az utolsó rézbőrű ember is ki nem pusztul.”

5. Amerikaiak

Éppen nyolcvan évvel azt megelőzően, hogy a Vörös Hadsereg ráveti magát Polcz Alaine-re a csákvári kastély környékén, tehát 1864 őszén – miközben javában zajlik az amerikai polgárháború, *Észak Dél ellen* –, jó néhány jenki katona nem Sherman tábornok és nem Lee tábornok zászlói alatt vitézkedik, hanem az Arkansas folyó felső folyása mentén keresi a kalandot és dicsőséget.

„November 28-án este nyolc órakor indult el Chivington oszlopa hétszáz fővel (...) A csejennek tábora a Sand Creek patkó alakú fordulójánál terült el. Kormos Üst wigwamja a falu közepén állt; nyugatabbra táboroztak Fehér Szarvas és Harci Fej-dísz emberei. Keleten, a csejennektől valamelyest távolabb, Bal Kéz arapahói táboroztak. Körülbelül hatszáz indián táborozott együtt a folyókanyarnál, kétharmad részük asszony és gyermek.

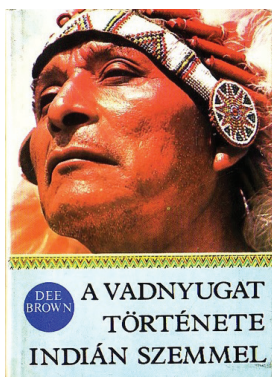
A legtöbb harcos mérföldekre keletebbre járt; bölényre vadásztak, ahogy Anthony őrnagy meghagyta nekik. (...) A hetvenöt éves Fehér Antilop fegyvertelenül közeledett a katonák felé. Szentül hitte még mindig, hogy a katonák beszüntetik a tüzelést, ha megpillantják az amerikai lobogót és a fehér zászlót, amelyet Kormos Üst időközben kitűzött.” Ugyanis egyes törzsfőnökök erre kaptak ígéretet magától a Nagy Fehér Főnöktől, Abraham Lincoln elnöktől, aki jókora arany medállal is kitüntette néhányukat. Azt mondták nekik, amerikai katona nem fog lőni olyan indiánokra, akik kitűzik az amerikai csillagos-sávós lobogót.

Fehér Antilop hitt a fehér ember szavában. „Beckwourth, aki ott lovagolt Chivington ezredes mellett, látta Fehér Antilopot. Futva jött a parancsnok felé, karját magasba emelte, és azt kiáltotta: Állj! Állj! – jól érthetően, angolul... Akkor megtorpant, és összefont karral állt, amíg lelőtték.”

Az egyik szemtanú, Robert Bent: „Láttam Fehér Antilop holttestét is. Nemi szervét levágták, s hallottam, amint egy katona azzal dicsekedett, pompás dohányzacskót készít majd belőle.”

Ez idáig lehetne elvadult hímek közötti egyféle beteges leszámolás, amolyan privát, gazemberes-férfias kocsmái stílusú adok-neked, levágom a füledet-farkadat. Amit azonban James Connors hadnagy jelentésében olvasunk, az felülmúl minden orosz katonát és minden képzeletet elmebajos ocsmányságban, gonoszságban, mocskos, bornírt eszelősségben, bestiális böszmeségben és aljas brutalitásban: „Egy férfi azzal dicsekedett, hogy kivágta egy nő nemi szervét és botra szúrva körbemutogatta”. Számos esetben, írja, „a katonák kimetszették a nők nemi szervét, majd a nyeregkápájukra húzták vagy a kalapjuk mellé tűzték, úgy lovagoltak el.”

A könyvet, amelyből ezt idézem, Tándori Dezső fordította. Dee Brown: *A Vadnyugat története indián szemmel*, ez a címe. Második kiadása a Kossuth Kiadó-

nál jelent meg több mint negyven éve, 1976-ban. Még akkoriban olvashattam, de nem tudtam elfelejteni, annyira, hogy most előkerestem, meggyőződni arról, nemcsak valamiféle rémálomban találkoztam-e az amerikai hősiességnek és lovagiasságnak ezzel a párját ritkító féregnyúlványával.

De nem: most a könyv 97–98. oldalán megtaláltam ezeket a mondatokat.

6. Egy másik asszony egy másik fronton

Van egy másik *Asszony a fronton* című könyv is. Bizonyos Büky György írta, megjelent mint a Világvárosi Regények 126. füzeté. Copyright 1934 by Világvárosi Regények. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vilmos császár út 34. Megjelenik minden hétfőn. Ára 10 fillér, előfizetési ár egy évre 4.80 P félévre 2.40 P. A legtöbb szerzőről nem sokat hallottunk, de Tersánszkyt is közöttük találjuk, Rejtőt, Kellér Andort, Bibó Lajost.

A kém-fantáziának ebben a műben is komoly szerep jut. A front: az orosz front az első világháborúban. A helyszín: egy kastély pincefedezéke, benne három magyar tiszt és egy asszony. (A kastély nincs megnevezve, de nyilvánvaló, hogy nem Csákváron vagyunk.) Az asszony: talán Irina, talán lengyel, talán nem, talán főúri dáma, talán félvilági nő. A fiúk, amúgy dzsentrisen, már sorsot húznának, melyiküké legyen a hölgyhöz való (szigorúan úri gavallérhoz méltó) közeledés joga. Az asszony hol mint bárónő, hol mint kokott, hol mint kémnő mutatkozik előttük. („– Azt akarta mondani, hogy kém vagyok. – No és? Tud védekezni?! – Nem is akarok! – Szóval az?! – Az!”) A cselekmény baljós irányt vesz. („Dobák felkelt és Huszthy helybenhagyásával elkísérte a

szép kémnőt az ezredparancsnokságra, ahol igen nagy tisztelettel fogadták és továbbkísérték a frontheadtest-parancsnokságig.”)

Igen nagy tisztelettel. Mondom, ez egy másik front, egy másik háború, egy másik mű.

Végül a happy end: a fronton talált titokzatos fiatalasszonyt Huszthy László hadnagy feleségül veszi.

Ha így vesszük, Polcz Alaine viszontagságai után is eljött, ha későre is, a happy end – amennyiben annak tekintjük esküvőjét Mészöly Miklóssal.

7. A *Sátán fattya* című emlékezetes filmről

Nemcsak azt tudjuk meg belőle, mire számíthatott egy csinos magyar menyecske a szovjetek által elfoglalt kárpátaljai földön. Hanem azt is, hogy a nép – nem állítom, hogy az egész magyar nép, de bizonyos falusi közösségek – milyen kegyetlen, milyen irgalmat és emberséget nélkülöző, milyen kemény szívű, milyen szeretetlen módon voltak képesek viselkedni saját leányaikkal.

Az orosz katona pedig úgy viselkedett, mint minden hódító a kezdetektől napjainkig. A megalázott, letépt nőben a frissen meghódított terület megszerzését kívánta megélni és megerősíteni. Cuius regio, eius mulier.

Meg fordítva.

Juhász Kristóf

Egy szép, vívódó lélek

Írók és költők levelezését többnyire irodalmárok szokták olvasni, vagy egészen furcsa, rajongói lázban égő, kétes alakok, fantaszták, elvagyódók. De magam is fantáziálok, mert igazából fogalmam sincs, kiket érdekel, legalábbis így, könyvformában.

Ilyen gyűjteményekből részleteket sokan olvasnak, hiszen költőink szerelmeiről, betegségeiről, haláláról, különleges, egzotikus és botrányos eseteiről rendre jelennek meg cikkek, amelyek levelekre hivatkoznak, leveleket idéznek, netán elemeznek is. Ezek nem törvényszerűen bulvárhangú munkák, a szakmabeli nyilván kellő igényel, de sok műkedvelő is tisztelettel és empátiával közelít a tárgyhoz. Jelen recenzióm is illik „tudománytalan” vizsgálódásaim növekvő sorába, vagyis nem fogom a *Különben magyar költő vagyok – Radnóti Miklós levelezése I.* című, Bíró-Balogh Tamás által sajtó alá rendezett (467 levelet tartalmazó) gyűjtemény páratlan irodalomtörténeti fölfedezéseit, az életrajz kutatásában elért eredményeit és más szakmai erőnyeit méltatni. Egyetlen dolog érdekel – az olvasóra gyakorolt hatás, függetlenül Bíró-Balogh Tamás munkájának mennyiségétől és minőségétől. A munkássága során már rengeteg díjjal jutalmazott kutató egyébként heroikus munkát végzett, különös lelkialkat kell az ilyen alapos, pedáns, adatoló rendszerezéshez – el sem tudom képzelni ezt a monoton, mégis figyelmes szellemi állapotot, ezért is tisztelem különösen.

Tehát az érdekesség, a szellemi kaland esetünkben az, hogy micsoda különös dolgok történtek Radnóti Miklóssal, és hasonló események hogyan érintenének minket. Mintha egy pikareszkhőssel találkoznánk, aki véletlenül még levéltudományi hős is. Meg egy tonna lábjegyzettel – erre ki kell térnem, hiszen a kötet egé-

szének (durván) felét teszi ki. A levelekben szereplő személyek, helyek és események mind oknyomozói részletességgel kapnak magyarázatot, ahol pedig a kutató nem tudja, hogy ki, kivel, hol, mikor és miért, ott közli: nem tudja.

Rögtön szembeötlik, milyen szabadon használja Radnóti és minden levelezőpartnere nyelvünket. Bíró-Balogh következetesen betűhú szöveget mutat be, ki is jelenti a kötet végén, a rendezés elveiről vallva: nem akarta a mindenkori helyesíráshoz igazodó szövegközlési gyakorlatot folytatni, a valós, sajátos, egyéni nyelvhasználat pontos láttatása volt a cél.

Egy tudományos munkában nyilván tilos leírni a hangulat és hatás terminusait, erre való hát a recenzens: a módszer a ki nem mondott célokat is eléri, vagyis a teljes betűhűségtől van az ilyen gyűjteményeknek – gondoljunk csak a joggal legendás Petőfi–Arany-levelezésre – valami elemi, sodró hangulatuk, aminek segítségével, meg némi kurázsival az olvasó átlépi azt a pár évtizedet: „*Gyurkám, Te vagy az első, akinek Royal portable gépemen írok. Tudod mit jelent egy írogép magunkfajta embernek! Remek. Így hát tudod azt is, hogy mit jelent az, hogy először neked kopogtatok.*” Radnóti huszonöt évesen írja ezt Buday György grafikus és fametszőnek, akivel szoros barátságot ápoltak, az *Újhold* kötetet ő illusztrálta.

Ekkorra már Radnóti sok kalandon túl volt; nem mintha különösebben kereste volna a bajt, egyszerűen nem bírta visszafogni saját szellemi elevenségét, pajkosságát, ez már tizennyolc éves korában írt leveleiből is kitetszik – szenvedélyes levelező volt egyébként, Boda Klárának (hogy pontosan kicsoda Boda Klára, azt Bíró-Balogh Tamás sem tudja pontosan, pedig alaposan utánanézett) írja:

„...a tanulás az egy, még a levélírásnál is jobb dolog”.

Sok viccet is mesél, kedvencem:

„Bölcs Salamonhoz beállított egyszer egy anyós és bejelentette, hogy eltűnt a veje. Bölcs Salamon megígérte neki, hogy előkeríti. A király összedoboltatta a népet és így szólt:

– Emberek, ezt az anyóst ketté kell vágnai!

– *Úgy van! Helyes! – kiabálta a tömegből egy hang.*

– *Ott a vöd! – szólt mosolyogva Salamon.*”

Ugyanennek a levélnek utóiratában írja:

„*Ne haragudj, hogy e levelemben vagy veszekedem, vagy viccet mesélek. Ez a dekadencia jele.*”

Az olvasott embereknek gyakran tágabb fogalmaik vannak szalonképességről, mint kevésbé olvasott felebarátaiknak. Csodálatos és minden literátus embernek ajánlott a 62. oldalon szereplő levél, amit Radnóti a Magyar Királyi Törvényszéknek írt, hogy tisztázza magát közszeméremsértés és vallásgyalázás vádjá alól (a per története még a legrövidebb, instant, érettségire készült életrajzokban is olvasható). Kíváncsi volnék, a kor törvényszolgái ismerték-e a felsorolt műveket (és ma ismeri-e ezeket valaki?), amiket Radnóti csatasorba állított, hogy irodalmi Krisztus-ábrázolásának kultúrtörténeti relevanciáját igazolja. Idézzük csupán a költő leghajmeresztőbb mondatát, amellyel tán szándéka ellenére csak még jobban fölhergelte ellenségeit:

„*Upton Sinclair regényében (Az ács fiának hívnak) Krisztus szocialista apostolként szerepel, Jehan Rictus költői elbeszélésében (magyarul: Találkozás Jézussal) például a következők olvashatók: Ha visszatérne a fiatal Mester. – A szép szemü a szép álmu Ember – Akit a nők annyira szerettek. – A furfangos anarchista fickó – Ki ácsbaltáját végleg félrelökte – S tolvajokkal keveredett össze.*”

De idézi Kosztolányi *Lankadt ibolyáját* is, hogy igazát védje. A mindenkori érző és gondolkodó ember és a mindenkori falanszter-világ szembenállása olyan ékes és pontos a költő konklúziójában, hogy intézmények homlokzatán kéne idézni:

„*A törvényszék ítéletének tévedését azzal okolom, hogy a bíróság irodalmi kérdésekben jártas szakértő véleményének kikérése nélkül bírálta el verseimet s maga pedig nem rendelkezik nem is rendelkezhetik oly szakértelemmel, mint ily ügyben megnyugtató ítélet hozatalához szükséges volna.*”

Korunk gyermeke azért nem tud visszatartani itt némi keserű vigyort: vajon hány irodalmár adná ma fél életét egy kis botrá-

nyért, csak hogy ismertségre tegyen szert? Radnóti persze nem ilyen alkat volt, nem is ilyen közönyös, hidegen kegyetlen korba született. Az ő korának kegyetlensége sajnos nagyon is forró és aktív volt, költőnk pedig ennek ellenére igyekezett alkotó, gondolkodó emberként élni, dolgozni, szeretni. Megint csak korunk gyermekének szemével: el tudjuk ma azt képzelni, hogy bevonulunk munkaszolgálatra, visszajövünk, folytatjuk értelmiségi létünket szerkesztők, pályatársak, hasonló gondolkodók között, aztán megint bevonulunk munkaszolgálatra?

Az összegyűjtött levelezésből egyszerre rajzolódik ki költő és kor; a kettő általában szemben áll, pedig Radnóti érezhetően nem volt harcos alkat, viszont személyes meggyőződéséhez körömszakadtáig ragaszkodott – saját kereszténységéről és zsidóságáról vallott gondolatait minden istent kereső, istennel viaskodó, de alapvetően istenben hívő embernek melegen ajánlom.

Egy párhuzamos világban, ahol a mentális egészség a fontosabb a gazdasági hasznosságnál, létezik egy pedagógiai program, ami íróink és költőink levelezését alapul véve levelezni tanítja szegény monitorfejű gyermekeinket. Egymással. Tintával papírra. Magam a boldogult kilencvenes években még átéltem a valódi levelezés ünnepélyességét, azóta is meggyőződésem: ebben a formában beszélgetni, vallani vagy vitázni valamiről emeli mind a közlés, mind az emberi nexus minőségét.

Bíró-Balogh Tamás: *Különben magyar költő vagyok – Radnóti Miklós levelezése I.* Jaffa Kiadó, 2017.

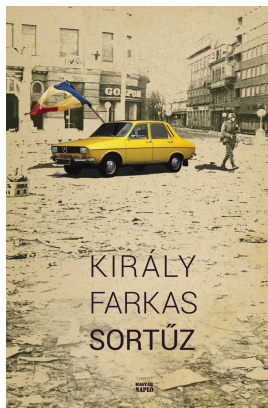
Rimóczi László

Ha felkészülsz a legrosszabbra, nem érhet meglepetés

Egyes vélemények szerint háborúkra és válságokra időnként szükség van, mert általuk kapunk észbe, lövések zajára ébredünk csak fel, hogy nem csupán statisztikai adatok, nem egy rendszer apró fogaskerekei vagyunk, hanem... hát, mondjuk ki: *emberek*. Élőlények. Akik jobban bírják a békét, mint a háborút.

Király Farkas első kisregénye azokról a fiatalokról szól, akiknek nemcsak a gyakorlótéren, hanem a harcokban is helyt kellett állniuk. Most mi is átélhetjük mindazt, amit csakis egy kiskatonának láthatott, tapasztalhatott. Minden háborúban a kiskatonának szívják a legtöbbet, ők törnek előre, feláldozható veszteségek. Jutalom? Vésett név az emléktáblán, szerencsésebb esetben életben maradás.

Az 1989. decemberi romániai forradalomról számos írás és film született, főleg román nyelven, de sokat foglalkozott vele a hazai sajtó is. Ceaușescu „fejlesztési terveit”, nagyszabású építési projektjeit és a különböző megszorításokat a nép szenvedte meg. Az országban minden téren hiányok mutatkoztak, 1989-re pedig szinte már alig volt élelem a városok ellátására. A szegénység növekedésével párhuzamosan egyre jobban megerősödött a titkosrendőrség (Securitate) befolyása, olyannyira, hogy Románia lényegében rendőrállammá vált. Mialatt az emberek kizsigerelése és megfélemlítése zajlott az állambiztonsági erők által, addig a diktátor és felesége pazar luxusban élt, ami idővel már a kommunista párt tagjainak is sok volt. A forradalmat megelőzően, 1987. november 15-én Brassóban felkelés tört ki, kétnyelvű

(magyar–román) transzparenszekkel tiltakoztak az elviselhetetlen életkörülmények, valamint a hatóságok állandó túlkapásai ellen. A biztonsági és rendőri erők keményen felléptek a tiltakozók ellen, akik válaszul megtámadták a helyi pártszékházat. Ekkor kezdődött minden, innentől vált megállíthatatlanná a folyamat, mert világszerte óriási tiltakozás vette kezdetét Ceaușescu ellen.

Az eseményeket a sorkatonák szemszögéből feldolgozó irodalmi művek száma elenyésző. A mentális és fizikai hadviselésben felkészületlen egységeket a történések kellős közepébe vezényelték, ugyanolyan kitartást és elszántságot várva el tőlük, mint a hivatásosoktól. Néhány nap alatt felkavarodott és átláthatatlanul zavarossá vált körülöttük a világ, a hadsereg rendjét is kikezdte a bizonytalanság, a félelem. A magas szépirodalmi értéket képviselő *Sortűz*ben négy szál fut, négy különböző betűtípussal szedve, érzékeltetvén a négy perspektíva fontosságát. A kisregény főszereplői egy magyar, egy román, egy szász és egy szerb ifjú, akik különböző egységeknél, más-más helyszínen szolgálnak. Közülük lesz, aki elesik, és lesz, aki bár túlél, mégis megroppan az átéltek súlya alatt. A háborúban nem számít, ki milyen nemzetiségű, kisebbségi-e, vagy a többségi társadalom tagja, az örvény mindannyiukat lerántja. *„Második napon már gyűlölte a sereget. Hajnalban kelni, még elmegy. Harminc másodperc alatt felöltözni viszont nem jó. Legfeljebb öt perc a hatvanszemélyes mosdóban, ahol csak hideg víz folyik a csapokból – kifejezetten rossz. Főleg, hogy állítólag mindennap borotválkozni kell. A magyar srácok jó része bajuszt visel – nekik jól áll... Reggelente egy perc jut fejenként a pottyantós budiban – nagyszerű. S ki tudja, mekkora faszságok derülnek majd még ki.”*

Lövészárkot körülbelül ugyanolyan módszerrel lehet ázni, mint sírgödrot, még ha egy hivatásos gonosztevő hűbéreseinek parancsára is teszi a baka. A regény kiképzések sorával indul, megtudjuk, hogy egy katonának miért nincs előnyére, ha fél a tüztől, és mennyire hatékony egy innovatív főhadnagy ingerelárasztásos technikája a fobia kezelésére. Belekóstolhatunk a sanyarú kantinkosztba is, csakúgy, mint az ízes katonai szlengekbe.

A közös jelmondat: „Ha felkészülsz a legrosszabbra, nem érhet meglepetés.” A szerző nem lőtt mellé, a hiperrealista helyszínrajzok és karakterek láthatóvá teszik egy kaszárnya mindennapjait, életszerűen, szentimentalizmustól mentesen, hatásvadász mankók nélkül.

„Fáradhatatlan a tömeg. És elfogyhatatlan. Három napja állnak velük szemben, és persze három éjszakája. Éjjel kevesebben vannak az utcán, hiszen a sötétségben meginog az emberek biztonságérzete – de sokaké nappal is, nem alaptalanul, ezért nem félnek jobban az éjszakától. Akár igazuk is lehet: az eddigi áldozatok szinte mind nappal estek el. Ez némileg igazolja azt a feltételezést, hogy van, ahol terroristák lövöldöznek a népre” – vagy ha mégsem ők, akkor lehet, hogy Ceaușescu árváit küldték bevetésre. Őket a Securitate különleges tisztjei válogatták össze árvaházakból, a legerősebb, legkegyetlenebb fiúkat és lányokat, majd egy titkos kiképzőbázisra kerültek, ahol mindent megadtak nekik, volt étel, meleg víz, fűtés, jó ruha, valódi kávé, nyugati filmek, márkás ital és dohány, hogy majd a harctéren hálálkodjanak mindezért.

A naplószerű fejezeteken keresztül sebesen fejti ki magát egy háború valósággörbítő, már-már magától értetődő örülete: *„A tudat, hogy parancsa van rálőnie azokra, akik ellenszegülnek az utasításainak, még inkább fokozta a borzongást. Megesett, hogy mikor második figyelmeztetésként csőre töltötte a Kalasnyikovot, erekciója lett. Érezte, hogy ha valakit lábon vagy karon löne, és látná, ahogy előtör a vér az emberi testből, ahogyan az ellenség arca eltorzul a kintől, és hallaná, amint torkából a fájdalom halhatlan hangjai törnek fel, neki orgazmusa lenne. Álmában ez néhányszor meg is történt – a legelső alkalom után majdhogynem elhányta magát az ágyban, majd egy órát lötyögött éjjel a mosdóban, mire némileg helyrejött. De aztán a kellemetlen érzés eltűnt, és csak az ismeretlen természetű kéj maradt. Biztos megbolondultam, egy szadista lakik bennem, és én nem is tudtam erről. Perverz állat vagyok, könyvelte el. A fiúkkal nem merte megbeszélni. Hiszen mi lesz, ha ezután nem szívesen állnak szóba velem?*

Vagy ha, ami még rosszabb: kiderül, hogy mindegyikük deviáns barommá változott?”

A hűséges Daciák és Toblerone-valuták közt új dimenzió nyílik meg előttünk, mely nekünk, civileknek ilyen éles ábrázolásban szinte sokkoló, ugyanakkor súlyos kérdésekre is rávilágít. *Milyen volt Ceaușescu szemszíne? Hát azé a fickóé, akit kivégeztek a târgoviștei laktanyában?*

Király Farkas: *Sortűz*. Sétatér Könyvek, 2018.

Király Farkas

Simon Adri

Egy gondozott verskertészet

*Az esőcsepp, míg zuhanása tart,
nem vádolja okát, a zivatart,
s hogy fényt tör meg, s ettől kitakart,
s hogy a Teremtés része, mégse lény;
szétfröccsen a varázsgfa levelén,
csak töredéke csöppen le élém;
s írok esőcsepp-költeményeket,
mert betölt az elemi szeretet,
s mert tudom, a széthullás fáj Neked;*

... és túláradásom maga a part.

E néhány sor, az *Esőcsepp* című költemény zanzája lehetne Babics Imre 2017-es verskötetének. Benne van mindaz a töredékességből felépülő teljesség, mely ismét darabokra hull szét; a fraktális természet s a teremtmények iránti részvét és szeretet, törekénységükben, illékonyságukban megragadásuk, majd elengedésük, amely szervezőelve a kötetnek is. Mert bár Babics életművét a verskötetek s egy-két dráma mellett eposzok alkotják, tehát részben a nagyobb ívű műnemek közeli ismerőse, a szóban forgó, olvasóbarát karcsúságú verskönyv olvastán mégis valamiféle „cseppben tükröződő óceánt” idéző teljességélményünk támad. Hogy ez az író mindenekelőtt és végérvényesen költő, és ezt nem is tagadja, sőt.

A szerkesztés már-már rigorózusan tudatos (bár a „hány éves a kapitány” típusú számolgotós-számmissztikus szövegértelmezésnél mindig élek a gyanúperrel, hogy a „pont annyi” az pont utó-

lag lett belemagyarázva): a fülszöveg szerint „A Babics Imre név betűinek számértéke összesen 231, ha ezt elosztjuk az abszolút szent számmal, ami a 3, kijön a bűvös 77.” Ennyi verset találunk ugyanis a kötetben, mint a 77 magyar népmesében (csak ott más a célcsoport), s már a címetek szemügyre véve úgy érezzük, a Teremtés nagy lexikonában lapozgatunk: *Lugasmadár, Fenyőünnep, Vadállat, Viharfelhő, Fagyöngy, Tükörponty, Madártávlát, Kutyafogát, Kertfóhász, Vadhajtás, Harangzúgás, Tengerfenék, Rókamúlt*. Csupa egyszavas cím, de csupa jelentéssűrítő szóösszetétel, melyekből sejthetjük, hogy nem a természeti jelenségek és élőlények egyszerű ábrázolásáról van szó. További verscímek is e gyanúnkat erősítik, melyek ezt az idilli természetközelséget okkult, mélyvilági és ugyanakkor tökéletesen e világi szenvedéstörténetbe ágyazzák be: *Földtulajdon, Ökoljog, Sírásó, Kísértetház, Vérnyomás, Döggút, Fantomfájdalom, Marhavagon*, és legalábbis baljós hangulatot kelt két szójáték-cím: *Holfény* és *Étermérgezés*.

Nem tudok elszakadni a hangulattól, emléktől, amit a Szabó Mihály forgatta, Csontos János készíttette *Írókorzó*-sorozat Babics Imréről szóló epizódja hagyott bennem: a költő bakonyszücsi birtokán csodálatos növénykertet gondoz, ahol nyugalmas szimbiózisban élnek az egymástól földrajzilag távol eső vidékekről származó fák, cserjék, virágok. Egy nagy, zöld vadon-lugas képe van előttem, melyben Babics otthonosan kalauzolja a látogatót, s érezzük: az entrópia, a burjánzás mögött-között egy mélyebb rend és törvényszerűség munkál. Hadd idézzem meg saját, *Egy elvadult arborétum* című versem néhány sorával ezt az ösrengeteget, mely, mint Babicsnál, az olvasható szövegrengeteggel indázik egybe: „*borzongatóan izgalmas (...) hogy / mindenhol áthallások burjánzanak a költészet maga / nem is más mint egy hatalmas magára hagyott elvadult / őrzőngő arborétum (...) minden mindennel / összefonódik sokféle mag szárba szökken hogy / melyik tör utat magának megjósolhatatlan / kihajtván poétika poétikára rátekeredik / egyik a másikat fojtja másik a harmadikra / növeszti bódító virágát majd súlyos gyümölcsét / fedve a*

*gyengébb hajtást a Nap elől s ha magába / szívott minden fényt
színpompásan kicsattan és / vagy rálelnek elfogyasztják vagy
megfeledkezvén róla / elbuggyan megaszalódik lehull összerohad
/ visszaszívja a föld az örök metabolizmusba s húsával / táplálja
akit élni nem hagyott korábban vagy / megint a következő csi-
rákat”. Effélék tárulnak elénk a bakonyszücsi arborétumban és
Babics szövegkertetésében is.*

Ahogy Babics Imre a formai eszköztárral bánik, az már-már zavarba ejtő hozzáértést és akkurátusságot tükröz – a tőle jól ismert, öt sor múlva ölelkező, váratlanul ráütő, egymástól távoli rímek, a precíz szótagszámlálás, a váltakozó hosszúságú, bonyolult rendben álló sorok, a megbúvó ritmika akár fárasztónak is tűnhetne egy idő után, hisz ezekre mind oda kell figyelni a minél teljesebb befogadáshoz, avagy többször újraolvasni. Ám van valami, egy emberi tényező, ami érvényessé teszi ezt a formai virtuozitást és szinte kényszeres tökéletességre törekvést: azt érezzük, hogy Babics számára e rend – mely a kozmikus renddel áll metonimikus viszonyban – menedék, egy szélvédett bivak. A társadalmi valóság, a többi ember és önmaga elől is. Ezt bemutatandó, rögtön belecsapnánk a lecsóba, ráközelítve a *Nyárutó* című versre.

*Ágyban fekszem, a roppant nyárfát siratom,
ágain fagyöngyökkel állt egy ér mellett,
hitvány polgármester szolgálékúsége,
újjgazdag parkolója miatt lett vége,
s csak lubickolnak e szardínialelkek
körülöttem rajban, a létmélyre vakon.*

Rímképlete A B C C B A, magát a versszakot ölelik át rétegesen a rímpárok (e forma lenne a legautentikusabb egy hagymáról szóló versnek, de ilyen sajnós nincs a kötetben); a szótagszám minden sorban tizenkettő, és egy sajnálatosan hétköznapi számító helyzetjelentést kapunk, miszerint a helységben úri huncutságból, rátartiságból értelmetlen természetpusztítás fo-

lyik. A létmélyre vakon lubickoló szardínialelkek plasztikus, élő metaforái a tettesek, a helyi előjárók lelkivilágának. Majd az optika kanyart vesz, és önmaga felé fordul:

*Ágyban fekszem, másnaposan-félrészezen,
és mellettem temetkezési likőrök,
s mint pusztítók lelke, oly roppant sötéten,
s haldoklom szokás szerint, de nem lesz végem,
ereimben a gyilkolni készülő rög
vár még, tudom, s fogadalmam meg nem szegem.*

Hogy miféle fogadalmat nem szeg meg, az kiderül a későbbiekben: itt marad, míg meg nem írja, hogy „*a fényárbóckosárból angyal néz a nyárra*”, vagyis nagyjából, míg költői hivatását be nem teljesíti. Haldoklásának sötétsége az említett szardínialelkeké, gyötrelme az alkohollal viaskodóké. Izgalmas rímpárokat kapunk: félrészezen – meg nem szegem, likőrök – készülő rög, és továbbra is szigorúan tizenkét szótagot minden sorban.

Az „*ágyban fekszem*” állapottal kezdődik mind a négy versszak, a betegség a vers origója. Közben macskák telepednek csípőjére, mellére, akik „*szeretetbóják és nem anyagi súlyok*”, ezek az éteri lények más dimenzióban léteznek – mint már majdnem a költő maga is: „*s addig a hitványságba bele nem fúlok, / s egységben hunyom le két vérekes szemem.*” Látható, hogy tartalmi-formai egészség ragyogja be a költeményt a betegség, a testi kín sűrű, de sehol nem részvétlen leírása során.

A *Vérnyomás* című opusz néhány sorával szeretném illusztrálni, milyen, amikor a forma felfalja a nyelvet:

(...)

*Lényük talpfákon biceg: futóhomokon,
megy és retteg...
S feltépettek
zárt vagonajtók általam – volt rá okom –, (...)*

A versegész amúgy nem sikerült rosszul; igazságtalannak tűnhet, amikor kiragadok belőle négy sort, hogy egy magyartalanul hangzó megoldást szemléltessek, de hadd erősítsem meg: nem példát hozok a kötetben elharapódzó germanizmusra, lévén hogy erről szó sincs, épp ellenkezőleg: ha van még hová fejlődni, hát e csekély számú példány feloldása az irány szerintem. E helyt a jól hangzás, a formai felépítettség ment a nyelvetthonos mondat szerkezet rovására. Nagyon érezni, hogy Babics műgonddal csiszolgatta hibátlanra e gyémánt verskrajcárokat, de az igazán szép megoldások azok, amelyeken mindez nem érződik, ahol könnyedén gördülnek a sorok, mintha csak így beszélne, gondolkodna – s a versek többsége ilyen, és sejthető, hogy ezekkel dolgozott többen. Akad tehát egy-két szöveghely, ahol a gyémánt visszacsizol, és a földre esik a csiszolófej. A zenélő, otthonos, könnyed sorok gyakran kitartó és nem kevés kézügyességet igénylő munka eredményei.

A könyvcímről elsőre azt gondolhatnánk: ugyan hogy lehet ilyen hosszú címet adni egy könyvnek – *Abrak a vadnak, ablak a vaknak?* Főleg, hogy további asszociációkat is meghív, pl. a vakablakot. Mégis, mivel pontosnak és kifejezőnek találjuk, valamint szintén egy kváziönálló versnek – rímmel és metaforizáltsággal: a vadállat tápláléka és a (létmélyre) vak ember lehetősége a látásra, az ő szellemi tápláléka mint párhuzamos létminőségek –, itt érvényesnek érezzük ezt a terjedelmet még cím esetében is. Ezt erősíti a borítókép is, melyen fekete szobából egy ablak nyílik ki épp egy szélfújta búzamezőre, a háttérben az ég színe is különös – azt hiszem, ezt az árnyalatot nevezik királykéknek.

Említhetnék még hosszabb lélegzetű költeményeket, mint a *Marhavagon* vagy a *Kocsmadal*: mindkettő oldalakon át hőmpölygő, erősen allegorizált, sorról sorra szigorúan megkomponált költemény, s az első feldolgozhatóságát nehezíti, hogy bár tizenhét darab tíz soros strófából áll, egyetlen mondat az egész vers. Ám ha valaki veszi a fáradságot, hogy végigolvassa, és elmélyüljön benne, valódi irodalmi élményben lesz része. Ugyanez elmondható a *Kocsmadal*ról is, azzal a különbséggel, hogy a

mondatokra szabdaltság könnyebben olvashatóvá teszi a költeményt. A lírai alany, aki egyébként önpusztításban nem gyenge, tökéletes vérképével mereng a kocsmában a falu öntelt tolvaját megtámadó csontrákon, itt mereng a végtelenen és a mulandóságon: magasságmámoren, időtlenségigényen; a növekedés nezeit, majd az átkelés árnyát szólítja később, a bűbáj-béklyózottat, aranykor-ajzottat, felhővel fűtöttet, akinek létezését a kozmosz csendje nyeli el, mely létezés minden más élet szebbé, mélyebbé tételére irányul – egzaltált ön- és létértelmezési kísérleteit mindazonáltal nem érezzük túlexponálnak, dagályosnak, inkább sokféle létregisztert felölelni akarónak és önszeretetében is önmarcangolónak. A kötetkompozíció ügyes lezárása az *Ellentmondás* című kötetzáró vers – ha morbid lennék, azt mondanám, lehetne Babics sírverse, felvésve majdani sírkövére:

*Életben vagyok még,
s hold fényétől halott.
Mindig versbe fognék,
de inkább szárnyalok.*

*Röppályám költemény,
hold fényéből szövött.
Ívén megértem én:
voltam itt, s eljövök.*

De mivel az életet jobban szeretem, mint a halált, szívesebben járok a fényben a sötétségnél, s mert Babiccsal elhiszem: *magasabb lét ölén / nincs főemlősfölény*, e természet-gondviselésre ráhagyatkozva maga a halál is csak egy nagy történet kis mozzanataként tűnik, az isteni gépezet halk nyikordulásának.

Dominka Ede Harald

Hogy végül azt mondhassuk: volt víg napunk elég!

Bizonyos köteteknél, amikor az utolsó lapok vannak már csak hátra, tudja az olvasó, hogy bár jó volt, vagy majdnem jó, még egyszer nem fogja elolvasni. Ezek azok, amelyeket vagy az alsó polcra, vagy a felsőre teszünk, attól függően, melyik a nehezebben megközelíthető; nyújtózkodni vagy leguggolni szeretünk kevésbé. Vannak aztán olyan könyvek is, melyekről tudjuk, hogy időről időre kézbe fogjuk venni – ezeket tesszük hozzánk legközelebb, karnyújtásnyira, a szemünk elé, hogy ha felpillantunk, mindjárt megláthassuk.

Tisza Kata *Akik nem sírnak rendesen* című új művéről – amíg csupán gyászos külsejű borítóját láttam, és csak a címét olvastam – azt hittem, az előbbi kategóriába kerül majd. Azt gondoltam, vagy az évtizede az irodalmi életbe berobbant, s azóta esetleg kihunytt lángú énjét siratja, vagy elcsépelte, hiteltelen póz, ahogy egy fiatal, szép nő az élet végének szemszögébe erőszakolná magát. Ám másról van szó. Az időközben anyává érett nő a létezés több szintjét is megismerhette. Az élet végének terepén is eligazodik, egyelőre még csak vendégként, ám expedíciójáról gazdag zsákmánnyal tér vissza az íráshoz. Magyarán az öregedéskutató pszichológia szakos doktorandusz tudományos vértézettel fesztette ki azt a fekete leplet háttérként, mely – akár a fényképész műtermében – csak arra hivatott, hogy az előtérbe helyezettek színeit kiemelje. Avagy másképp mondva, az öregség olyan pozíciónak mutatkozik, melyben egy érzék elhomályosulása egy másik élesedését vonja maga után. Ilyen az *Öregszem* kezdetű is: „Ahogy sötétedni kezd, / jobban hallatszlik minden / nesz.” Próza-

versei – vagy ahogy ő nevezi: pszichoprózái – sokszor olyan sorokat mutatnak be, ahol két ember végérvényesen elsétált egymás mellett. Az olvasóban mégsem ennek tragikuma bontakozik ki, hanem a szituáció világos átlátása, de még ennél is felemelőbb persze a megtalált összhangról olvasni.

Az olykor rímelő sorok nem formailag állnak össze verssé, hanem a mondanivalójuk sajátosan versesszenciaszerű.

Bevezetéssel kezd, akár egy dolgozat, ám igen gyorsan ránt be a sűrűbe, máris a kellős közepén találjuk magunkat párkapcsolati gondjainknak, melyeket sokszor átélünk, amelyektől igyekeznénk lehetőség szerint megszabadulni: „önfeladással és elfojtással, a társadalmi elvárások szerint, kiszolgáltatottan, kínban, büntudattal és szégyennel. És hallgatással” élni. Hogy ezek honnan látszanak igazán, fölöslegességük és károságuk honnan mutatkozik meg, azt is tudhatjuk: az élet vége pozíciójából. A narrátor innen beszél, de nem légből kapott okoskodással, hanem hitelesen, már amennyire ezt el lehet képzelnie annak, aki még nincs ott.

Már nem a legfrissebb kiadványról van szó, ezért találni néhány írást róla, melyek közül több is megemlíti, hogy néhol túl sűrű, túl komplikált – túl nehezen érthetőek ezek a szövegek. Érdekes, amikor olvastam, az volt a benyomásom, hogy ennél világosabb, egyértelműbb, érthetőbb aligha lehetne. Némelyik csak nyúlfarknyi, de ezek többször akkorát villannak, mint egy vaku. Természetesen nem szökik mindegyik egyforma magasságba, de legtöbbjük kiemelkedő, különösen, ami a párkapcsolatok sarkalatos pillanatainak éleslátását illeti. Akik e pillanatokot nem tapasztalták meg, azok kuszaságnak élhetik meg azt, ami másnak, mint egy QR-kód: gyors, pontos, egyértelmű.

Többször felbukkan a maga rejtélyes természetével a megcsalás, mely lassan vagy gyorsan fölemészti a kapcsolatot összetartó érzéseket. Ez a bizalom vége, ahol illúzióvá transzformálódik a varázs, s ilyenként fölismerve magát, rögtön szét is foszlik. A megcsalásnak is van egy nyelve, ám olyasmi, mint e szövegek: valaki rögtön fölismeri, valaki talán sosem. Ilyen az *Amikor anyám*

kezdetű etűd, ahol a beszélő már gyerekkorában megtanulta, melyek a megcsalás jelei, majd ráismer azokra felnőttként is.

Van egy visszatérő szereplő, ő Szakáll, a terapeuta, aki egyúttal – miután Michelangelo szakállasan ábrázolta az Atyát – istenszerű is, mindenesetre ő tölti be a tudás, a megértés pozícióját, melyet olykor meg kell szólítani a legnehezebb pontokon, s aki a végső válaszok felé terelget. Alig fogható fel, hogyan is fordulhat elő olyan krízis, mint amelyet a *Félelemről beszélt volna* döbbenetes jelenetében látunk, amikor férfi és nő érzelmei szinte egymást súrolva kerülnek el egymást, ahol a férfi szerelmének kibontakozását úgy éli meg a nő, mintha éppen a szerelem elmúlásának jeleit látná. A kötet részint azzal igazolja magát, illetve az öregség végső pozícióját, hogy bár fölismeri és láttatja a kudarcokat, nem stigmatizálja keserűen a kapcsolatokat, hanem hasonlóan megrázó erővel szemlélteti az idősök közötti, bizonyosságot nyert jó választás és szeretetben leélt élet csodáját is, ami még a halál közeledtén is tud enyhíteni. Az *ÉN már mindjárt* Burns megkapó versére emlékeztet: *John Anderson, szívem, John.* „Együtt vágunk a hegynek, ... kéz-kézben” – írja a nagy skót. Ám van úgy, hogy nem sikerül ezt az ideális szinkront megtalálni, s két ember közül mindig kevesebbnek érzi magát az egyik, csak a halálban lesznek egyenlők (*Volt egy férfi*). De az aszinkronitás ellenére megérintheti az ember lelkét a másik szerelme, mikor egy múltban elindított hullám ér el a jelenig, s a felismerés átlendíti egy szebb valóságba (*Eszébe jut a fiú*).

Tisza Kata könyvét a kezem ügyébe tettem, helyet szorítottam neki Márai *Füves könyve*, Weöres *A teljesség felé* című kötete mellett. Nem mintha rokonok lennének, de remek szomszédvá válhatnak. Más okból kopogtatok be az egyikhez, mint a másikhoz. Ehhez akkor, amikor az emberi kapcsolatok minősége foglalkoztat, hogy miként lehet átevíckélni rendesen sírva a traumákon, s hogyan lehet révbe érés az öregség.

Rónai-Balázs Zoltán

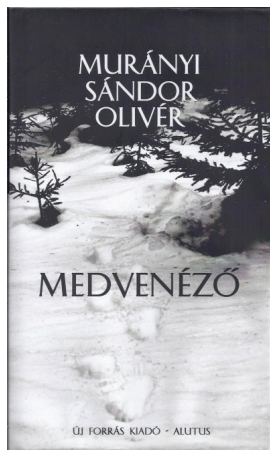
Különféle vadonok

Keménytáblás, igényes kiállítású, szép könyv. Mindössze száznegyvenpár oldalnyi terjedelmét a volumenizált papír óhajtja feledtetni, de ki tehet arról, hogy a nagyérdemű a vastag könyveket szereti? Szerencsére e papírfajtából a jobbik minőséget kapjuk, így kiképzése igazán nem zavaró. A borító, Bodor Anikó munkája,

külön megérdemli a méltatást. Vonzó, mégis visszafogott az éji erdő képe a medvenyomokkal; hűen felidézi a nagyvadas, téli rengeteget, annak is, aki ilyet még sohasem látott. Egy szó, mint száz, kellemes kézbe venni, ami nem rossz nyitány.

Medvenéző – már csak a könyv címére tekintve sem kell sokat ókumlálnunk azon, hová is csöppenünk majd. Térségünkben, ha medve, akkor Erdély, még inkább Székelyföld. És nem is tévedünk, ennek a vadregényes tájnak még ma is impozáns rengetegeibe visz minket az író, ahogy szokta is barátait valóban: medvesre, pisztráng-, harcsahorgászatra. Murányi Sándor Olivér, aki kettős életet él. Nagyvárosi polgár, aki szereti a legújabb elektronikus kütyüket, és a természet szerelmese, bűvara egyszerre. Illetve osztott időben, ahogy a számítógép processzora is dolgozik, például. Hol a Hargita sűrűiben barangol, hol valami flaszteren szívja a benzingőzt. Hogy melyiké is a szíve valójában? Nos, erről is szót ejt ebben az izgalmas kötetben.

Mondanám a *Medvenézőre*, hogy novelláskötet, és az is, amíg szigorúan, elméleti szemmel nézzük. Hanem ha „csak” egyszerű olvasóként, úgy inkább illene rá a vallomáscsokor elnevezés. Mert a történetek mind, egytől egyig bensőséges vallomások a szülőföldről, annak embereiről, medvéiről, halairól és lovairól. A patakokról, tavakról és erdőkről. Veszélyről és félelemről, önnön határaink meg-

ismeréséről. Így, egyben, mert ezek nem is léteznek elkülönülten a valóságban. Az egész könyvet a személyesség hatja át – kimondva vagy kimondatlanul, és a leírt történetekért is ez szavatol.

A történetek epizódyszerűen rövidek, kiválóan alkalmasak arra, hogy villamosút pár percében röptessük át magunkat velük abba az árnyas, avar- és fenyőillatú, izgalmakkal teli, mégis csendesebb világba.

A *Medvenéző* pontosan háromszor tíz darab írásból áll. A három ciklusba (*Exodus*, *Penitencia*, *Láthatatlan létrán*) csoportosított írások lineáris szerkezetűek, könnyen érthetőek, némely esetben Murányi személyes filozófiájával „megspékelve”. Természetesen kurtán, ami a választott prózaalakzathoz passzol, nem is lehetne máshogyan, bár ez időnként olvasói hiányérzetet szül.

Medvesztoriból tíz darab van (ha nem számolom a *Jágóban* felbukkanó medvebocsot), az első ciklus anyagát képezik, ezekkel indul a kötet. Értem ezalatt, hogy még idejében véget érnek. Izgalmasak, érdekesek, ám valóban nem kell több belőlük. Koreográfiájuk, annak ellenére, hogy minden egyes medvekaland más és más, mégiscsak nagyjából ugyanaz: az író medvelesre indul szintén író, esetleg irodalmár vagy egyéb csodabogár kollégájával. Ám abban az évben kevés a medve. Vajon lesz most? Aztán leíródik, hogy ez bizony veszélyes kaland. Aztán félnek. Mégis van medve. Gyönyörű, félelmetes. Veszélyesen közel van. Nagyon félnek. Menekülnek. Megmenekülnek (valaki esetleg nem). Ennyi valóban friss tud lenni, érdekes és borzongató. Üzenete érvényes és élő. Az utolsó európai, vadon élő nagyvad, a zabolátlan, veszélyes, szép és valódi természet allegóriája a lehető legjobban kirajzolódik, de még – hogy a fényképezés világából hozzak hasonlatot – nem lesz túlszaturált.

A szerzőnek a természethez, vadvilághoz való attitűdjét alapvetően jellemzi, hogy a vadonban, a lesen nem lő, hanem fotóz. Ez is nagyon kortársi, csakúgy, mint a visszadobott halak divatja. Nem öl meg senkit, nem annak kedvéért kel útra. Zsákmány mégis van, a virtusnak is nyílik tér, izgalomnak pedig éppen hogy nem vagyunk híján.

A történetek hősei leginkább abban hasonlítanak, hogy valamilyen nyomás, kényelmetlen léthelyzet szorításában élnek, abból szabadulni igyekeznek. Itt nyilván az emberi hősökre gondolok. Bár talán ide sorolható az a ló is, amely a *Vágtában* megvadul a szerző alatt, aki nem is képes megfékezni azt. Ez izgalmas párhuzam. A ló kiszabadul, egyrészt az istállóból, másrészt az ember kontrollja, uralma alól – ám az ember pont azért indul el vele, hogy kitörjön a saját hétköznapjainak uralmából, fegyelmeiből a természetbe és a vágta szabadságába.

„Az állat egyre vadabbá vált. Sámuel felordított félelmében. Agyán átvillantak a lehetséges következmények, tolokocsiban látta magát, anyja síró arca jutott eszébe. Próbált úgy mozdulni, hogy visszakerüljön a ménre, amely egyre gyorsabban száguldott. Hányszor rikoltott ilyenkor örömeiben, élvezve a szabadságérzetet kínáló sebességet. Most azonban csak a végtelennek tűnő másodpercek alatt zajló küzdelem maradt. A fiatalember szemei előtt összemosódott a táj, oldalt fekete csikot képezve suhantak el a fenyők. (...) A ló megérezte gazdája bizonytalanságát, egyre vadabbá vált. Fejét hol előre, hol hátraszegve haladt, mintha szándékosan kereste volna az útra hajló ágakat, hogy lovasa fennakadjon azokon, és ezután terhétől megszabadulva futhasson tova. (...) A fiatalember halálra rémülve figyelte, mi történik. A mén szabadságán egyre jobban felbuzdulva gyorsult fel újra. – Messze még az istálló? Elérünk épségben odáig? – kérdezte magától a verejtékező lovas. Bánta, hogy egyedül indult el. Ha kísérték, nem tudott gondolkodni, mert be nem állt a lovászfűú szája. Magányosan jobban szemügyre vehette a tájat, egyedül maradhatott egy állattal, amit gyerekkorától szeretett, de az most barátból ellenfélle vált. Mégsem tudott haragudni rá...”

Más szereplők a diktatúra szorításában szenvednek, mint például az *Ezüstérem* tragikus sorsú bokszolója, vagy az idős, elhivatott, örökmozgó pap, Turbó Atya, akinek saját egyháza parancsol megálljt.

„– Van második hely – nyugtatta edzője egykoron. Azért nem lett országos bajnok, mert hagynia kellett magát a döntőben. Kisebbségi népcsoportból származó sportoló aranyérmes nem lehetett. (...)

– Üsd ki! – ordította be valaki a nézőtérről. – A bíró jelt adott. Fogam összeszorítva vigyáztam, hogy ne kezdeményezzek. Sokáig nem kellett várnom, a fiú rám rontott, de csak a levegőt csépelte. Kesztyűm mögé bújva hátráltam. Mielőtt utoljára szólalt volna meg a gong, padlóra küldtem egy balegyenessel. Rászámoltak. Edzőm intett: le kell állnom. Ekkor döntöttem el, hogy alávetem magam a parancsnak.”

A boksoló iszákos lesz, később a kocsmában agyonver egy embert. És kimondja: „– *Nincs második hely.*”

Ezek az írások már, csakúgy, mint az *Egész kifli* szomorú története (mely egy sivár, szinte emberalatti világot tár fel, ahol a kukákból élő, nyomorgó kisfiú vágyott egész, friss kiflije sem adatik meg), az emberi társadalom sokkal bonyolultabb, ám nem kevésbé kegyetlen vadonjába viszik az olvasót. Murányi Sándor Olivér ezt is megfigyeli, és nem engedi ki írói „kamerájának” fókuszából.

Tehetünk kísérletet az írónak egy struktúrában való elhelyezésére, az irodalomtörténeti lepkegyűjteménybe begombostűzhetjük – bevallom, kevésbé vonz a lehetőség. Kortárs magyar író Murányi Sándor Olivér, aki nem veri nagydobra a székelységét, de nem is tagadja le. Azt hiszem, ez is nagyban hozzájárul a hitelenségéhez. Fried István írja róla, hogy egy Tamási Áron utáni, *Ábel a rengetegben* utáni könyv és szerző. Ez igaz. Mindamellett ez az együtt említésük azt az érzést kelti, mintha hasonlóságot kellene keresnünk a két szerző, a két írói világ között. De látni kell, hogy Murányi nem vándorol, mint Ábel, hanem egy posztmodern ingázásban él, mindkét helyen, a városban és az erdőn, pestiek és erdélyi falusiak között is megtalálva kényelmét és kényelmetlenségét, hogy vágyjon oda, és elmenni akarjon onnan.

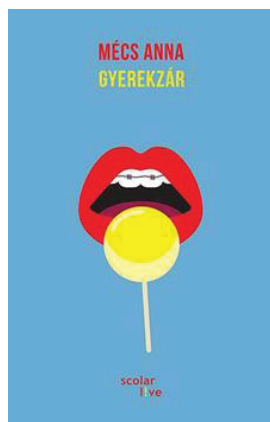
A *Medvenéző* jó könyv. Sőt. Elmondhatom vele kapcsolatban azt, hogy úgy szépirodalom, hogy szórakoztató is közben, informál, és vágyakozást kelt az olvasóban. Murányi anekdotázik – az ember hozzáképzeld a pohárka pálinkákat a történetekhez –, ám nem a csattanó kedvéért, hanem hogy hitet tegyen.

Bene Adrián

Változatok ki- és bezártságra

Mécs Anna novellái egyszerre személyesek és általánosak, egyszerűek és át gondoltak, könnyedek és súlyosak. A *Gyerekzár* darabjai tárcaszerűen vázolnak fel egy-egy meghatározó emléket, amelynek elbeszélője általában már gyermekként vagy kamaszként szembesül az elfogadás hiányával, a szabad akarat korlátozásával. Helyzete, adottságai a különbözőségbe zártságot jelentik, a mély nyomot hagyó élmények a „normalitás” utáni vággyal kapcsolódnak össze. Gyerekek titkolt sebei és körülöttük családok, egész társadalmi rétegek traumái tárulnak fel. Szellemi fogyatékos gyerek, aki zongoratanárhoz akar járni, de az elutasítja. A növésben egy genetikai hiba miatt meg nem álló, ezért a sorból szó szerint kilógó lány, akit saját családjában sem fogadnak el. A *Liliben* a fiatal anya, aki az utolsó pillanatban éri utol a kismotorjával az autók közé guruló gyermekét, és közben átfut rajta egész elhanyagolt gyermekkora, amit részben a pszichiátrián töltött, ahol anyját kezelték. A csokimikulást nassoló apáca, akinek bundás csizmában kellett az iskolai ünnepségre mennie, harisnya és lakkcipő helyett. *„Apa azt mondta, ne kurváldokdjam, egy férfinak fontosabb, hogy ki tudjam hordani a gyereket, mint hogy kívánatos legyen a lábam.”* (Advent) Azután a nagyszülők, szülők és egyéb rokonok emberi és világnézeti inkompatibilitása után következnek a szerelmek, barátok, csalódások.

Az intolerancia és a komplexusok sajátos gyűjteményét kapjuk, amely annyira lehangoló, hogy muszáj némi humort csempészni bele. Rezignált, lakonikus, fekete humort, ironikus megjegyzést vagy slusszpoént, kihasználva a gyermekkor-tematika nyújtotta

álnaivitás regiszterét. A kötetben előre haladva feltűnik egy-egy szatirikus (*Kodály-fitness*) és groteszk (*Dublőr; Ha a hidakat felrobbantják*) darab is, általában közelebb a tárca műfajához, mint a karcolathoz. Jellemző, ahogyan a *Te magasságosban* Irén nagyinak a családtagokkal szemben is elég sematikus a gondolkodása („*a rohadt zsidó anyámat, minnek nőttem ekkorára, nem elég, hogy a fél országot elcsatoltattam*”), de amikor az előítéletes néni szívrohamot kap, a nagyra nőtt kisunoka mégis kétségbeesetten próbálja újraéleszteni: „*nem halhat meg Irén nagy, hát ki fog engem baszogatni*”.

A kirekesztés, a kirekesztettség az alapélménye ezeknek a látzólag egyszerű, nyelvileg is az élőbeszédhez közelített, de valójában nagyon is megszerkesztett szövegeknek. Nem véletlen az utalás Borbély Szilárd *Nincstelenségjére* a Kelet-Magyarországról jött vidéki fiúból lett értelmiségi szerepkonfliktusairól, komplexusairól is szóló *Évfordulóban*. A *Banach, Tarski, meg én* elbeszélője serdülő lányként a szülők válásával együtt kénytelen olyan ideológiai konfliktusokat is saját bőrén megélni, amik a liberális és szélsőbaloldali édesapa („kommunista”) és a magyarkodó vadtokatikus mostohaapa („álszent gec”) világnézete között bontakoznak ki. A zsidó identitás és az előítéletesség a témája az egyik legerősebb szövegnek (*Oszlop a földben*), amelyben az izraeli körúton megismert, magával ragadó fiúról később kiderül, hogy maga sem mindig tekintette vállalhatónak azt az identitást, amelybe most a lányt is maga után vonzza. A másik és önmagunk elfogadásának kérdéséhez kapcsolódik a testkép témája s ezzel együtt a külső, a külsőségek jelentősége értékrendünkben. A *Fogyásban* a hajdani duci középiskolás szerelmespár évek múlva találkozik, mindkettő szexi és idegenszerű, a fiú a kövéreket már akarategyenge állatoknak tartja. Flörtöl hajdani szerelmével, „*mintha el se hinné, hogy egy ilyen lányt megkaphat, próbálgatja az új testét, az új lehetőségeket*”, de ugyanolyan monomániásan és erőszakosan telepedne rá a lány életére, mint régen kövéren. Ezeket ellenpontozzák a nagynéni, az apa, a másik ember iránti elfogadást, szeretetet középpontba állító darabok: a szürreális

Boldog új évet, Manyi néni és az álomszerű asszociációkat alkalmazó *Párizs szélén van egy pince* – általában negatív oldalról, a gyászon keresztül.

A testhez és a szexualitáshoz fűződő viszony visszatérő ábrázolása (pl. a címadó *Gyerekszárban* is), mivel női elbeszélőkről–főszereplőkről (és női szerzőről) van szó, alkalmat ad annak átgondolására is, vajon „női írással” van-e dolgunk. A francia feminista irodalomelmélet többnyire kissé túlzó biológiai esszencializmusa szerint létezik női lényeg, amely írásban is képes megnyilvánulni, és tetten érhető a kifejezett testi-lelki-társadalmi tapasztalatok, a témaválasztás, a stílus révén. Az *Évfordulóban* éppen ez a biológiai esszencializmus teszi bosszantóvá a narrátor számára saját szeretőjét, aki így számol be a genderkonferenciáról, amelyen kénytelen volt részt venni: *„Ezek semmit nem értenek, a biológia az biológia (...), nekünk van, nektek nincs, megfordítva, ezen nem kell szorongani.”* Az identitás nemi jellegével kapcsolatban a társadalmi elvárások és a hozzájuk kapcsolódó hátrányos megkülönböztetés a *Gyerekszárban* pedig sokkal fontosabb problémának tűnik, mint a saját testhez fűződő viszony bonyodalmai. A jogosítvány megszerzésére magát képtelennek érző lány családost okoz apjának, és emiatti kisebbségi érzését viszi át a szexualitásra is: *„Fricivel végül nagy nehezen lefeküdtem, de csak azért, hogy túlessek rajta, hogy a szexelők és nem szexelők felosztásban ne az utóbbiban ragadjak, nehogy azt higgyem, a puncimhoz sincs jogsim.”*

Az egyes történetek világai nem feltétlenül kapcsolódnak egymáshoz, ahogyan az is bizonytalan (nem is fontos), hogy a szerzői életrajzhoz melyik milyen mértékben. A téma és az alanyi-viszsaemlékező elbeszélésmód mellett a megszólaló hang is közelíti egymáshoz a szövegeket. A fanyar humor már említett regiszterei, az erőltetetten könnyed hangnem mellett hasonlóságot mutatnak azok a nyelvileg közhelyes, stílárisan lapos mondatok is, amelyeknél az olvasó szeretné azt gondolni, hogy ez a szereplő-narrátor (alul)stilizált szólama, nem pedig a szerző stílusa. *„Letarolok egy bácsit, aki úgy gondolta, jó ötlet a futópályán sétálni, ő*

persze megússza, én a karomat töröm.” Az ilyen olcsó mondatok, nyelvi panelek irónia után kiáltanak, de legfeljebb az álomszerű *Repülni akarok* karikatúrájának monológjában meggyőző a kezdetleges nyelvi kifejezésmódra („*még eszelősebb lettem: már célirányosan kutakodtam*”; „*a harmadik lukra futásom után*” stb.) is kiterjedő „odaértett szerzői” távolságtartás. Összességében is igaz, hogy a hatáskeltésre törekvés, az „ütősség”, a csattanó nem feltétlenül hatékonyabb, mint a finomabb, csendesebb megoldások, például a *Valikában* – még ha ez kevésbé is illeszkedik az aktuális trendekhez, a megemelkedett olvasói ingerküszöbhez és az ehhez igazított ízléshez.

Mécs Anna: *Gyerekszár*. Scolar, 2017.

Hargitai Péter

(A Florida Nemzetközi Egyetem tanára)

Hódolat a legyőzöttek — a győztes nyelvén

Victor Falk *Fire, Iron and Blood* című könyvéről

Gróf Teleki Pál, aki jelentős tudósból lett politikus, Magyarország miniszterelnökeként működött az ország második világháborúba való belépését megelőző kritikus időszakban. Teleki elismert és befolyásos személyiség volt az angolszász világban, jóllehet sosem akkora mértékben, mint Beneš vagy a cseh emigránsok. Teleki idő előtti halálát követően nem akadt olyan magyar diplomata, történész vagy író, akinek sikerült volna a világ közvéleményét kedvezően alakítani Magyarországgal kapcsolatban. Közrejátszhat ebben a magyar nyelv viszonylagos ismeretlensége, mint azt gyakran említik, illetve a magyar diaszpóra elszigetelt közösségei, amelyek nem akartak vagy nem tudtak olyan szinten kapcsolatot teremteni angol nyelvű szomszédságukkal, hogy kellő figyelmet irányítsanak magukra. Victor A. Falk műve, a *Fire, Iron and Blood: A Short History of the Royal Hungarian „Honvéd” Army in the Second World War* (Tűzzel, vassal és vérrel: A Magyar Királyi Honvédség a második világháborúban) című kötet üde kivétel. Mivel Falk pontosan tisztában van vele, hogy Magyarország háborús imázsa a világban mennyivel csökkenti az igazságtalan trianoni döntés helyrehozásának esélyeit, ha magyar nézőpontból is, de a világ nyelvén szól a nagyvilághoz. Miután Hunyadi János 1456-ban legyőzte a törököket Nándorfehérvárnál (a mai Belgrádnál), kezdtek ismét győztes népként tekinteni a magyarra, ami csak fokozódott a történelem során vívott forradalmaik eredményeképp. Az 1848-as forradalom és szabadságharc ikonikussá lett huszárjai és 1956 utcai szabadságharcosai lánggra lobbantották a világ képzeletét és csodálatát. A függetlenségért

vívott küzdelem és a mérgező szövetségektől mentes semlegesség szabadsága azonban éppolyan illékony volt, mint 1941-ben, amikor az ország a Barbarossa-hadműveletben csatlakozott Németországhoz, és megtámadták a Szovjetuniót.

Számos tudományos munka jelent és jelenik meg mindkét világháborúról, többségük angolul, a világ nyelvén, és mint a szerző hangsúlyozza, a győztesek földrajzi tartományainak nyelvén. Ha a művekben egyáltalán meg is említik a magyar fegyveres erőket, többnyire csak mellékesen teszik. Ha a második világháborúról van szó, a Magyar Királyi Honvédséget pusztán a Wehrmacht függelékének tekintik, vagy ami még rosszabb, az emberiség ellen elkövetett bűnökben Németország készséges cinkosaként állítják be. Alig maroknyi magyar történész vagy tudós állt elő meggyőző erejű írásművel ebben a legteljesebb objektivitást követelő tárgyban. A második világháborúról készült legtöbb angol nyelvű történeti munka – mint a szerző észrevételezi – a győztes, és nem a legyőzött szemszögéből született, és végképp alig találunk olyat, amely Németország szövetségesei, különösen az olyan kisebb országok szemszögéből íródott, mint Magyarország. A *Fire, Iron and Blood* ezt az úrtölti be, és teszi ezt az olyannyira csodált angol nyelven, tisztán látó objektivitással. Eközben ellenáll az ideológiai alapú érvelésnek, a politikai vesszőparipáknak és a hazafias szentimentalizmusnak is. Tárgyilagosságának bizonyítéka, hogy nyíltan beszél a magyarok elkövette újvidéki vérengzésről, amelyről azt írja: „az egyik legszörnyűbb hatalmi visszaélés, amely oktalan mézszárláshoz és kivégzésekhez vezetett”.

A szerző édesapjának, Falk Viktor alezredesnek (1900–1987) ajánlja a könyvet, a Nagyvárad Tüzértiszti Iskola zászlóaljparancsnokának és oktatójának. 1944-ben, amikor a Magyarország ellen megindult szovjet támadás immár megállíthatatlanná vált, Szent László-hadosztály néven megalakult egy elit gyalogsági egység, melynek Falk alezredes helyettes tüzérparancsnoka volt. A könyv tiszteletadás egyfelől a szerző édesapjának, másfelől valamennyi magyar katonának – a magas rangú tisztektől a legalacsonyabb beosztású közlegényig –, mindazoknak, akik becsülettel

küzdöttek országukért. Tekintve, hogy Victor Falk nem hadtörténész, de még csak nem is ennek a korszaknak a szakértője, óriási meglepetést szerzett ezzel az önmagában is jelentős hadtörténeti munkával. Szentkirályi Zsolt, az Egyesült Államok hadseregének nyugalmazott ezredese annak a véleménynek adott hangot, hogy Falk műve kiemelkedő adalék a hadászati krónikákhoz:

A legtöbb, második világháborúról szóló tudományos mű a nagyhatalmak hadműveletei szemszögéből dolgozza fel tárgyát. A különféle háborús szerepek és a kisebb nemzetek közreműködése, ami elvész az események forgatagában, javarészt elkerüli a történészek figyelmét. Victor Falk alapos munkája, amely a magyar hadsereg második világháború alatt végrehajtott hadműveleteit és megvívott harcait tárja fel, jelentős lépés a téma feldolgozásában mutatkozó hiány orvoslására. Részletes, mégis jól érthető krónikáját nyújtja a magyar katonai erők megmozdulásainak, akik gyakran értek el taktikai sikereket, bőven túlszárnyalva lehetőségeiket, különösen, amikor borzalmas körülmények között, egy sokkal jobban felszerelt és túlerőben lévő ellenséggel kellett szembenézniük.

A könyv három nagy fejezetre oszlik: az I. rész *A Peace Without Truce* (Béke fegyverszünet nélkül) címet kapta, a II. rész a *The War Outside of Hungary* (Háború Magyarországon túl), a III. rész címe: *War on Hungarian Soil* (Háború magyar földön). Az alapos kutatásokon nyugvó eredményeket a szerző egyszerre meggyőző és hiteles elbeszélőként tárja fel olvasói előtt. Falk magabiztosan ismeri kutatási tárgyát. A szövegbe ágyazva a magyar hadsereg frontvonalon végrehajtott akcióinak – mint az „utóvédek utóvédjeinek” – ritka fotói láthatók. Hasznos diagramok és táblázatok segítik a tájékozódást, illetve a csatamezők hiteles rajzait is tartalmazó, kézzel rajzolt térképek, vastag vonallal kiemelve a szükséges területeket. A függelékben megtalálható a harcokban résztvevő hadseregek tisztjeinek és parancsnokainak sora, valamint a magyar földi és légi harcászati eszközök bemutatása. Az alfabetikus Mutató és

Bibliográfia a magyar és angol nyelvű forrásokat dolgozza fel. Felűnő az orosz források hiánya. A szerző védelmében azonban elmondható, hogy a szövegből világosan látszik: a magyar fordítások által az orosz forrásokat is konzultálta (lásd például lábjegyzetei között Berecky és Darnóy munkáját, akik nemrég tették közzé a titkosítás alól feloldott orosz dokumentumokat arról, hogyan hamisították meg a szovjet források az 1945. február 12-i budapesti kitörés halálos áldozatainak és a foglyul ejtettek számát).

Hogy teljes körű és pontos értékelést adjunk Falk munkájáról – különösen a témát nem ismerő történészhallgatók számára –, a könyv összegző áttekintése a legcélravezetőbb mód. A Bevezetőben és az I. részben (*A Peace Without Truce*) a szerző ismerteti azokat a történelmi és geopolitikai körülményeket, melyek folytán Magyarország két szuperhatalom – Németország és a Szovjetunió – közé szorulva háborús harcterré vált. „Trianon béklyói” megbénították a Magyar Királyi Honvédséget, sebezhetővé téve az országot, amely így képtelen volt erős pozícióból tárgyalni vagy cselekedni. A diplomáciai erőfeszítéseknek köszönhetően a megcsónkított Magyarország az erősödő európai hatalmaktól remélt segítséget, ami ez esetben az Olaszország és a Németország által garantált bécsi döntéseket jelentette. 1938 és 1941 között Magyarországnak sikerült visszanyernie elveszített területei egy részét, és megerősítenie csekélyke haderejét. Sajnos ezen rövid távú előnyök megszerzése a semlegesség rovására történt. Teleki Pál gróf diplomáciai erőfeszítései a semlegesség megőrzésére és a Jugoszláviával való kapcsolat *normalizálására* megghiúsultak, amikor a német csapatok engedélyt kaptak, hogy átvonuljanak Magyarországon Belgrád felé. Kassa bombázását gyakran emlegetik mint *casus belli* Magyarország belépéséhez a háborúba 1941. június 27-én. De a mögöttes ok valójában Trianon volt, miként az első világháború a *raison d'être*-je a másodiknak. A magyar kormány és a hadsereg parancsnokai a Harmadik Birodalommal való együttműködést – beleértve a Szovjetunió megszállását – látták az egyetlen lehetséges útnak a trianoni döntés igazságtalanságának jóvátételére, gyogyírt nyújtva ezáltal magyarok millióinak, és kiharcolva az

elveszített területek visszacsatolását az anyaországhoz. Ez a szent hit tartotta a lelket a magyar katonákban, azaz honvédekben, hogy küzdjenek és meghaljanak idegen földön. A cáfolhatatlan bizonyítékok, statisztikák és a trianoni veszteség mértékét plasztikusan jelző háromdimenziós térképek ellenére (az eredeti terület 71,4%-a, a népesség 64%-a veszett el) a történészek még mindig nem látják tisztán, milyen hatást gyakorolt Trianon a nemzet pszichéjére.

A II. rész, a *The War Outside Hungary* (Háború Magyarországon kívül) részletesen beszámol a második magyar hadsereg szervezéséről, a Barbarossa-hadművelet korai magyar győzelmeiről, a sztálingrádi csatáról és annak következményeiről. A nyári offenzíva sikerei ellenére, melynek során a magyar katonák győztesen masíroztak keresztül az egykor osztrák–magyar monarchiához tartozó területeken, például Galícián, Falk a *Falling into Abyss* (Zuhanás a szakadékba) című részben hangsúlyozza a Magyar Királyi Honvédség felkészületlenségét. A túlélő veterán vagy történész szemzőgéből e szavak hátborzongatóan profetikusként tűnhetnek. Egy magyar huszárt aligha lehetett összemérni a jól táplált, jól felszerelt, harci gyakorlattal rendelkező és a harckocsik vastag páncélzata védelmében harcoló német katonával. 1943 telére a veszteségek megrendítő méreteket öltöttek. A 2. magyar hadseregnek csupán egy töredéke élte túl a szovjet csapatok ellentámadását a Don folyónál. A döbbenetes katasztrófa híre a félholt, csontsovány, magányos lovak által érkezett meg hazai földre, például Hódmezővásárhelyre, amelyeknek egykor büszke lovasai a hóba fagyva heverték valahol a távoli Voronyezsben. A döntésnek, hogy Magyarország belép a háborúba, valóban katasztrófális következményei lettek, és az ország ismét a rossz oldalon találta magát a történelemben.

Ennek ellenére Victor Falk távolról sem defetista. Könyve legfontosabb üzenete még a vereség ellenére is – sőt, épphogy a vereség közepette – a magyar honvéd elvitathatatlan hősiessége.

Az intenzív szovjet ellenoffenzívának november 19-én és 20-án sikerült áttörnie a Don vonalán, bekerítve a hatodik német hadsereget és megadásra kényszerítve 91 ezer németet. A Vörös Hadsereg kihasználta előnyét, és úgy tervezte, gyorsan megsem-

misíti a második magyar hadsereget a voronyezsi front mentén. Az ígért német automata fegyverek és páncélzat nem érkeztek meg, ahogy a téli ruházat sem jutott el a magyar katonákhoz karácsonyig, mínusz negyven fokos hidegben. A magyar hadsereg védtelen volt, és az oroszok tudták ezt. A 2. magyar hadsereg alá volt vetve a német B-hadseregcsoporthoz, és az égetően sürgős magyar kérést az ellátmány biztosítására, valamint a tartalékos magyar haderő bevetésére – ez volt az első magyar páncélos hadosztály – azzal az ürüggyel tagadták meg, hogy a német Cramer-csapattest részeként még mindig a doni katasztrófából próbálnak felállni. Amikor Jány Gusztáv vezérezredes, a 2. magyar hadsereg parancsnoka és Kovács Gyula vezérkari ezredes megismételték kérésüket a német főparancsnokságnak, hangsúlyozva, hogy tartalékos magyar haderő nélkül kétséges a második hadsereg talpon maradása, maga a Führer tagadta meg a kérést azzal: „Mindenáron tartani kell a frontot!”

Az urivi orosz offenzíva idején a rosszul felszerelt magyarok nemcsak állták a sarat, de halálosan pontosan kalibrált tüzérségi támadással visszaverték az ellenséget. Habár az áldozatok aránya elérte a 60 százalékot, a magyaroknak sikerült összpontosítani erőiket, és ellentámadásba kezdeni, ezúttal a német harckocsik támogatásával. Sokkolóan hatott azonban, hogy a német Panzereket, a Wehrmacht büszkeségeit mind számban, mind minőségben és fegyverzetben messze legyőzték a szovjet T-34-esek.

Az elkerülhetetlen orosz áttörés Scsucsjénél következett be hóviharban és rekordokat döntő alacsony hőmérsékletnél. A sokszor közelharcban végződő támadások és ellentámadások, előreszegezett bajonettekkel és test test ellen vívott küzdelmek mindkét oldalon súlyos veszteségeket eredményeztek. Közben az orosz emberierő-utánpótlás kifogyhatatlannak látszott, a magyar hadseregnek kiheverhetetlen csapás volt 11 parancsnoka elvesztése és a 75 százalékos emberi veszteség. A rendkívüli küzdőszellem és seregének érdemei ellenére Jány Gusztáv kérése a szervezett visszavonulásra vonatkozóan ismét csak ugyanazt a kérlelhetetlen visszautasítást kapta: „A végsőig kitarítani!”

Az alultáplált és rosszul felszerelt 2. magyar hadsereg szörnyű körülmények között tartotta magát, mígnem kifogyott a lőszerből, az üzemanyagból, az élelmiszerből és a gyógyszerekből. Mire a német főparancsnokság harcba bocsátotta az első magyar páncélos hadosztályt, az már „túl későn és túl kevés” volt. Ráadásul ahelyett, hogy a bajba jutott magyar hadseregen segítettek volna, a tartalékos haderőt csupán utóvédharcokra rendelték ki a németek, hogy biztosítsák saját hadosztályuk visszavonulását. A sors iróniája, hogy éppen ez a küzdelem, az 1. magyar páncélos hadosztály heroikus utóvédharca bizonyította a magyar honvéd hősiességét és becsületét. A katonák Oszlányi Károly parancsnoksága alatt utolsókként hagyták el a Don-kanyart.

45 ezer halottal és ugyanennyi sérülttel a 2. magyar hadsereg veszteségei katasztrofálisak voltak. A szerző forrása alapján azonban a haderő még messze volt a megsemmisüléstől. 1943. március 3-ától a 2. magyar hadsereg hadereje háromezer tisztet és hatvan-ezer közkatonát számlált, továbbá lőfegyvereket, tüzérségi eszközöket, tank elleni fegyvereket. A legnagyobb számot a puszkák képezték, 40 ezer darab, gépfegyver csupán 370 darab, valamint hétezer jármű és 14 ezer ló állt a sereg rendelkezésére. A Falk által közölt részlet Jány tábornok március 12-én kelt, katonáihoz intézett hadseregparancsából különös figyelmet érdemel.

Büszkén állapíthatjuk meg, hogy a Donról magyar honvéd vált le utolsóinak, a 9. hadtest csapatai csak január 26-án hagyták el állásaikat, hogy mint a 2. német hadsereg utóvédjének utóvédje vonuljon az elrendelt területre.

Hódolattal álljunk meg hősi halottaink, sebesültjeink ezrei előtt, dicsőség nevüknek, hála és elismerés illesse őket, de azokat is, kiket a Mindenható becsülettel végzett hű kötelesegteljesítés után visszavezetett, hogy állják a harcot, míg a végső győzelem órája üt.

*Vitéz Jány Gusztáv vezérezredes
Hadseregparancsnok*

A III. rész, a *The War on Hungarian Soil* (Háború magyar földön) néhány megdöbbentő adalékkal kezdődik Hitler és Horthy Klessheimben zajlott találkozásáról. 1944 márciusában Horthy Miklós kormányzót meghívták Németországba, hogy megvitassák a két szövetséges ország kapcsolatát, valamint az orosz előrenyomulást a Kárpát-medence irányába. A találkozón a Führer arról tájékoztatta a magyar kormányzót, hogy csapatainak már kiadta a parancsot Magyarország elfoglalására. A Führer e tapintatlan manővere után teljesen váratlan fordulatot vett a szövetség. A szerző forrásai szerint Horthy kormányzó *de facto* ellenséggé vált, miközben a német osztagok elfoglalták az országot. Hitlernek a megszállásra adott magyarázatában leplezetlen megvetés lapult: „Szavamat adom önnek, hogy amint Magyarországon olyan kormány lesz, amelyben megbízom, kivonom a német hadsereget.” (Falk megjegyzi, hogy ez nem történt meg, még a nácibarát Szálasi Ferenc és nyilaskeresztes pártja 1944. október 15-én zajlott puccsszerű hatalomátvétele után sem.) A kormányzót és delegációját visszatartották, amíg az ország elfoglalása végbement. Ez idő alatt az első magyar hadsereget a Kárpátok védelmére rendelték ki.

Falk nagy részletességgel magyarázza el a masszív szovjet ellen-támadás, valamint a szövetségesek által nyitott nyugati front következményeképp kialakult magyar helyzetet. Hiába ígért Hitler „csodafegyvert”, egyik oldalon sem sok tábornok táplált már olyan illúziót, hogy Németország megnyerheti a háborút. Az uralkodó és tévesnek bizonyult elképzelés szerint a szövetségesek egy döntő csapást készítenek elő a „gyenge pontok” megszállásával, ami a Balkánt és Közép-Európát jelentette. Ennélfogva a magyar katonai stratégiák a szovjet rohamot Erdély és a Kárpátok fő útvonalainak védelmezésével akarták elhárítani. Ennek háttérben az a megfontolás állt, hogy elég időt nyerjenek az amerikai tankok megérkezéséig Magyarországra. Inkább választották ugyanis, hogy nyugati hatalmak foglalják el az országot, mint a Vörös Hadsereg.

A Náday István vezérezredes parancsnoksága alatt álló első magyar hadsereget a Kárpátokon keresztül várható szovjet be-

törés feltartóztatására vezényelték ki. Falk szakértő alaposággal mutatja be az ekkor első alkalommal bevetett, közepes méretű magyar tankból fejlesztett, 75 milliméteres löveggel rendelkező Turán II-t, amely elég erős volt, hogy lyukat üssön a szovjet ellenfél védelmében. A közelharcokban a 21 tonnás Turán II „a rettegett T-34-esek méltó ellenfelének bizonyult”. Csakhogy a tankcsaták ritkán zajlottak egy-az-eggyel-szemben felállásban. A magyar tankokat számban messze felülmúlták a szovjetek. Mint Falk rámutat, miközben az orosz hadiipar hetente ezer tankot termelt ki, a magyar üzemek a háború teljes ideje alatt 215 Turán I-et és 55 Turán II-t gyártottak.

A szovjeteknek sikerült áttörniük a Tatár-hágón – ez Sztálin rögeszméje volt, mert 1241-ben maga a nagy Batu kán szállta meg Magyarországon pontosan ezen az útvonalon. A magyarok válaszcsepülésaként Vitéz kisbarnaki Farkas Ferenc vezérezredes kisebb őrsökre bontotta egységét, és így azok egymástól függetlenül, kellő rugalmassággal tudtak párhuzamos ellentámadásokat indítani. A taktika bevált, és súlyos veszteségeket okozott az ellenség soraiban.

Románia átállása a szovjet oldalra 1944 augusztusában váratlanul érte a német Dél-Ukrajna Hadseregcsoportot, és egy egész szakasz összeomlásához vezetett a Kárpátokban. Falk forrásaiból kiderül, hogy a magyar hírszerzés korábban figyelmeztette a németeket a tömeges átállás lehetőségére, de a német főparancsnokság félresöpörte az intelmet. Végső erőfeszítésként a Kárpát-medence szovjet–román hadsereg véghezvitte megszállásának visszaverésére azonnal mozgósították a 2. és 3. magyar hadsereget. Az újjászervezett 2. „székely” hadsereg (Székely Határvédelmi Erők) a IX. hadtest parancsnoka, Kovács Gyula vezérőrnagy vezetése alatt két tartalékos osztagból, két tartalékos hegyi dandárból és a nagyváradi 25. székely gyaloghadosztályból állt.

A Kárpátok védelmére szervezett hadműveletek bemutatásai között lenyűgöző Falk eleven leírása a tordai csatáról. Az 1944. szeptember 23-a és október 8-a között zajló ütközet a leghevesebb összecsapásnak volt erdélyi földön, sőt, a tények ismeretében az

egész Kárpátokban. Vajon miért ignorálnak a történészek egy ilyen jelentős küzdelmet? Falk válasza a kérdésre megvilágosító erejű:

Annak ellenére, hogy a tordai csata az egyik legfontosabb ütközet volt, amelyet a Kárpát-medencében vívtak, alig-alig említik meg mind a német, mind az orosz háborús szakirodalomban. Ebből következően az angol nyelvű történeti munkákban egyáltalán nem kerül szóba, mivel ez utóbbiak jellemzően a német és az orosz forrásokra támaszkodnak a keleti fronton zajlott katonai akciók bemutatásában. A valószínűsíthető ok a mögött, hogy a tordai csatával nem foglalkoznak, a következő lehet. A német források azért emlegetik csak elvétve ezt az ütközetet, mivel szeptember 24-éig kizárólag a magyar katonák vettek részt a harcokban, beleértve a legvéresebb küzdelmeket, a szövetségesek részvétele csupán a 23. német páncéloshadosztály megérkezésével kezdődött. A szovjet munkák pedig azért nem említik, mert kellemetlennek találhatják, hogy a legyőzhetetlen Vörös Hadsereget, amely 1944 tavaszán és nyarán naponta átlagosan három kilométert tört előre, egy kicsiny ország hadserege állította meg egy hónapra.

Falk a hadállások, megmozdulások, összecsapások és fegyverzetek alapos bemutatásával, rendkívül meggyőzően pótolja a hadtörténet e hiányosságát. A 25. gyaloghadosztály Hollósy-Kuthy László parancsnoksága alatt védelmi stratégiai pozíció telt fel Torda körzetében az Aranyos folyó mentén. A tüzérségi egységeket a 24 tonnás, 75 vagy 105 milliméteres tarackú Zrínyi rohamlöveggel szerelték fel. Összehasonlításképpen: a szovjet T-34-es 32 tonnát nyomott, és 58 milliméteres löveggel volt felszerelve. A magyarok feljavították a Turán II tankokat is, fegyverzetükben könnyebbek lettek, mint az orosz ellenfélé, tüzérségben azonban majdnem azonosak. A szeptember 13-án bekövetkezett szovjet támadást és a másnap megindult koncentrált előrenyomulást sikeresen visszaverték. Az első magyar zászlóalj Spirák őrnagy vezetésével a teljes orosz vonalat hátrébb szorította (mint Falk

idézi: „Példamutató bátorságáért Spirák őrnagyot a Magyar Tiszti Arany Vitézségi Éremmel tüntették ki.”)

Minden egyes szovjet megmozdulást, amely áttört a magyar vonalon, feltartóztattak, megvédve Tordát a szovjetektől, vagy azonnali ellentámadással feleltek rájuk. Szeptember 19-én a Böszörményi Géza ezredes vezette 25. gyalogezred ütött rajta az ellenségen. Böszörményi Géza Tordáról származott, és a trianoni döntés vagy huszonöt évre elvágta őt otthonától és családjától. Falk nem rejti véka alá az emberi tragédia mértékét és jelentőségét, amikor erről a hősi katonatisztról ír:

Aznap, amikor seregét vezette, néhány méterre halt meg szülei sírjától. 1944. szeptember 19-én Böszörményi ezredes hazatért hát szüleihez. Katonái a szülők sírja mellé temették.

A magyar ellentámadás során az elveszített területek jelentős részét sikerült visszanyerni, de egy újabb orosz tankroham, megtámogatva a román hadtesttel, ismét áttört a magyar vonalon. A 25. gyaloghadosztály véres szemtől-szemben küzdelemben állította meg az egyesült erőket, 1200 fő veszteséggel. Falk kiemeli Bozsoki János zászlós rendkívüli akcióit a rohamtüzérségi osztaggal. Bozsoki és 6 Zrínyi rohamtarackja 18 szovjet tankot vont ki a forgalomból „dühödt tűzharcban”. Amikor a bekerített magyar egység sürgős erősítést kért, Bozsoki beugrott saját Zrínyi tankjába és tüzelni kezdett. A hátrahagyott tankokat az oroszok rajtaütésszerűen megtámadták, harcképtelenné tették a Zrínyiket, és a legénységet két fő kivételével lemészárolták. Az éj leple alatt Bozsoki a helyszínre sietett, megtalálta a két túlélőt, valahogy sikerült újrarendezni a két kiiktatott Zrínyit, és sebesült katonáit visszavitte a magyar vonalak mögé. Visszatért a másik tankért is, és miután gyorsan felállította egységét, sikerült áttörnie az orosz védelmen és kimenekítenie a sebesülteket, áthoznia a halottakat. Kötelességén messze túlmutató hősiességéért Bozsoki Jánost Magyar Tiszti Arany Vitézségi Éremmel tüntették ki.

A tordai csatát Falk támadások és ellentámadások elnyújtott sorozataként jellemzi. Mindkét oldal harcosai a végsőig kitartottak, és „rendkívüli bátorságról” tettek tanúbizonyságot. A szerző megingathatatlan objektivitásának jele, hogy elismeri az ellenség hősiességét: „El kell ismerni a szovjet 4. gárda elit harckocsisereg érdemeit, akik olyan kitartóan küzdöttek.” Az egyesült román-szovjet erők újabb rohamokat indítottak, de a magyarok egészen 1944. október 28-áig ellenálltak ezeknek, mígnem visszarendelték őket a Nagyvárad és Debrecen környékén kirajzolódó szovjet fenyegetés miatt.

Az ezt követő szovjet áttörés a Kárpátokon meghatározó jelentőségű volt. Rogyion Malinovszkij, a 2. Ukrán Front parancsnoka és Fjodor Ivanovics Tolbuhin, aki a 3. Ukrán Frontot vezette, már-már azon voltak, hogy két irányú támadásba kezdenek. Válaszul Heinz Guderian vezérezredes és a német főparancsnokság – személyesen a Führer biztosítékával – nem kevesebb, mint 5 Panzer-egységet ígért Magyarország védelmére. Hitler ígérete azonban aljas ravaszságnak bizonyult, mivel ekkor már az utolsó nagy ellentámadását szervezte a nyugati fronton, amely az ardenneki offenzíva néven vált ismertté. A keleti front összeomlása immár a küszöbön állt.

Falk összehasonlítja könyvében a szembenálló felek hadi erejét. Malinovszkij marsall 2. Ukrán Frontja 60 hadosztályból, 10 000 tüzérségi egységből, 1000 tankból, 1000 légi járműből állt, kiegészülve a Malinovszkij parancsnoksága alá tartozó 14 román hadosztállal. Magyarországot 4 hadsereg védte 30 hadosztállal, 3500 tüzérségi egységgel, 300 tankkal és 500 légi járművel.

Egy nagyobb szovjet egység átlépte a Tiszát Magyaránizsánál, és elfoglalta Szabadkát. A német segítség nem érkezett meg egészen a debreceni nagy tankcsatáig, amely három hétig tartott, és a szorult helyzetben lévő magyar és német csapatok elegendő időt nyertek általa, hogy visszavonuljanak Erdélyből. Falk forrásai szerint a csatában patthelyzet alakult ki, mindkét fél magát tekintette győztesnek. Utólag visszatekintve a csata kimenetele mégiscsak a szovjeteknek kedvezett, mivel sikerült kézben tartaniuk egy jelen-

tős sík területet Északkelet-Magyarországon, ami kedvező terület volt a rendkívül mobilis T-34-esek számára az előrenyomuláshoz Budapestre. Október 29-ére a 4. szovjet gárda előőrsei elérték Pest külső övezetét, a főváros északi részét, szemközt a Duna túlsó, nyugati oldalán fekvő, hegyekkel tarkított Budával.

Előrenyomulásuk tempóját meggyorsítva és kihasználva a két német hadsereg között támadt zavart (tudniillik, hogy a Déli Hadseregcsoport vagy az F Hadseregcsoport felelős-e a terület védelméért), a szovjetek 1944. november 27-én Mohácsnál átlépték a Dunát. Tolbuhin marsall lövészhadosztályai északra nyomultak, Buda felé, karácsonyra a szovjeteknek sikerült körülgárzni Budát, és az ostromgyűrű egyre szorult.

Falk közzétesz egy informatív ágrajzot a parancsnoki lánc felépítéséről. Nem kérdés, hogy Budapest védelme a város utolsó pontjáig német felügyelet alatt állt. Hindy Iván, a várost védő magyar csapatok főparancsnoka Karl Pfeffer-Wildenbruch SS-tábornagynak (Obergruppenführernek) volt köteles jelenteni. Akárcsak a Barbarossa-hadművelet során, a Magyar Királyi Honvédség ismét a Wehrmachtnak alárendelt helyzetben találta magát. Az ország 1944. márciusi német megszállását, majd a törvényesen működő Horthy-rendszer megdöntését és egy meghíúsult fegyverszüneti megállapodást követően a radikális Nyilaskeresztes Párt és nácibarát vezetője, Szálasi Ferenc vette át a kormány irányítását. Mivel Falk rövid történeti munkájában elsősorban a katonai akciókra fókuszál, ezen belül legfőképp a magyar katonák megmozdulásaira, nem tér ki részletesen Horthy elhibázott fegyverszüneti megállapodására. 1944. október 15-én a magyar rádióban elhangzott a hadsereg főparancsnokának bejelentése, hogy a harcokat be kell szüntetni. Mivel a hadparancsot nem személyesen Horthy olvasta be, és nem a szokásos parancsláncon keresztül érkezett, a magyar katonai vezetők nem bíztak benne, és nem követték. Ami a magyar honvédeket, a harcoló közkatonákat illette, nekik két választásuk maradt: vagy az oroszokra lönek – akik a hírek szerint mindenütt fosztogattak és erőszakoskodtak –, vagy német bajtársaikra.

De vajon mit gondolt erről Budapest lakossága? Hogyan tekintett egy megszállt város népe a német szövetségesekre, szemben az orosz megszállókkal? Ungváry Krisztián *The Siege of Budapest* (Budapest ostroma) (Yale University Press, 2002) című kötete előszavában a jeles történész, John Lukács egyszerre érdekes és spekulatív kísérletet tesz, hogy megpróbáljon képet adni a közvéleményről.

Úgy becsülöm, hogy az ostrom kezdetekor a (nem-zsidó) budapesti lakosságnak talán 15 százaléka volt hajlandó folytatni a háborút a németek oldalán. Beleértve ebbe a népességbe a Nyilaskereszt Párttól feltüzelt fanatikusokat egészen azokig az emberekig, akiket – nem feltétlenül a nyilasok – meggyőztek arról, hogy a Vörös Hadsereg megérkezése a legrosszabb kilátás, amelynek muszáj ellenállni. Egy másik 15 százalék pontosan az ellenkező következtetésre jutott, vagyis hogy Magyarország szövetsége Hitler birodalmával politikai és morális katasztrófa, és így vagy úgy, de meg kell tagadni; hogy a Nyilaskeresztes Párt alkotta kormány „bűnözőkből” verbuválódott, ennél fogva minél hamarabb foglalják el az oroszok Budapestet, annál jobb. (E kisebbségben a kommunisták és szimpatizánsaik csupán elenyésző számmal voltak jelen.) A népesség fennmaradó talán 70 százaléka (ezt, kérem, tekintsék egészen hozzávetőleges, akár vitatható becslésnek), a körülmények és események hatására túlságosan érzéketlenné vált, csak kisebb-nagyobb mértékben volt képesek vagy hajlandó előre gondolkodni. Ezeket az embereket lekötötték a rájuk és családjukra leselkedő valós és képzelt veszélyek, a legkevésbé sem látták tisztán, mit hozhat a megszállás vége, olyan zűrzavar uralkodott a fejükben.

E néhány általánosítástól eltekintve nem volt (és nincs) szociografikus magyarázat erre a mély és olykor fatális megosztottságra. Az érdekesség kedvéért jegyezzük meg, hogy a magyar arisztokrácia maradványa többségében náciellenes volt – és így aztán, legalábbis átmenetileg, várta

az oroszok érkezését –, még úgy is, hogy ennek az osztálynak volt a legtöbb félni- és vesztenivalója a közelgő szovjet és kommunista uralomtól; míg ugyanekkor a németbarát és nemzetiszocialista hajlamok, de még a meggyőződések is változatlanul elterjedtek voltak a munkásosztály soraiban. (Ennyit Marx elméleteiről...)

Habár a meghíúsult fegyverszünet, a zsidók deportálása a halálvonatokon és a Nyilaskeresztes Párt elkövette atrocitások erősen demoralizálhatták a lakosságot és a hadsereget is, Falk kártartóan a katonákra és az ütközetekre koncentrál – a katonákra, akik élet-halál küzdelmet vívtak Budapest védelméért.

A szerző forrásai szerint Malinovszkij marsall nem kevesebb mint 20 hadosztályt rendelt ki Budapest ostromára, miközben a várost védő erők 3 német és 3 magyar hadosztályból álltak, durván 70 ezer katonából. A magyar egységek a Billnitzer Ernő altábornagy vezetése alatt álló rohamtüzérségből, a Sándor András vezette 10. gyaloghadosztályból, a Kozma ezredes irányította légharító dandárból, a Szalády Gyula vezette Budapesti Csendőrségből, a Vannay Major László irányította önkéntes zászlóaljából, valamint a kézdivásárhelyi Nagy Zsombor parancsnoksága alatt harcoló egyetemisták rohamcsapatából álltak.

Az ötvenkét napig tartó ostrom során a szovjetek egyre szorosabbra vonták a várost bekerítő ostromgyűrűt a pesti oldal ellen intézett koncentrikus támadásokkal. Heves harcok dúltak, gyakran utcáról utcára, házról házra, és az ellenállás fészkei egészen addig tartották magukat, míg a katonák ki nem fogytak a lőszerből. A Billnitzer-rohamtüzérség a Zrínyi II rohamlövegre és a légvédelmi ágyúkra támaszkodhatott, hogy lyukat üssenek a szovjet T-34-esek páncélzatán. Rendkívül nagy szükségük lett volna légi erősítésre, de nem kapták meg. A védőknek át kellett engedniük a pesti hídfőállást a szovjeteknek, és kénytelenek voltak visszahúzódni a Duna nyugati partjára, Budára. Hindy Iván ezredes tiltakozása ellenére a németek felrobbantották a folyón átívelő budapesti hidakat, beleértve a történelmi Lánchidat is.

A német–magyar erők védelmi pozíciót vettek fel a Budai Várban és a Gellérthegyen (a régi Citadella-erőd területén). Mindkét helyőrség el volt szigetelve, és csak idő kérdése volt, mikor merülnek ki a készleteik. Az ejtőernyővel ledobott lőszer-, étel- és gyógyszerutánpótlás gyakran az ellenség kezébe került; a vitorlázórepülőket, amelyek az éj leple alatt is landolhattak, többnyire lelőtték vagy összetörték a baljóslatú nevű, hepehupás, füves Vérmezőn.

A két döntő német kísérlet Budapest felmentésére kudarcra végződött. Mivel a legtöbb elit Panzer-egység még mindig az ardenneki offenzívában harcolt, az első felmentő sereg a Viking, a Totenkompf és a Feldherrnhalle Panzer-egységekből érkezett, amelyekhez egy második hullámban csatlakozott két német és két magyar osztag. A felmentő sereg 29 kilométerre közelítette meg Budapest nyugati részét, amikor megrekedt, majd Tolbuhin marsall 3. Ukrán Frontjának túlereje visszaverte.

Miután George Patton ezredes és harmadik hadserege a bulgáriai ütközetben visszaszorította a németeket hazájukba, Hitler már be tudott vetni négy Panzer-egységet Budapest erősítésére. Az elit harckocsiegységek a súlyos Tigris-tankokkal Joseph „Sepp” Dietrich SS-tábornok felügyelete alá kerültek. A lendületes kezdés ellenére a március 6-án elindított „Tavaszi ébredés” (Operation Frühlingserwachen) hadművelet totális katasztrófával végződött. A súlyos tankok belesüppedtek az iszapos talajba a Sárvíz-csatorna mentén. A szerző szarkazmustól sem mentesen megjegyzi, hogyha a németek megkérdezték volna, bármelyik helyi lakos megmondhatta volna nekik, hogy a Sárvíz szó szerint azt jelenti, ami a neve, és a lehető legrosszabb terep az olyan nehéz tankoknak, mint a Tigrisek. A helyzetet súlyosbította a gyalogsági és légi támogatás hiánya. Március 16-ára a németek sietős visszavonulás közepette elhagyni készültek erős tankjaikat, ami dicstelenül végződött. Az elitkatonákat maga a Führer fosztotta meg rangjuktól. Az egyik osztag neve, mint Falk mellékesen megemlíti, a Führernek felesküdött Leibstandarte Adolf Hitler, azaz Adolf Hitler testőrezrede nevet viselte. Valójában a „Tavaszi ébredés” hadművelet még sikere esetén is már öt héttel elkéssett volna.

1945. február 11-én a szovjetek elfoglalták a Kozma József ezredes légelhárító tüzérségi egysége védte Gellérthegyet. Ugyanzen a napon Karl Pfeffer-Wildenbruch SS-tábornok a budai Várhegy alatt megbújó bunkeréből rádióüzenetet küldött a déli német hadseregcsoporthoz, hogy közölje velük kitorési tervét.

„Élelmiszerünket feléltük, az utolsó töltény a fegyvercsövekben. Választanunk kell a megadás vagy harc nélküli lemeszárlás között. Ezért úgy határoztam, hogy az utolsó harcképes német, valamint magyar honvéd és nyilaskeresztes egységekkel kitorok, hogy új alapokra helyezzem a harcot. Február 11-én, szürkületkor kezdjük a kitorést. Szomor és Máriahalom térségében kérek felvételt. Ha ez lehetetlen, akkor előrenyomulok a Pilis-hegységbe, és Pilisszentkereszt területén kérek felvételt.”

Karl Pfeffer-Wildenbruch jelentése szerint a helyőrség ekkor 23 900 németből (ebből 9600 sebesült) és 20 000 magyarból (2000 sebesült) állt. A német tábornok átadott egy értesítést az alárendelt magyar főparancsnoknak, Hindy Ivánnak a kitorés időzítéséről, valószínűleg azzal a szándékkal, hogy maradjon titokban a terv, de leginkább egy elkeseredett erőfeszítéstől hajtva, hogy megmentse saját német katonáit a magyarok rovására, akik az utóvédhad lettek volna, és kevesebb idejük maradt volna felkészülni.

A kitorés katasztrófába torkollott. A magyar és német katonák civilekkel vegyesen több hullámban, kaotikusan zúdultak le a Várhegyről a Széna tér és a Széll Kálmán tér irányába. Számítva a rohamra a szovjet tüzérség beásta magát, és csendben várakozott. Zöld izzás világította meg az eget hátborzongató fénnel, amelyet sorozatos ágyútűz követett. A meszárlás iszonyatos méreteket öltött. Borzalmas látványt nyújtott, ahogy a remegő fény megvilágította a levegőbe robbanó testrészeket. Pfeffer-Wildenbruch és Hindy ezredesek egy biztonságosabb útvonalat választottak maguknak – egy földalatti csatornarendszeren, az

Ördögárkon keresztül menekültek. Úgy tűnt azonban, a szovjetek ezt is előre látták, és a két parancsnokot rövid időn belül elkapták.

A becslések szerint 20 000 ember azonnal meghalt, többségük magyar volt.

Mint említettük, a szovjet források erősen felnagyítják az ellenség veszteségeinek mértékét és az ostromot követően elfogottak számát: 49 000 halottról és 110 000 foglyul ejtett német katonáról beszélnek. (Falk felhívja a figyelmet egy furcsaságra: a szovjetek nem említik beszámolóikban a magyar katonákat.) A hidegháború után feloldott orosz dokumentumok szerint 1945 februárjában a szovjetek arra használtak nem-harcoló személyeket, beleértve például a helyi rendőrséget vagy civileket, hogy közreműködjenek az elfogott németek számának jelentős eltorzításában. A túlélők számát illetően Falk német forrásokra hagyatkozik, amelyek mindössze 611 olyan németről és 267 magyarról számolnak be, akik átjutottak a vonalaikon. Az utolsó magyar üzenetet 1945. február 13-án küldték az ellenállás makacsul kitartó fészkeiből, a Budai Várból:

Harcostársak!

Teljesen be vagyunk kerítve a Királyi Palota romjai között. Napok óta nincs semmi kenyérünk, se vizünk. Készek vagyunk a Mindenható Isten kezébe tenni életünket és rábízni sorsunkat. Ha nem éljük túl ezt a poklot, gondoskodjatok a családjainkról. Isten óvja Magyarországot! Éljen soká Magyarországot! Éljen soká a Magyar Királyi Honvédség!

A könyv zárófejezetében a szerző a Szent László-hadosztály megalakulását és szerepét taglalja. Ez az elit gyalogsági egység javarészt ejtőernyősökből állt. Az osztagot egy különleges rendelettel a honvédelmi miniszter hozta létre 1944. október 12-én, miután a szovjet áttörést követően súlyosra fordult a helyzet. A szerző megállapítja, hogy első ízben adtak egy hadosztálynak nevet, nem pedig számot – és a név szimbolikus történelmi jelentőséget hor-

doz. Szent Lászlót (1077–1095) a legnagyobb „katonakirálynak” tekintik, és gyakran ábrázolják fegyverforgató hadvezérként, aki legyőzte a kunokat. Emellett könyörületes és felvilágosult uralkodó is volt, az első, aki engedélyezte a muszlimoknak és a zsidóknak, hogy gyakorolják a vallásukat. A katolikus egyház szentté avatta, és Magyarország védőszentje lett. A hadosztályparancsnoksággal vitéz Szügyi Zoltánt, egy kitüntetett ejtőernyőst bíztak meg. Személyesen válogatta össze kipróbált tisztjeit és katonáit. A tisztek között volt a szerző édesapja, Falk Viktor alezredes, aki tüzérségi parancsnokhelyettesként szolgált. A frissen alakult egység Budapest ostrománál nem kevesebb mint 31 Vaskereszt (Németország katonai kitüntetése – *a ford.*) begyűjtésével jeleskedett. Az elit hadosztály harcosai még a moszkvai rádió figyelmét is felkeltették, amelynek propagandaadása „Csatabárbanditáknak” nevezte őket, mert jelvényük egy középkori csatabárdot ábrázolt.

1945. december 22-én Guderian vezérezredes kirendelte az Ipoly folyó egyik hídjához a Szent László-hadosztály 2. ejtőernyős zászlóalját, hogy megakadályozzanak egy szovjet áttörést. Az egység meglepetésszerű támadása nemcsak megtisztította a hidat, de sikerült egy hídfőállást létrehozni a keleti parton, „ahol foglyul ejtettek 180 ellenséges katonát, zsákmányoltak 176 gépfegyvert, 22 aknavetőt, 4 ágyút és egy T-34-es tankot”. December 24-ére a magyar erők az ellenőrzésük alá vonták az Ipoly környékét.

A zászlóalj szintén megtámadta a szovjeteket egy utóvédharcban a Garam folyónál, „ahol óráról órára váltakoztak a támadások és ellentámadások”, és mindkét oldal súlyos veszteségeket szenvedett. Az állhatatos ejtőernyősök kellő ideig kitartottak ahhoz, hogy 4 német Panzer-egység véghez vihetett egy szervezett visszavonulást.

Falk forrásai a Szent László-hadosztály javára írják, hogy biztosította „több mint 1400 jármű, tank és tüzérségi eszköz visszahúzását a Garam folyón. A német hadsereg hivatalos újságja, a *Wehrmachtbericht* december 27-i kiadása így dicséri a magyar hadosztály küzdőszellemét:

„A dunai harctéren a fiatal magyar Szent László-hadosztály kivételes küzdőszellemről tett tanúbizonyságot, mind a támadások, mind a védelem során. Ezzel súlyos veszteségeket okozott a fölényben lévő ellenségnek, és megingathatatlannul tartotta állásait, anélkül, hogy egy talpalatnyi területet is feladott volna.”

Balck vezérezredes, a 6. német hadsereg parancsnoka Vitéz Szügyi Zoltán vezérőrnagyot „példamutató személyes bátorságáért” Német Lovagkereszttel tüntette ki. A magyar katonai folyóirat, a *Honvédségi Közlöny* 1945. januári száma kiemeli a hadosztály dicséretes akcióit: *„Az Ipoly és a Garam mentén vívott harcokban a Szent László-hadosztály ismét magasan lengette a magyar katonai büszkeség lobogóját.”*

Falk könyvének utolsóelőtti bekezdése ritka bepillantást nyújt a hősiesség akció természetébe:

A Szent László-hadosztály heroikus kitartása és áldozata minden bizonnyal komoly taktikai, de még stratégiai jelentőséggel is bírt a maga idejében. A történésznek még fel kell tennie a kérdést: valóban lélektani indíttatástól hajtva küzdöttek ezek az emberek ilyen bátran? Az őszinte válasz természetesen a NEM, hiszen a legtöbbjük még csak nem is volt tisztában szerepük taktikai jelentőségével. A szintiszta igazság, hogy ezek a férfiak ugyanazzal a lelkiülettel harcoltak és haltak meg, mint azok, akik életüket veszítették a Kárpátokban, Tordán, Budapesten; akik egyszerűen a hazájukat védelmezték ösztönös cselekedettel, amely által azokká a hősöké váltak, akik lettek.

A Fire, Iron and Blood: A Short History of the Royal Hungarian „Honvéd” Army in the Second World War című könyv figyelemre méltó adalék a hadtörténehez és tiszteletadás a hősöknek. Amiképp egy fiú főhajtása is az atyja, Falk Viktor alezredes emléke előtt, aki a Szent László-hadosztály tüzérségi parancsnokhelyet-

tesként küzdött dicsőségesen. A fiú nem egy idegen háború veteránja, mégis katona: bár nem kardot (vagy csatabárdot) forgat, hanem a tollát, amelyet az igazság szolgálatába állított. Az ősei nemes öröksége szellemében Victor Falk maga is értékes lovagja Szent Lászlónak a magyar becsület védelmezése és a legyőzötteknek való tiszteletadás által, s teszi mindezt a győztes világnyelvén.

*

FALK VIKTOR alezredes (1900–1987) a Nagyváradi Tüzértiszti Iskola zászlóaljparancsnoka és oktatója, valamint a Szent László-hadosztály tüzérségi parancsnokhelyettese. A második világháború után az Egyesült Államokba emigrált. Közeli barátja volt Kovács Gyulának, a Donnál harcoló 2. magyar hadsereg vezérkari ezredesének. Mindketten részt vettek a Magyar Felszabadító Bizottság munkájában. Falk alezredes számos magyar emigránsszervezet elnökségét töltötte be. A Sunset Memorial temető magyar részlegében, az ohioi North Olmstedben nyugszik.

VICTOR A. FALK (1931) katonacsaládba született Magyarországon. A második világháború után családjával Clevelandbe emigráltak. Becsülettel szolgált az Egyesült Államok hadserege katonai hírszerzésénél. Mint elektronikai mérnök és áramkörtervező három szabadalom is fűződik a nevéhez. Felesége Margaret Szabadhegyi, aki Szabadhegyi Ferencnek, a Magyar Királyi Honvédség ezredesének lánya. Két gyönyörű gyermekük van, Miklós és Mária. Falk 2016-ban, egy évtizedes kutatás után jelentette meg a *Fire, Iron and Blood* című könyvét, amiért megkapta a Magyar Árpád Akadémia arany kitüntetését.

Victor A. Falk: *Fire, Iron and Blood: A Short History of the Royal Hungarian "Honvéd" Army in the Second World War*. Cleveland: Society and Order of Saint László, 2016. 212 p.

Bárdos József

Hihetlenségek

Kedveskedő múzsák, ékes szavú nimfák!
(Petróczi Kata Szidónia)

- Mi a baj, Mária?
- Bocsánatát kérem, hogy ebben az alkalmatlan órában megzavarom Kata asszony nyugalmát, de...
- De? Mi történt? Ég a ház?
- Jaj, nekem, dehogyis ég, ne adja Isten, hogy ilyen baj essen rajtunk! De jött egy ember.
- Ettől lött a nagy ijedelem? Annyira ijesztő volna?
- Jaj, hogy ennyi butaságot összebeszélek, de úgy meg vagyok zavarodva.
- Mitől, Mária, mitől?
- Az az ember. Most érkezett lóhalálában. Egyenest a nagyságos fejedelem küldte.
- No hát hol van? Miért nem engedted be, ha már olyan fontosnak látszik?
- Itt vagyok én, nem kell nekem engedelem a bejövéshez. Már bocsánat, hogy belopakodtam a Mária nyomában.
- Nemcsak fontosnak, de ügyesnek is látszol. És bátornak. Nem félsz, hogy cselédeimmel az ablakon át dobatlak ki innen?
- Azt, akit nagyságos Rákóczi Ferenc, vitézlő fejedelmünk tisztelt meg ajánló levelével?
- Hadd lám, azt a levelet!
- Parancsoljon, méltóságos grófnő. Érintetlen még rajta a pecsét. És még egyszer kérem bocsánatát.
- Rendben. Igen, látom. Helyesen értem? Mondd, te valami piktör vagy?

– Arcképfestő volnék, engedelmével. Nem olyan híres, mint Mátyóki Ádám uram, a nagyságos fejedelem udvari festője, mellette én csak segéd lehetnék. De azért már nem egy nevezetes család tagjait örökítém meg az utódok számára. Bercsényi uram feleségéről, Csáky Krisztina grófnőről készült képem, igaz, azt már vagy tizenöt éve festettem, az ungvári kastély főlépcsőházát díszíti. Generális uram ajánlott a nagyságos fejedelem figyelmébe. Úgyhogy nemrég magáról nagyságos Rákóczi urunkról is készíthettem egy, igaz, kissé hevenyészett arcképet.

– Látom, a szavakkal jól bánasz. Vajon az ecsettel is ennyire?

– Tegyen próbára, méltóságos grófnő!

– Csak hát nekem bizony most se kedvem, se pénzem nincsen képeket rendelni. Úgyhogy, ha rám számítottál, alaposan melléfogtál.

– Megrendelóm éppenséggel már volna.

– Csakugyan? És kicsoda az a titkos jótevő?

– Nem titkos, de jótevő. Maga a nagyságos vitéz Rákóczi Ferenc fejedelem rendelt tőlem egy arcképet.

– Hát akkor miért itt rontod a levegőt, miért nem a fejedelem udvarában lesed az alamizsnát?

– Mert hogy nekem méltóságos Petrőczi Kata Szidónia grófnő arcképet kell sürgősen megfestenem a fejedelem számára.

– És ugyan minek a nagyságos fejedelemnek az én öregecske arcomnak látványa?

– Azt mondta a nagyságos fejedelem, minden szavát megjegyeztem, higgye el, méltóságos grófné. Mert a magamfajta pikarnak ritkán jut ki olyan tisztesség, hogy négy szem között beszélgesse egy ilyen nagy emberrel.

– És mit mondott Rákóczi urunk?

– Azt mondta a nagyságos fejedelem, hogy azt akarja, reggelenként, amikor felébred, a tekintete elsőül egy igaz magyar asszony arcára essék. És, ezt jól jegyezd meg, kötötte lelkemre, hogy tisztább és hűségesebb magyar asszonyt Petrőczi Kata Szidóniánál édesanyám óta nem láttam.

– Látom, le akarsz venni a lábamról. Fölösleges pedig nagyon fáradnod. Ha a fejedelem azt parancsolta, engedelmeskedem. És hogyan kívánsz, piktor, nekikezdeni a dolognak?

– István, ha meg nem sértem. Úgy szokás, hogy kiválasztjuk a ruhát, az ékszereket. Ezekről elkészítem a kép egyik felét. Aztán jön a neheze. Az arcnak és a kéznek megformálása. Ez utóbbiakhoz már a méltóságos grófné jelenlétére, türelmére is szükségem leend.

– A zöld-arany, befűzős pruszlikban festesse meg magát, méltóságos grófné! A gyöngyös hímzéssel!

– Jaj, Mária, minek beszélsz bele a dologba? Azt hiszem, jobban illenék koromhoz valamely fekete brokát.

– Már bocsánat, de nincsen ok most a gyászviseletre – avatkozott a vitába a festő is. – Meg aztán a fejedelem kívánsága... Talán Máriára kellene hallgatni.

– Hát jó, legyen! Mária. Add ki Isvának a zöld-arany befűzős pruszlikot a fehér muszlin blúzzal. Ha egyszer sürgős, hadd kezdjen a munkához már ma, az estebéd után. És kérlek, gondoskodj szállásáról, egyéb szükségleteiről is hamar. Túl sok jóra ne számíts, piktor, tudod, igazából itt mi is vendégek, és elég szűkösen vagyunk.

– Nem vagyok nagyigényű, méltóságos grófnő. Meg aztán háború van, s tudom, ilyenkor mindenütt nehéz.

– Háború, de már mióta! Egyik sereg még el sem vonult, jött a másik. S hiába voltam otthon, még Magyarózdton akkor, s ott a nagy birtok, a sok jószág, csak a gond volt vele, az uram örökké távol. Hol Bécsben, hol Posonban, hol másutt. Hogyan védhetném meg azt a kis jószágot, hogyan őrizhetném meg úgy, hogy a hatalmasokat ne haragítsam sem magamra, sem az uramra. Mondd, István, miért van, hogy a férfiaknak mindétig csak a háborún jár az esze?

– Talán azért, méltóságos grófné, mert pusztítani mindig könnyebb, mint alkotni. Lássá, én csak afféle megtúrt vagyok a művészek világában, de bizony én is megszenvedek, mire egy képem elkészül. S ha felgyújtja valaki az ungvári kastélyt, milyen

gyorsan és könnyen megsemmisítheti a munkámat. Igaz? Meg aztán szerezni is a legkönnyebb úgy, ha a másét elrabolom. S mi más a háború, mint irigységtől indított fosztogatás, ölés, szabad rablás. Az ok? Ok mindig találhatik.

– Vajon Jézus ezt tanította, vajon a szentek ezért adták az életüket? Hová lett a szeretet? Úgy hiszem, nagyon el vagyon romolva valami ebben a világban.

– Mária! Mi újság vagyon a piktorunk körül? Azt látom, hogy téged egészen elbűvölt. Reggeltől napestig körülötte forgolódol, én jóformán nem is láttalak, mióta megjött.

– Nagyon kedves ember, méltóságos grófnő. És annyi mindent tud a világról, az emberekről. Fest és mesél. Mesél és fest.

– Értem: Azt is látom rajtad, a meséléssel jól haladt. És a festéssel?

– Haladtam azért azzal is, méltóságos grófnő. Meg is mutatnám, ha nem terhelném vele.

– Már megint lopakodol? Mária szoknyája mögé bújva? Na, hol az a híres kép?

– Itt vagyon, de még csak a kezdete. A ruha már megvolna, de az ember még hiányzik belőle. Ha esetleg nekifoghatnánk.

– Jól van, akkor fölveszem azt a ruhát. Csak helyezkedj el itt az olvasó szobámban. Gyerünk, Mária, segíts átöltözni! Ha kész vagyok, visszajövök. Addig te csak rakosgasd ki a festékeidet. Én majd itt dolgozgatok az ablaknál, te meg ott festegethetsz. Jó lesz így?

– Nagyszerű lesz. Köszönöm! Várok...

– Hát én már készen is állok. És te?

– Én is, a méltóságos grófnő szolgálatjára. Mária! Talán egy főkötő kellene még.

– Kell az? Öreg vagyok én már a sok ékszerekhez.

– Gondoljon, méltóságos grófnő a fejedelem kívánságára!

– Jól van, legyen. Mária, azt az ídesanyámról maradt vertezüst, virágos, gyöngyös kontyfőkötőt hozd a fülbevalókkal.

– Máris, asszonyom!

– Tudod, piktor, nemigen van nekem kiért, miért kiöltözöm mostanában. Hogy ide húzódhattam a fejedelem jóvoltából, magányosan éldegélünk a leánkákkal, de legalább ráérek a verseimet rendezgetni. Tudd meg, immár harmadszor kellett hazánkából kegyetlen ellenség miatt mindenünk elhagyásával kibujdosnunk. Amikor a labancok elhurcoltak minket Ózdról, épp csak annyi időm volt, hogy összekapkodjam a leánkákat és a legszükségesebb dolgainkat. A szerte hányódó papírokra már sem idő, sem erő nem maradt. Szebenben meg éppen nem volt módom semmire. Nemcsak Rabutin, de a betegség is megkínzott. Azóta az írás is nehezemre esik. Mégis, lásd, próbálom ebbe a szép kis könyvecskébe bejegyezni, ami még megmaradt. Ez a leányomé, Pólié, ő magának lemásolta a verseimet még a régebbi időkben, és mindig magánál tartotta, mondván, vigaszt nyer belőlük. S mostan, hogy Magyarózdot is felígették, a saját magam verses könyve bizonynal elpusztult.

– Nem is tudtam, hogy a méltóságos grófnő verseket ír.

– Nem tartozik ez senkire rajtam és az uramon kívül. Elég, ha ő tudja.

– Már megbocsásson, méltóságos grófnő, de egy férfi az egész világnak elbüszkélkedne ezzel a tudományával. Lám ott van az a Kőszeghy Pál is, aki Bercsényi uram házasságáról írt versezetet Gyöngyösi István modorában. És milyen nagy becsben és gazdagságban van azóta! Munkáját a generális pénzén ki is nyomtatták. Olvasta talán a méltóságos grófnő?

– Azt nem. Némely ezt-azt Gyöngyösi Istvántól igen, de azokban nekem túl sok a cicoma, és túl kevés az őszinte érzés. Tudod, piktor, én leginkább ama gyarmati Balassi Bálintnak verseit szeretem olvasgatni. Amelyeket Rimay János adott ki a sajátjával elegyesen. Azok szólnak az én szívemhez igazán. Ezen az oldalon, itt a kezemben éppen egy olyan versem van lejegyezve, amely az Balassi verseinek formáját mutatja.

– Ha kérhetném, méltóságos grófnő!

– Hát jó. Felolvasok neked egy rövidke mutatványt, egy strófácskát belőle. Tessék:

Szánjatok kősziklák, erdők, kies puszták,

*Bánkódjatok énrajtam,
Szánjatok meg, kérlek, mert, jaj, bűba élek,
És ím, mire jutottam,
Mezők szép virági, vizek friss folyási,
Könyvezzetek énrajtam.*

– Ez nagyon szép!

– Eh! Mibe viszel bele engemet! Különben meg, mit tartozik ez az egész terád?

– Nekem sok mindent tudnom kell, mert a jó arckép nemcsak a külső vonásokat adja vissza, de a lélek rezdüléseit is. Ezért is kérem, ha meg nem sértem, beszéljen kicsinyég magáról, az életéről nekem a méltóságos grófnő.

– Mit mondhatnék, ugyan! De várjál csak, piktor. Itt a könyvecske elején áll egy kis versem. Az talán mindent elmond tenikéd. Hallgassad csak:

*Siralmas volt, tudom, az én születésem,
Siralmas s árvájul volt felnevelésem,
Siralmas, keserves szárnyomra kelésem,
Siralmas lesz holtig bűba gyötrődésem,*

– Jaj, méltóságos grófnő! Hát nincsen senki, semmi, ami vigasztalná, ami reménységet adna ebben a világban? Kérem, csak egy mosolyt! Hogy szebb legyen a kép.

– Mosollyal nem szolgálhatok. Mostanában nemigen volt okom rá, hogy elmosolyodjak. Megértheted, mindenkitől elhagyottan, fogságra vetetten, árván bujdosván nem nagyon mosolyog az ember leánya. Ha a nagyságos fejedelem meg nem szán, ki nem vált, itt menedéket nem nyújt nekem, a leánkáimnak meg maradék kísiretemnek, még mindig raboskodnék. De higgyed, remínsígem azért vagyon énnékem. Abban meg nem fogyatkoztam. Meg nem is fogyatkozhatom. Figyelj hát jól, piktor!

– István, ha meg nem sértem...

– Hát figyelj jól, István!

*Üdvözlégység jó Jézus, egyetlen szerelmem,
Üdvözlégység megváltóm, édes segedelmem,
Üdvözlégység, üdvözlégység, óh én üdvösségem,
Üdvözlégység Szép Jézus, édes reménységem.*

- De ezzel aztán most már tényleg legyen elég!
- Köszönöm, méltóságos grófné. Készen is volnék. Megnézi a képet? Kicsit csillog még rajta a friss festék.
- Ez volnék én? Így megtokásodtam, megöregedtem, megkeményedtem volna? Persze nem csuda azok után, amiken keresztülmentem. Szóval így látnak majd az eljövendők. Látod, Uram Jézus, a hiúság még mindig nem veszett egészen ki belőlem.
- A szemeket nézze, méltóságos grófnő! Azokat a sokat tudó, mély, fekete szemeket!
- Jól van, piktor, ennyi maradt. Pedig Erdély legszebb lányai között tartottak számon, amikor huszonhárom évesen férjhez mentem. Rég volt. Minek is emlegetem? Mindegy ma már. A képen az is látszik, hogy már nem sok időm vagyom hátra. Ötven esztendő elég volt ez világi életből.
- Méltóságos grófnő!
- Mit akarnál még, piktor?
- István. Hogy Máriát. Hogy elengedné a szolgálatjából? Elvinném magammal a fejedelem udvarába.
- És te Mária? Akarnál menni?
- Ha asszonyomnak nincsen reám feltétlen szüksége.
- Nekem már senkire, semmire nincsen szükségem. Csak még egy végső nyughelyre valahol itt a közelben. Hát menjetek, boldogok! És vigyázzatok egymásra! Az Úr Jézus legyen tivéletek!
- Köszönjük!
- Ámen.

Kertész Dávid debütprózája

Ami tényleg bánt

Amikor megfogtam a kezét, átfutott rajtam egy statikus áramütés. Felkacagott, és azt mondta: ez természetes, gyakran előfordul. Igen, ismerem az érzést, rázott már meg kézfogás, pamutpulóver vagy akár a szőnyeg is. Előfordul. De ez erősebb volt a szokásosnál.

A kezem még mindig sajog, és égésnyomok vannak rajta, pedig majdnem két hete történt. Nem tudom kiverni a fejemből.

Két hete megvan a napi rutinom: átkötöm a tenyerem, fertőtlenítem – általában gyorsan gyógyulok, de ezúttal még mindig élénkvörösek a sebek és égetnek –, megiszom a kávé, és sétálni indulok a városba. Ma is így tettem. Első kör a kisbolt, veszek egy pocsék szendvicset, és tovább sétálok, útközben eszem a sonkára és zsemlére alig emlékeztető cuccot, amiről az eladó állította, hogy mai, de a csomagoláson október négy szerepelt. Ma tizenhetedik van. Szóval eszem a valószínűleg romlott úrhajóskaját – anyám minden gyorséttermi harapnivalót így hív –, és céltalanul bolyongok a városban. Három hete mondtam fel. Nincs igazán hová mennem, csak úgy sétálok. A lakás üres, az ismerősök dolgoznak, vagy már régen nincsenek itthon, nekem pedig hosszú ideje először van pár nap üresjáratom.

Csak a kezem zavar, már rég nem kellene fájjon.

Megállok egy áruház előtt. Az üvegajtóban megnézem a türképem. Az arcomon érdekes mintát rajzolnak a sebhelyek. Az ereimen átfutott elektromosság rajzolta minta leginkább egy ezer ágú fára emlékeztet. Furcsa, két hete az egész testem ez borítja, mégis csak a tenyerem fáj és nem gyógyul. Ott ért hozzám.

Eldobom a szendvics csomagolását. Leülök egy lócára, és rágyújtok. Ügyetlenül bajlódom az öngyújtóval. A tűz belekap a kötésembé, lerázom róla a lángokat, délután újra át kell kötni.

Esni kezd, az első cseppeket az arcomon érzem. Aztán hirtelen záporra vált. Felállok, fognom kell egy taxit, messze jöttem otthonról.

A parkolóban, szokásos helyükön állnak a megszokott hiénák. Odamegyek egyhez, beülök, mondom a címet, és hogy egy ötössel többet kap, ha csendben megoldható az út. A taxis hallgat. Én a visszapillantóban figyelem az arcom. A sebhelyek kéken vibrálnak. Eszembe jut, mi történt két hete, de mire újra átgondolhatnám, már a lakásom előtt vagyok. Fizetek. Felsétálok az emeletre. Az erkélyen újra rágyújtok. Nézem magam a törött ablaküvegen. Már nem fénylenek a sebhelyek. Biztosan az eső tette, egy ideje nehezen reagálok az időjárásra.

Egy galamb vágódik az ablakba. Üvegszilánkok pattognak rám, a madár eszméletlenül terül el előttem. Letérdelek, és megpróbálok kézbe fogni. Megráz, átfut rajtam a statikus elektromosság. A galamb kalimpálni kezd, megpróbál kibújni a kezemből. Megijedek, megfojtom. A dögöt kihajítom az ablakon. A fürdőszobába lépek, engedek egy kád vizet, komótosan kikészítem mellé az ócska olajsütőt, és egy hosszabbítóval bedugom a konnektorba. Amíg a víz csorog, kimegyek az erkélyre, és újra rágyújtok. Már vihar van. A szomszédos meteorológiai állomásra cikáznak a villámok. Az egyikben meglátom őt is. Integet. Már nem fáj a kezem. Visszamegyek a kádhoz. A jéghideg vízbe fekszem, és magammal rántom az olajsütőt.

KERTÉSZ DÁVID 1993-ban született Tiszaásványban. Tanulmányait a Tiszaásványi Általános Iskola első osztályában kezdte meg, később pedig a Csapi 2. Számú Széchenyi Középiszkola emelt szintű felkészítő osztályában folytatta. Itt szerzett érettségi bizonyítványt 2010-ben, ugyanebben az évben nyert felvételt a Beregszászi II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem szakára. 2014-ben alapító tagja volt a Kovács Vilmos Irodalmi Társaságnak (KVIT), melyben jelenleg is aktívan tevékenykedik. Rövidprózái a Helikon folyóiratban, valamint a *Tökéletes zártsárg egyetlen pillanata* című, az Előretolt Helyőrség Íróakadémia kárpátaljai ösztöndíjasainak antológiájában jelentek meg.

2018. július

-
- 3 **Böszörményi Zoltán:** A költő trófeái (vers)
- 5 **Gáspár Ferenc:** Galeotto (regényrészlet)
- 12 **Géczi János** versei: A halálról, Másik példabeszéd
- 16 **Pál Marianna:** Intermezzo (karcolat)
- 18 **Salánki Anikó:** Átalakulás (novella)
- 21 **Juhász Róbert** versei: Körkörösén, Félúton, Időlejtő, Nagyfeszültség, Kiszámoló
- 25 **Aradi Gizella:** Kiszállás (novella)
- 27 **Rimóczi László:** Kitartás! (novella)
- 33 **Pénzes Tímea:** betűtésztales
- 37 **Nagy Zopán:** Latens, no. II. – XXXII. Rész
- 41 **Sárfi N. Adrienn:** Az utolsó (novella)
- 44 A szökés – Részlet **Doina Ruști** Pénteki macska című regényéből, fordította **Szenkovics Enikő**
- 48 **Szőcs Géza:** Utolsó levél Bréda Ferencnek
- 50 **Varga Melinda:** Az időszínház utolsó állomása (nekrológ)
- 53 Az árulás a legcsúnyább bűn – **Varga Melinda** beszélgetése **Nádasdy Ádámmal**
- 62 **Simon Adri:** „mintha nem volna teste” (esszé)
- 73 „Az érintettség megnehezíti az alkotást” – **Jolsvai Júlia** beszélgetése **Szécsi Noémivel**
- 77 **Szőcs Géza:** # Őt is, őket is, avagy a férfiakban lakozó vadállatról (esszé)
- 85 **Juhász Kristóf:** Egy szép, vívódó lélek (Bíró-Balogh Tamás: Különbén magyar költő vagyok – Radnóti Miklós levelezése I.)
- 89 **Rimóczi László:** Ha felkészülsz a legrosszabbra, nem érhet meglepetés (Király Farkas: Sortűz)
- 93 **Simon Adri:** Egy gondozott verskertészet (Babics Imre: Abrak a vadnak, ablak a vaknak)
- 99 **Dominka Ede Harald:** Hogy végül azt mondhassuk: volt víg napunk elég! (Tisza Kata: Akik nem sírnak rendesen)
- 102 **Rónai-Balázs Zoltán:** Különféle vadonok (Murányi Sándor Olivér: Medvenéző)
- 106 **Bene Adrián:** Változatok ki- és bezártságra (Mécs Anna: Gyerekzár)
- 110 **Hargitai Péter:** Hódolat a legyőzötteknek – a győztes nyelvén (Victor Falk: Fire, Iron and Blood)
- 131 **Bárdos József:** Hihetetlenségek – Kedveskedő múzsák, ékes szavú nimfák! (Petróczi Kata Szidónia)
- 138 Debüt – **Kertész Dávid:** Ami tényleg bánt (próza)

- Böszörményi Zoltán
A költő trófeái
- Gáspár Ferenc
Galeotto
- Varga Melinda
Az időszínház utolsó állomása
- Pál Marianna
Intermezzo
- Rimóczi László
Kitartás!
- Juhász Róbert
Időlejtő
- Szőcs Géza
Őt is, őket is, avagy a férfiakban lakozó vadállatról
- Sárfi N. Adrienn
Az utolsó
- Géczy János
A halálról
- Péntes Tímea
betűtesztaleves
- Salánki Anikó
Átalakulás
- Aradi Gizella
Kiszállás

Szécsi Noémi az Egyformák vagytok című új regényében a *Nyughatatlanok* és a *Gondolatolvasó* szárait fűzi tovább. Ez a könyv az előzőekkel ellentétben a jelenben játszódik, olvasás közben óhatatlanul az az érzésünk, hogy tükröt tart a negyvenes budapesti értelmiségiek elé.

Jolsvai Júlia beszélgetése **Szécsi Noémivel**.

- **Varga Melinda** beszélgetése **Nádasy Ádám**mal, az Irodalmi Jelen Nagydíjasával az *Isteni Színhátról*, Shakespeare-fordításairól, főbb költészeti toposzairól és a *Bánk bán* 2019-ben megjelenő mai magyar fordításáról.

- **Simon Adri:** „mintha nem volna teste”

Nádasy Ádámról, -tól, -nak

500 FORINT • 6 LEJ • 1.50 EURÓ

nka

Nemzeti Kulturális Alap